

TORPAN TYTTÖ JA PAPPILAN POIKA

Aino Lähdeahon ja Veikko Heikinheimon tarina

Yrjänä Heikinheimo

TORPAN TYTTÖ JA PAPPILAN POIKA

Aino 1914

Veikko 1914

TORPAN TYTTÖ JA PAPPILAN POIKA
Aino Lähdeahon ja Veikko Heikinheimon tarina

Yrjänä Heikinheimo

© Yrjänä Heikinheimo

ISBN 978-952-92-9315-5 (nid.)

ISBN 978-952-92-9396-4 (PDF)

Painettu Hämeenlinnan Offset-Kolmio Paino Oy:ssä 2011

Kannen kuvat

Etukansi: Ainon synnyinsijan pihlaja Pihtiputaan Ristiharjun talon torpan paikalla, kuvattu 2005

Takakansi: Jääkäriliiton jäsenmerkki, Sotilaskotiliiton tunnus

Sisältö

Saatteeksi	7
Ainon juuret ja nuoruus	11
Veikon nuoruus	17
Aktivismi ja liittyminen jääkäriliikkeeseen	25
1915-1917 Aktivisti vastoin isän mielipidettä.....	25
1916 Etappiopas	29
1916-1918 Jääkäriaika	30
Vapaussota	39
Veikon Vapaussota	39
Ainon Vapaussota.....	43
Tiet kohtaavat.....	45
Ammattisotilas	53
Liikuntaharrastukset	59
Perhe ja ystäviä.....	65
Helsingin aika 1919-1924.....	65
Kuopion aika 1924-1933.....	70
Joensuun aika 1933-1937.....	80
Käkisalmen aika 1937-1940	87
Hämeenlinnan aika 1940-1945.....	95
Perhe sodassa ja rauhassa	97
Epilogi	103
Henkilöhakemisto	107
Lähdekirjallisuus.....	111

Saatteeksi

Äitini Aino Lähdeahon juuria koskevan sukututkimuksen aloitin joku vuosi ennen hänen syntymänsä 100-vuotispäivää. Sain tietooni, että äidinäidin Paananen-sukua on moni muu tutkinut. Olen sittemmin ollut parin Paanas-tutkijan kanssa yhteydessä. Yksi on Pihtiputaalla asunut (kai vieläkin asuva) insinööri Raimo Paananen (s. 1930-luvulla). Toiseen, ekonomi Terhi Arpalahteen Pieksämäeltä tutustuin sukututkimuksen tietotekniikkaa käsitelleellä kurssilla Mikkelin Otava-opistossa. Terhi on myös kaukainen serkku suuressa Paanasten suvussa. Hän oli Suomen Sukututkimusseuran silloisen toiminnanjohtajan Leif Metherin (†) tuntemuksen mukaan erittäin luotettava sukututkija. Ne tiedot Paanasen suvusta, jotka tähän tulen liittämään, ovat Terhin antamia. Aiheeni rajaamiseksi en ole laajemmin paneutunut Paananen-sukuun.

Äidinisäni sukujuuria yritin selvittää tavanomaisin sukututkimuksen keinoin. Pääsin vain vuoteen 1812, jolloin äidinisäni Aapeli Lähdeahon isovanhemmat vihittiin avioliittoon Haapajärvellä. Kummankaan puolison syntymäpaikasta ei Haapajärvellä ole merkintää eikä seurakunnassa ole pidetty muuttaneiden kirjaa. Pihtiputaan pappilan palo (noin 1860) ja sen yhteydessä tapahtunut seurakunnan arkistojen tuhoutuminen on oma harminsa sen seudun sukuja tutkivalle.

Sekä äidinisäni suvun että vielä useamman sukupolven aikana Viitasaaren ja Pihtiputaan seudulla eläneiden äidinäitini esivanhempien puolisoitten sukunimet antavat viitteitä siihen, että niillä seuduilla löytyy taaja sukulaisten verkko. Tähän serkkujen viidakkoon (Hämäläiset, Kauppiiset, Kemppaiset, Paanaset, Pasaset, Varikset jne.) en ole tarkemmin paneutunut. Siinä olisi työtä laajaan sukututkimukseen.

Aloitin muistiinmerkinnät isäni Veikko Heikinheimon elämäntaipaleelta loka-kuulla 2004. Käsiarkistooni olen hankkinut kopiot kaikesta häntä koskevasta asiakirja-aineistosta, joka löytyy Sota-arkiston ns. kantakorttiarkistosta. Vanhempieni jäämistössä on jonkun verran asiakirjoja ja valokuvia, joita käytän lähdemateriaalina. Arvokkain niistä on vanhempieni seurustelun aikainen ja ensimmäiset avioliiton vuodet kattava kirjeenvaihto, jonka Aino-äiti oli järjestänyt ja kätkenyt Perheraamatun kansioon. Eräät Elsa-tädin kotiinsa Augusta-äidilleen kirjoittamat kirjeet 1920-luvun alkuvuosilta antavat tietoa vanhempieni kodista ja elämästä Suomenlinnassa, jossa myös Elsa asui.

Vanhempiani koskevat arkistot ovat puutteellisia kahdenkin sotatilanteen johdosta. Vapaussodan alla oli Veikon vanhempien koti, Tyrvään Uusi pappila venäläisen vartio-osaston käytössä peräti 18 kuukauden ajan ja päätteeksi punaiset polttivat pappilan rakennukset Vammalan taistelun yhteydessä. Palossa tuhoutui ainakin poismuuton kiireessä vintille jäänyttä perheen aineistoa. Veikon Saksasta jääkäri-aikana kirjoittamat kirjeet oli ilmeisesti hävitetty salaamissyistä. Hänen Saksaan saamiaan kirjeitä on tallella. Veikon vanhempien ja sisarusten kirjeenvaihtoa on ehkä olemassa, mutta hajaantuneina eri henkilöiden hallussa. Osia tästä lähisuvun aineistosta on jo Oulun maakunta-arkistoon luovutettuina, kuitenkin vielä järjestämättöminä ja luetteloinimattomina, joten ne eivät ole saatavissa tutkijain käyttöön. Nämä seikat koen puutteeksi, joka johtaa aukkoihin ja mahdollisesti jossain kohdassa erheellisiin päätelmiin.

Itse olen syypää toiseen asiakirjojen hävittämiseen. Palvelin Talvisodan ajan viestiyksikössä, jonka tukikohta oli Kaukolan kunnan alueella. Aselevon tultua sain 15.3.1940 iltapäivän vapaata yrittääkseni pelastaa Käkisalmen keskustassa sijaitsevasta kodistamme irtaimistoa Käkisalmen asemalle odottamaan evakuointijunaa. Vanhan Vuoksen puolustuslinjaa aivan kaupungin tuntumassa oli ollut rakentamassa työpataljoona. Ilmeisesti heillä oli rauhan tultua ollut tehtävänä siirtää yksityistä omaisuutta rautatieasemalle sieltä junateitse edelleen pelastettavaksi. Siellä oli iltapäivällä jo ratapihan pituinen yhtenäinen harjanne huonekaluja ja muuta tavaraa. Tavaramäärä oli niin suuri, että sen siirtämiseen oli tarvittu paljon työvoimaa ja hevosia. Työpataljoonalla näitä oli. Kaupungin asukkaat oli evakuoitu jo joulukuussa 1939, joten omistajat eivät ole itse olleet tavaroitaan siirtämässä. Tullessani kaupunkiin oli järjestelmällinen evakuointityö päättynyt. Työpataljoona hevosineen oli lähtenyt kohti uutta rajaa. Vähäinen joukko siviiliasuisia miehiä vaelteli kuitenkin vielä kaupungissa, monet humalassa, ja ryösteli arvotavaraa, jota oli heitetty myös hankkeen.

Johdettu evakuointi ei ollut ulottunut ainakaan kovin järjestelmällisesti sille kaupungin alueelle, jossa kotimme sijaitsi viiden upseeriperheen asuttamassa "Valtiontalossa", osoitteessa Isokatu 19. Ennen sinne tuloani yhdessä toverini, käkisalmelaisen Jaakko Ojasen kanssa ei Valtiontalossa ollut kukaan vieras käynyt. Pian kuitenkin jouduimme karkottamaan naapurimme, luutnantti Palon (tulevan prof. Jorma Palon isän) asunnosta kaksi ryöstelijää. Kaupunki oli määrä luovuttaa venäläisille kahden päivän päästä eli 17.3.1940. Minulla oli käytettävissäni kuljetukseen vain lasten mahakelkka, jolla siirsin joitakin laatikollisia tavaraa runsaan kilometrin päässä olevan aseman röykkiöön. Ne löysivät aikanaan tiensä jostain Pohjanmaan rautatieaseman kautta kotiimme.

Viimeisen kuorman jälkeen huomasin vielä kirjastossa olevan sotilaskirjallisuuden ja isän sotilasasioita käsitteleviä asiapapereita, joita en halunnut missään tapauksessa jättää ryssien saataville. Tavarain määrä asemalla oli jo niin valtava, että en voinut olla varma, tulevatko ne koskaan lähtemään sieltä suomalaisella kyydillä. Päätin hävittää löytämäni isän sotilaspaperit polttamalla ne pihalle tekemässäni nuotiossa. En ollut tietoinen siitä, että äitini oli tulossa seuraavana päivänä Riihimäeltä isän järjestämällä kuorma-autolla evakuoimaan tavaroitamme. Hän pelasti paljon meidän ja naapureiden, toisten upseeriperheiden arvokkainta kalustoa ja vanhempieni tarinan

kannalta merkittävät kirjeaarteensa, joiden olemassaolosta minä en ennen 1990-lukua ollut tietoinen. Perhehistoriallisesti arvokkaat kirjeet säilyivät.

Äitini pelastustoimet Käkisalmen kodissamme olivat kokonaisuudessaan inhimillisten voimien kestorajoille menevä urakka. Ensin vuorokauden kestävä matkustaminen kuorma-autossa jo ruuhkautuvilla teillä. Sitten yhden pitkän päivän raskaat työt kolme kuukautta kylmillään olleessa talossa, tavaroiden valikoimista ilman kunnan valaistusta ja osan siirtämistä aseman tavaravuoreen, viimeisen valikoidun tavaramäärän kuormaus autoon ja paluumatka nyt vielä ruuhkaisemmilla teillä, jotka olivat jo täynnä Karjalan evakoita jalkaisin, raahaten tavaroitaan kelkoilla, käsirat-
tailla tai hevoskyydillä, karjaa, vetäytyviä armeijan joukkoja ja kuormastoja, teillä, joilla keli muuttui sohjoiseksi ja upottavaksi talven ensimmäisinä lämpiminä päivinä, teillä, joilla jokaisen oli mukauduttava hitaimman vauhtiin. Ei ihme, jos tällaisen urakan rasittamana ei jaksanut muistaa jokaista laatikkoa, jossa oli pelastamisen arvoisia papereita tai muuta pikkutavaraa. On ihme, miten paljon äiti oli ehtinyt ja jaksanut kuormaan saada.

Pienten ja sekalaisten tiedon lähteiden pohjalla on syntynyt äitini ja isäni yhteistä elämänpolkua koskeva selvitykseni. Sukututkimus maassamme on ollut yleistä aatelisten, papiston ja talonpoikaisten sukujen osalla. Tilattoman väestön ja torppareiden sukujen tutkiminen sen sijaan on jo vaikeutensa, tiedon lähteiden puuttumisen vuoksi jäänyt vähemmälle. Siksi osaltani liian myöhään alkanut ja suppeaksi jäänyt selvitys torpan tytön suvusta on pääosin koskematon aihe ja jää haasteeksi jollekin muulle suvusta kiinnostuneelle.

Olen erikoisesti perhettä koskevissa tarinoissa 1930-luvun alusta alkaen turvautunut muistitietoon, koska asiakirjoja perheen elämän ja tapahtumien selvittämiseksi on niukasti käytettävissä. Tähän hätäkeinoon turvautuminen on kuitenkin puolustettavissa, jotta koko perheen yhteiset vuodet, pitkät kesät ja Ainon ja Veikon kasvattajalinjat tulisivat muistiin merkityksi.

Varsinaisen perhekronikan päätän sotien 1939-1945 aikaan. Sen jälkeistä aikaa käsitelen vain suppeana kehyskertomuksena.

On ollut työni kannalta arvokasta saada veljiltäni tarkennuksia ja virikkeitä muistinvaraisissa asioissa. Samaan joukkoon kuuluu myös kälyni Kaisa, joka hyvänä kuuntelijana on lisännyt muistitietoa appivanhempiensä kertomasta. Pojantytäreni Erika on suorittanut käsikirjoitukseni oikoluvun, modernisoinut käyttämiäni vanhahtavia suomenkielen ilmaisuja ja antanut hyviä neuvoja tekstin ryhmittelyyn. Näille rakkaille läheisilleni kuuluu lämmin kiitos työni tukemisesta.

Poikani ystävä, valokuvaaja Kari Sarkkinen on ehostanut muutamat kirjan tärkeimmät valokuvat, joiden kunto oli melko haastava. Näin mm. kirjan torppariperhe on saanut oman ilmeensä kuvassa, joka on ainut tästä perheestä säilynyt. Parhain kiitos Sinulle, Kari!

Hämeenlinnassa elokuulla 2011

Yrjänä Heikinheimo

Ainon synnyinsijan pihlaja Pihtiputaan Ristiharjussa. Kuv. YH 2005.

Ainon juuret ja nuoruus

Äitini Aino ei kertonut meille pojilleen paljonkaan syntyperästään. Hänen kertomansa tarinat sattumuksista ja ihmisistä lapsuuden ja nuoruuden ajoilta olivat paremminkin sellaista kertomaa, jolla hän aikaisempien sukupolvien tapaan siirsi elämänviisauttaan meille. Koti, perhe ja sukujuuret eivät olleet pääosassa. Liikkuessani hänen kanssaan hänen vanhuutensa päivinä hänen lapsuutensa maisemissa Pihtiputaan Niemenharjun ja Ilosjoen kylissä, sain kysymykseeni hänen synnyinkotinsa sijainnista hyvin ylimalkaisen vastauksen. Hänen toivoretkensä kohteita olivat tutut maisemat. Ilosjoen kylätiellä kohtasimme vuosikymmenien takaa Ainolle tutun naishenkilön. Varta vasten poikkesimme tapaamassa Ilosjoen talon isäntäväkeä. Kaikki näyttivät ilahtuvan yllätystapaamisesta. Ihmissuhteet olivat lämpimät ja läheiset. Kyytimiehellä ei silloin ollut riittävästi sukututkijan uteliaisuutta selvittääkseen mahdollisia sulusuhteita.

Ainon juuret

Aino Lähdeahon synnyinseutu, nykyinen Pihtipudas ja koko nykyisen Keski-Suomen pohjoinen osa oli kivikauden jälkeen vailla vakituista asutusta. Varhaisella keskiajalla se muodostui hämäläisten talonpoikain erämaaksi, kukin erä- ja apajapaikka nimetyille talolle Sääksmäen käräjillä vahvistetuksi nautinnaksi. Kun Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa 1500-luvulla ryhtyi turvaamaan valtakunnan itärajaa edistämällä uudisasutusta näihin autioihin erämaihin, käytti vain pieni osa hämäläisistä talonpoikaisperheistä heille varattua oikeutta perustaa uudistiloja aikaisemmille erämailleen. Muuttoliike Pihtiputaan - Viitasaaren seudulle tapahtuikin pääasiassa Savosta Rantasalmen seuduilta.

Tämän savolaisten uudisasutusvirran mukana tulivat noille Hämeen silloisille pohjoisille eräseuduille Viitasaaren - Pihtiputaan nykyisin laajan Paanasten suvun esi-isät jo 1500-luvun lopulla. Ensimmäiset tunnetut esi-isät asuivat Laukaan Paanalan saarella, josta 1600-luvun alkupuolella muutti kaksi (3.sukupolveen kuuluvaa) veljestä Antti Antinpoika ja Mikko Antinpoika Viitasaarelle. Antin pojanpoika, 1678 syntynyt Kustaa Matinpoika asettui usean Viitasaaren seudulla tapahtuneen asuinpaikan vaihdon jälkeen Koliman Pasalaan. Näillä sijoilla syntyi kuusi sukupolvea

myöhemmin 6.3.1859 Maria Matintytär Paananen, josta oli tuleva Aino Lähdeahon äiti.¹

4.10.1812 vihittiin Haapajärvellä kolmanteen avioliittoonsa Pekka Eliaksenpoika Wehkalahti, s. 3.3.1781, ja piika Liisa Pekantytär Vehkalahti (tai Kekolahti)², s. 15.6.1788. Kummankaan syntymäpaikasta ei Haapajärvellä ole merkintää. Pekka on merkitty talolliseksi Kuusan kylän n:o 14 Wehkalahden talossa.

Vuosien 1820 - 1825 Haapajärven rippikirjassa on Pekan 6-henkinen perhe merkitty³ muuttaneiksi Pihtiputaalle ”på flere år sedan”. Perhettä ei löydy Pihtiputaan tallella olevista kirkonkirjoista. Haapajärvellä 28.9.1819 syntynyt Tapani Pekanpoika (Zefanius Petterson (Pehrson)), joka oli em. avioliitosta syntynyt neljäs lapsi, löytyy myöhemmin Pihtiputaan kirkonkirjoista.⁴ Tapani Pekanpoika meni naimisiin Viitasaarella 5.1.1819 syntyneen Anna Liisa Heikintytär Kauppisen kanssa. 7.10.1841 halottiin Pihtiputaan kylässä oleva Ilosjärven talo n:o 27 osiin, joista toisen nimeksi tuli Läheaho (myöh. Lähdeaho).⁵ Tämän talon isäntäväeksi tulivat Tapani ja hänen vaimonsa Anna Liisa. Talon nimi Lähdeaho on vielä nykyisinkin samalla paikalla.

Kirkonkirjoissa on Tapanin, niin kuin koko hänestä polveutuvan suvun sukunimeksi merkitty Läheaho. Verokirjoissa esiintyy Tapani Pekanpoika aiemmin myös nimillä Ilosjärvi ja Ilosjoki. Tämä kertoo, että Tapani on asunut ja ollut kirjoilla myös näissä Ilosjärven kylän taloissa. Näiden ensimmäisten, tällä hetkellä tuntemiemme sukumme Läheahojen talonpidossa oli jotain ongelmia. Se johtikin lopulta talon menetykseen. Vanha isäntä oli vielä talollisena Lähdeahossa v. 1872, mistä hän vaimoineen v.1873 muutti torppariksi Viitasaaren Löytänän kylän Löytänänmäen talon Pihlajamäen torppaan.⁶

Tapanin nuorin poika Aapeli Läheaho syntyi 21.9.1864. Tultuaan miehen ikään hän nöyrytyi lesken edessä. Maria Paananen oli ollut naimisissa torpparin Asarias Variksen kanssa ja jäänyt 26-vuotiaana leskeksi ja kolmen alle 4-vuotiaan lapsen yksinhuoltajaksi. Solmittuaan avioliiton 30.12.1890 tulivat Aapeli ja Maria mäkitupalaisiksi ja sitten torppareiksi Pihtiputaan Ristiharjun tilalle samaan torppaan, jota Maria oli ensimmäisessä avioliitossa ollessaan emännöinyt. Ristiharjun tila oli tuolloin noin 110 hehtaarin (0,0834 manttaalina) suuruinen ja elätti sekä omistaja-talollisen että torpparin perheet ja joukon itsellisiä.

Vuoden 1909 henkikirjaan on omistajan perheen suuruudeksi merkitty 7 henkeä ja torppari Aapelin perheen 8 henkeä (2 miestä ja 6 naista). Variksen tyttäret Hilda, Helmi ja Hilma olivat jo silloin muuttaneet pois kotoa, kukin tullessaan täyteen työikänsä. Aapelin ja Marian kaikki lapset, ikäjärjestyksessä Hanna, Anna, Aino, Edla, Martta ja Aapeli asuivat vuonna 1909 vielä kotona Ristiharjussa. Seuraavana vuonna 1910 muuttivat kotoa Aapelin tyttäristä Anna piiaksi Rautalammille ja Aino Mesukylän (Tampereen) Aitolahteen Rurik ja Ella Pihkalan luokse. Vanhin tytär Hanna

¹ Paanasten sukua koskevat tiedot ovat pääosiltaan Terhi Arpalahdelta (Varkaus) ja Raimo Paanaselta (Pihtipudas) jotka molemmat ovat tutkineet Paanas-sukua laajalti. Terhi Arpalahti on tunnettu erittäin tarkaksi sukututkijaksi. Ks. kirjeenvaihto YH:n arkistossa

² Haapajärven srk:n vihittyjen kirja 1812. Sukunimi on vaikeasti tulkittavissa; kanslisti ei sitä ole kirjeessään ehdottanut miksiäkään; Kirjoitusasu voisi olla yhtä hyvin ”Kekolahti” kuin ”Vehkalahti” (eli Vehkalahden talon piika)

³ Haapajärven srk:n rippikirja 1820-1825, Wehkalahti

⁴ Pihtipudas, virkatodistus 11.10.1995

⁵ Keski-Suomen Maanmittaustoimisto, Maarekisterikirja, Pihtipudas

⁶ Keski-Suomen Maanmittaustoimisto, Maarekisterikirja, Viitasaari, Löytänä

muutti 1911 työnhakuun Helsinkiin. Ristiharjun torpassa asui Aapelin vielä kolmilapsinen perhe muutaman vuoden. Aapelin perhe muutti 1914 vuokraajaksi Viita-saaren Koliman kylän Ranta-Puralan tilalle ja sieltä 1919 talollisiksi Löytänän kylän Korppisenniemeen.

Aino

Ainon syntyessä Pihtiputaan Ristiharjussa 9.11.1895 ei lapsen isällä ehkä ollut torpparisopimusta, koska isän ammatiksi on kastettujen kirjaan merkitty mäkitupalainen. Tytär kastettiin 17.11.1895 antaen nimeksi Aina Dagmar. Aina oli siihen aikaan Pihtiputaalla yleisesti käytetty nimen muoto ja Dagmar Venäjän tanskalaissyntyisen keisarinnan mukaan koko maassa suosittu. Nimi Aina muuttui virallisesti Ainoksi hänen Aitolahteen muuttonsa yhteydessä vuonna 1910.

Ainon lapsuuden ja varhaisnuoruuden aikaisen kotitorpan elämän on täytynyt olla puutteenalaista. Siihen liittyvät muistot ovat saattaneet olla sen verran apeita, ettei äiti myöhemminkään tahtonut niitä mielessänsä kerrata ja meille kertoilla. Hänen elämänsä oli saava myönteisen käänteen siksi, että hän osoittautui oppimishaluiseksi ja hyvämuistiseksi lapseksi. Häneen kiinnitti ilmeisesti lukukinkereillä huomion Pihtiputaan silloinen kirkkoherra Alexander Gummerus. Hän vaimoineen järjesti Aino-tytölle koulukodin pappilassa ja tarpeellisen tuen, niin että hän saattoi suorittaa kansakoulun Pihtiputaan kirkonkylässä. Elämä pappilan perhepiirissä ja osallistuminen perheen arkisiin töihin oli myös yksi tekijä nuoren ihmisen maailmankuvan muodostumiseen.

Gummeruksen perhe kiintyi Aino-tyttöön niin paljon, että he halusivat antaa hänelle paremmat eväät elämään. Pappilan poika, agronomi, myöhemmin professori Rurik (Rukki) Pihkala oli solminut avioliiton Tampereen Aitolahden kylässä (silloin Messukylän seurakuntaa) sijaitsevan Laalahden kartanon tyttären, agronomi Ella Laalahden kanssa. Tämä perhe viljeli rouvan perintötilaa, Laalahtea. Aino-tyttö kutsuttiin Laalahteen, josta käsin hänelle järjestettiin mahdollisuus koulutukseen. Näin torpan tyttö muutti vähän vaille 15-vuotiaana pois vanhempiansa kodista ja tuli liittymään lämpimin siitein Ella ja Rukki Pihkalan perheeseen. Elinikäiset ystävyyssteet syntyivät muuhunkin Pihtiputaan pappilan perheeseen, erikoisesti Lauri (Tahko) Pihkalaan, joka oli Gummeruksen sisarusarjan nuorin.

Ainon koulukoti Ella ja Rurik Pihkalan luona Aitolahden Laalahden kartanossa.
Kuva 1910-luvulta.

Laalahdesta käsin Aino kävi kaksi luokkaa oppikoulua ja pääsi 18 vuoden kelpoisuusiän saavutettuaan ja pääsytutkinnon suoritettuaan syksyllä 1914 oppilaaksi Heinolan seminaariin. Siellä nelivuotisen opiskelun jälkeen hän valmistui kansakoulun opettajaksi keväällä 1918.⁷

Seminaarin kevätlukukauden toiminnan 1918 katkaisivat sotatoimet. Punaisten joukot valtasivat Heinolan 21.2 ja miehittivät myös seminaarin. Heinola joutui olemaan punaisten ja valkoisten taistelujen rajalinjalla aina huhtikuun 20 päivään saakka, pari kertaa taistelutantereenakin. Seminaarilaiset joutuivat elämään sodan jaloissa, kunnes kukin omia teitään saattoi siirtyä omiensa luo. Heinolan jännittäviä päiviä muisteli Aino joskus pojilleen, senkin vain lyhyinä tunnelmien kuvauksina.

Hän itse oli päässyt siirtymään kotiin Laalahteen ja sitten vapaaehtoistyöhön Suomen Punaisen Ristin Tampereen osastoon hyvissä ajoin ennen rintamalinjojen muodostumista Tampereen suunnalla ja siellä 3-5.4.1918 käytyä ratkaisutaistelua.

Lomalla kotona Laalahdessa 1917, vas. Aino ja Ella Pihkala, tunnistamattomia. Kuva Teppa Gummerus. Lähetetty postikorttina Ainolle Heinolaan 10.10.1917.

⁷ Ainon koulu- ja seminaaritodistukset eivät ole tallessa. Ne jäivät ilmeisesti Käkisalmeen.

Seminaariluokan tytöt 1918. Aino istuu keskellä.

Aino seminaarin päätyttyä.
Tampere 1918

Veikon synnyinsija, Jyväskylän msrk:n Jokelan pappila. Ilmari Heinosen maalaus 1937.
Kuva YH 2010.

Veikon nuoruus

Veikon sukujuuret on esitetty aiemmin julkaistuissa sukukirjoissa.⁸ Veikon esipolvet miespuolista sukujohdetta myöten ulottuvat talonpoikaiseen sukuun, joka asutti nykyisen Oulun alueella, Oulujoki-varressa sijainnutta Heikkilän taloa jo 1500-luvulla, 11-12 sukupolvea Veikosta taaksepäin. Suvun kantaisäksi sukututkimuksessa valittu Jaakko Heikinpoika Heikkilä muutti Isonvihan jälkeen vuonna 1723 Oulun kaupunkiin, jossa hän pääsi porvarisäätyyn ja ryhtyi tarmokkaasti rakentamaan perheensä vaurautta ja tulevaisuutta. Hänestä polveutuu laaja pappis- ja kulttuurisukuna tunnettu Heikel-Heikinheimo-suku.

1890-1900 Varhaisnuoruus

Jalo Weikko⁹ Heikel syntyi vanhempiensa kymmenentenä lapsena Jyväskylän maaseurakunnan Jokelan pappilassa 3.1.1890. Hänen isänsä Karl Abiel (Abi) Heikel oli edellisenä vuonna tullut Jyväskylän maaseurakunnan kirkkoherran virkaan. Perheen koti oli Jokelan pappila pienen joen rannalla nykyisen Palokan alueella. Pappila tuhoutui tulipalossa 1930-luvulla. Eräs yritteliäs taidemaalari oli ikuistanut pappilan ja jokimaiseman akvarellina ja kävi Joensuussa myymässä taulun isälleni Veikolle. Taulu on nyt Riston hallussa.

Sisaruksista 4-5 vanhinta oli Veikon syntyessä jo opiskelemassa. Perheen kotona oleva osa antoi kuitenkin suurperheen puitteet ja tavat. Säilyneet perhe-, sisarus- ja serkusten ryhmävalokuvat kertovat kiltin näköisestä pikkuveljestä.

Jyväskylän aikana tuli Veikon harrastukseksi hänen oman kertomansa mukaan vaeltelu ympäristön ”vuorilla”, kuten Keski-Suomessa mäkiä kutsutaan. Se loi pohjaa sekä myöhemmälle luonto- ja liikuntaharrastukselle että sen kautta myös kovaa kuntoa edellyttäville teoille isänmaan palveluksessa.

⁸ Ilmo Heikinheimo, Genealogia Heikeliana 1980 ja Yrjänä Heikinheimo, Genealogia Heikeliana II/1, 2001.

⁹ Koko lapsuuden ja varhaisnuoruuden ajan tavan mukaan kirjoitettiin nimi ”Weikko”, samoin myös veli ”Wäinö”

Jyväskylän mlk:n Jokelan pappilassa aloitettiin lasten opin tie kotiopettajattaren johdolla. Veikon ensimmäinen kotiopettajattaren todistus on annettu niin varhain kuin 1894. Arvatenkin nelivuotias Weikko oli kinunnut kouluun kaksi vuotta vanhemman Wäinö-veljensä rinnalle. Huomio kiintyy siihen että opettaja Aggi Devedelazs on ensimmäiseen ensiluokan todistukseen merkinnyt varsinaisiksi oppiaineiksi ruotsinkielen ja kirjoituksen. Ruotsinkieli jäi välillä kolmeksi vuodeksi pois Veikon oppiaineista tullakseen takaisin vuonna 1898 pysyvästi. Kotiopettajien pestit ovat olleet useimmin vuoden mittaisia, joten Veikollakin ehti olla kaikkiaan viisi kotiopettajaa. Anna Taube, josta sitten tuli vanhimman veljen Albertin morsian, oli Veikon kotiopettajana kouluvuoden 1897-1898.¹⁰

1901-1910 Oppikouluvuodet

Oppikoulunsa Weikko aloitti Jyväskylän Lyseossa, jota hän ehti käydä kaksi luokkaa kouluvuosina 1901-1903 ja aloittaa kolmatta luokkaa 1903.¹¹ Näyttää siltä, että Weikko jostain syystä ei kyennyt käymään koulua syyslukukauden loppuosalla eikä kevätlukukaudella 1904. Mitään selitystä tähän, esimerkiksi mainintaa sairaudesta ei ole löytynyt.¹² Lukupäästä se ei ole ollut kiinni. Tallessa olevissa Jyväskylän lyseon todistuksissa on edistykseen keskiarvo hyvä (8,2 – 8,5).

Isä Abielin siirtyessä Tyrvään kirkkoherraksi 1904 joutuivat Weikko ja vanhempi veli Wäinö jatkamaan oppikoulua Helsingissä, koska Tyrvällä ei ollut vielä lukiota. Uudeksi kouluksi tuli kuulun pedagogin ja koulu-uudistajan Lucina Hagmanin perustama Helsingin Uusi Yhteiskoulu, johon veljekset kirjoitettiin oppilaisiksi syyskuun 1 päivänä 1904, Wäinö Heikel kuudennelle ja Veikko Heikel kolmannelle luokalle. Lucina Hagman oli perustanut myös koulukodin maaseudulta tulevia oppilaitaan ajatellen. Veljekset käyttivät tätä mahdollisuutta hyväkseen.

Jyväskylän lyseolaiset Veikko ja Wäinö.
Kuva 1901 Helsinki

¹⁰ OMA/Heikeliana/JVH:n_arkisto/ Koulutodistukset / Kotiopettajat, kinkerit ja Jyväskylän lyseo

¹¹ Luokan esimies on merkinnyt myös syyslukukaudelta 1903 välitodistuksen arvosteluvihkoon marraskuun 2 pñä. Arvosteluvihkon seuraava lehti ja sen mukana sivu, johon annetut arvosanat kuuluisivat, on revitty pois. Arvosteluvihkon seuraava, viimeinen aukea on käytetty muuhun kuin sille kuuluvaan tarkoitukseen. Muutoin täydellisestä koulutodistusten sarjasta puuttuvat myös erilliset joulu- ja kevättodistukset lukuvuodelta 1903-1904.

¹² Helmi-sisaren 80-vuotisjuhlan yhteydessä vuonna 1959 otetun sisarusten (Hannes, Helmi, Wäinö, Elsa ja Veikko) ryhmäkuvan taakse on Veikko merkinnyt veljesten koulunkäyntitiedot Jyväskylän lyseossa, omalta kohdaltaan "Kävi 2 lk + 2 kk. J:n lyseota vv. 1901-1903 ja tuli ylioppilaaksi Helsingin Uudesta Yhteiskoulusta 1910", Wäinön osalta "Kävi 5 lk J:n lyseota 1899-1904 ja tuli ylioppilaaksi Helsingin Uudesta Yhteiskoulusta - 07"

Veikon koulumenestys Uudessa Yhteiskoulussa alkoi loistavasti. Edistyskeskiarvo III luokan keväällä oli 9,8 ja vuotta myöhemmin 9,33. Keskiarvo liukui siitä vähitellen 8 – 8,5 tasolle. Kiinnostus kieliin näytti vähentyvän. Saksankielestä hän sai 5 eli kehotuksen seitsemännen luokan keväällä, mutta nosti numeron kahdeksaksi koulun päättötodistukseen. Sitten yliopistovaiheessa pääasiallisesti saksankielisen kirjallisuuden käyttö ja kahden vuoden jääkäriaajan harjaannus nostivat tämän kielen taidon tasolle, jonka hän itse eräässä ansioluettelossaan arvioi täydelliseksi. Jotkut kouluaineet tai niiden opettajat eivät sattuneet olemaan mieluisia. Tällaiseen viittaa hänen itsensä todistuksiin tekemänsä huomautukset: ruotsinkielestä kahdeksannen luokan joulutodistuksessa annetun arvosanan 5 viereen Veikko on merkinnyt ”ei viitannut kuin ensi tunnilla” ja geometrian ja trigonometrian numero 7 koulun päättötodistuksessa sai sivuun huomautuksen ”huonoissa väleissä opettajan kanssa”. Näissä asenteissa ja huomautuksissa näkyy piirre oman tiensä kulkijasta. Matemaattiset ja luonnontieteelliset aineet sekä suomenkieli ja ainekirjoitus olivat kiitettäviä, samoin ns. vapaa-aineet piirustus, laulu ja voimistelu kympin arvoisia.¹³

Lucina Hagmanin koulukodissa asuvia Helsingin Uuden Yhteiskoulun oppilaita 1906; Lucina Hagman istuu pöydän takana; takarivin keskimmäinen Väinö ja oikealla Veikko.

¹³ OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto / Koulutodistukset / Uusi Yhteiskoulu, Helsinki

1910-1915 Opiskeluvuodet

Helsingin yliopiston rehtori Ivar August Heikel antoi Weikolle seuraavan ylioppilastodistuksen:

"Jalo Veikko Heikinheimo, joka on Keisarilliseen Suomen Aleksanterin-yliopistoon tullut saatuaan todistuksen Uudesta yhteiskoulusta ja säännön mukaisesti ylioppilastutkinnon suorittanut, jossa hän on saanut sen mainesanan, että hänellä on hyväksytyt tiedot, on tämän Keisarillisen Yliopiston nimikirjaan kirjoitettu ylioppilaaksi ja Pohjoispohjalaiseen Osakuntaan kuuluvaksi, joka täten asianmukaisella allekirjoituksella sekä Yliopiston sinetillä vahvistetaan. Helsingissä 20 p:nä Toukokuuta v. 1910.

I.A.Heikel" ¹⁴

Kirjoittautuessaan Helsingin yliopistoon tähtäsi Veikko opintonsa lääkärin ammattiin. Tätä varten oli ensin suoritettava pääsytutkinto "Filosofisen Tiedekunnan Fyysillis-matematisessa Osastossa". Veikon opintokirjassa ensimmäisenä aloitettuna aineena syyskuussa 1910 on "Allmän botanik" (Elfving). Rinnan tämän kanssa alkoivat eläintieteen perustava kurssi (Reuter), epäorgaaninen kemia (Aschan) ja fysiikka (Söderström). Seuraavalla kevätkaudella jatkuivat laboratoriotyöt kemian ja fysiikan saralla sekä eläintieteelliset "leikkelyharjoitukset". Samoin alkoivat Veikon valitseman saksankielen "Übungen pro exercitis". Opiskelun edistymistä arvosteltiin opintokirjaan kunkin lukukauden kohdalle tehdyillä merkinnöillä "Ahkerasti, Fleissig, Keskeytyksillä, Säännöllisesti, tai Kiitettävällä". Kaikki kurssit ja harjoitustyöt ovat merkintöjen mukaan tulleet suoritetuiksi helmikuuhun 1912 mennessä.

18.V.1912 annetussa todistuksessa pääsystä lääketieteelliseen tiedekuntaan mainitaan erikseen että hän on suorittanut "hyväksytyt kokeen saksankielellä 16.12.1911 mainitun Osaston edessä sekä 21.2.1912 arvosanalla kiittäen hyväksytty arvostellun kirjallisen kokeen suomenkielellä" (kielikoe) ja "on nyt suorittanut ne opinnäytteet, jotka armollinen asetus 2:lta p:ltä toukokuuta 1889 määrää Lääketieteelliseen Tiedekuntaan pääsyä varten." Veikko sai arvosanan hyväksytty kemiassa, fysiikassa ja botaniikassa sekä kiittäen hyväksytty zoologiassa.¹⁵

Ylioppilas 1910.

¹⁴ OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

¹⁵ OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto / Opintokirja Fil.tiedekunnassa N:o 1855. Todistus Lääket. tiedekuntaan pääsyä varten 18.5.1912

Lääketieteellistä pääsytutkintoa varten opiskelijat joutuivat lukemaan nykyistä paljon laajemmalti kasvitiedettä. Omia poikiaan ohjatessaan oppikoulussa 1930-luvulla usean kesän pakollisessa kasvien keräilyssä ja preparoinnissa saattoi Veikko-isän asiantuntemuksesta ja innostuksesta aiheeseen päätellä, että hän oli yliopistossa paneutunut botaniikkaan tavanomaista perusteellisemmin. Vanhemman Väinö-veljen kasvitieteilijän uranvalinnan ja kehityksen seuraamisella lienee tässä ollut osansa. Tästä harrastuksesta oli seurauksena, että Veikon vanhin poika Markku sai ensimmäisen kesän kasvikokoelmastaan alkaen aina arvosanan 10+. Seuraavien veljien oli sitten ”pakko” jatkaa perinnettä.

Veikon opiskelun edistymisestä on yksityisarkistossa vain yksi opintokirja, joka ilmeisesti liittyy anatomian laitoksella tehtyihin käytännön töihin. Siinä on merkintöjä vuosilta 1912 – 1914. Hän syventyi fysiologisiin opintoihin ja tutkimuksiin. Hänet nimitettiin assistentiksi fysiologiseen laboratorioon 2.9.1914. Erääseen ansioluettelon (nimikirjan) versioon on hän itse merkinnyt opinnoistaan: ”Käyt. työt ja osa tenttejä Med. kand. tutkintoa varten”.

Veikon ja vanhemman veljen Väinön opiskelut yliopistossa edistyivät myös isää tyydyttävästi. Noina yhteisinä opiskeluvuosinaan veljekset asuivat yhdessä alivuokrasunnoissa ja yhteisessä taloudessa. Isä rahoitti kokonaan poikiensa opinnot päätellen Väinölle osoitetuista kirjeistä, joissa silloin tällöin mainitaan vaihtelevia sadoissa markkoissa liikkuvia rahan lähetyksiä.¹⁶

Veikko osallistui aktiivisesti Ylioppilaiden Kristillisen Yhdistyksen (YKY:n) ja NMKY:n toimintaan. Hän lauloi NMKY:n ja NNKY:n sekakuorossa ja Ylioppilaskunnan Laulajissa (mieskuoro) sekä Suomen Laulussa (sekakuoro). Vielä vanhanakin hän kävi innostuneena laulamassa näiden viimeaikaisten kuorojen juhlakonserteissa.

Noin viisi ja puoli vuotta kestäneet lääkärin uraan tähdänneet opinnot vaihtuivat joskus vuoden 1915 aikana, viimeistään vuodenvaihteessa 1915-1916 aktivismiksi, joka vei hänet sotilasoppiin Saksaan ja lopulta sotilasuralle.

Fysiologian assistentti 1914.

¹⁶ OMA/Heikeliana/Väinö H:n arkisto

Kiinnostustaan luonnontieteisiin, samoin kuin humanistisiin aloihin Veikko ei elämänsä aikana unohtanut. Hän päivitti tietojaan jatkuvasti ja oli vilkas puheenvuorojen käyttäjä millä tahansa tasolla, oli sitten kyseessä seuranpito pienen koululaisen tai professorin kanssa.

Opiskeluvuosinaan Veikko luonnollisesti vietti lomajaksonsa (vuosina 1904-1915) Tyrvällä isänsä pappilassa. Täällä jatkuivat jo Jyväskylässä alkaneet liikunta- ja luontoharrastukset. Pappilan puutarha tarjosi myös tilaisuuden paneutua käytännön botaniikkaan, mm. omenapuun oksastukseen ja jalostukseen. Metsästysharrastus lienee alkanut jo Jyväskylässä. Tyrvällä veljekset Väinö ja Veikko tutustuivat Tyrvään kappalaisen Törnvallin poikiin, jotka olivat hyvin innokkaita metsästäjiä. Tampereella koulua käyvän Lasse Törnvallin kirjeet syksyllä 1905 Helsinkiin Heikelin veljeksille ylpeilevät syksyn metsästyskokemuksilla ja saaliilla.¹⁷ Kirjeen sisältö viittaa Väinön ja Veikon sekä Törnvallin veljesten aikaisempiin yhteisiin metsästyskokemuksiin, siis 1904. Veikolle oli tilattu metsästysaseeksi Jyväskylän mlk:ssa asuneelta pyssyseppä Joonas Mataraiselta luodikko, jonka Veikko sai kesällä 1908.¹⁸ Metsästyksen myötä tulivat Tyrvään lähiseudut tutuiksi. Ase ("Matarainen") on sittemmin siirtynyt Ristolle.

Metsästästä Veikko harrasti vielä Kuopion aikana. Silloinkin hänellä oli oma hyvä haukkuva metsästyskoira, suomenpystykorva Paula. Paulan saatua tuntemattoman uroksen siittämistä 3-4 pentua, oli näiden kanssa viltteillä leikkineiden Kallen ja Ollin sukien tuho niin suuri, että Aino-äiti vaati pentujen pikaista luovuttamista pois meiltä.

Veikko ja Eero Loimaranta (vas.) metsällä Tyrvään sydänmailla 28.8.1913. Veikon luodikko on jyväskyläläisen pyssyseppän Mataraisen "taylor made". Kuva Väinö H.

¹⁷ Lasse Törnvall Väinö ja Veikko Heikelille 28.IX.1905 ja 9.XI.1905/OMA/Heikeliana /Väinö Heikinheimon arkisto

¹⁸ KAH:n kirje 18.XI.1907 Väinölle ja Veikolle: "Veikon pyssy ei valmistu ennenkuin ensi kesäksi; mutta olihan se Matar. varmaan silloin luvannut hyvän = 150 markalla." / OMA/Heikeliana/Väinö H:n arkisto

Serkussuhteita ja tunteita

Veikon nuoruuden aikaan oltiin yleisesti enemmän kuin nykyään yhteydessä lähisukulaisten kesken. Oulun Hellman-suvun osalta tapaamiset Oulussa, jolloin järjestettiin yleensä myös nuorten serkusten kesäiset urheilukilpailut, oli selvä esiaste myöhemmälle sukuseuran synnylle. Tallessa olevien valokuvien perusteella tapasivat serkukset aika suurin joukoin nuorina aikuisina, ilmeisesti opiskeluaikoina Helsingissä. Samoissa ryhmävalokuvissa näkyy yhdessä sekä Hellmanin että Heikelin suvun serkkuja. Valitettavasti kuvakopioissa ei ole nimiä tai selityksiä, joten tilanteet ja henkilöt täytyy tunnistaa arvaamalla.

Noissa tapaamisissa joistakin lähisukulaisista tulee läheisiä ystäviä. Veikolle eräs tärkeimmistä lähiystävistä oli hänen serkkunsa Hanna Reinilä, myöhemmin Loimaranta. Hanna, ammatiltaan piirustuksen opettaja ja tekstiilitaiteilija, pyydettiin aikanaan Veikon morsiamen Ainon pukijaksi. Veikon arkistosta löytyy vain kaksi Hannan Veikolle kirjoittamaa kirjettä. Niiden sisältö kertoo hyvästä ja läheisestä henkisestä toveruudesta.

Hanna kirjoittaa 23.10.1915¹⁹ Veikolle muiden asioiden jatkeeksi Veikkoa henkilökohtaisesti koskevista kysymyksistä: "Olet siis asettunut maalle asumaan ja luet siellä kaikessa rauhassa." (Todellisuudessa Veikko toimi jääkärivärvärinä kotiseudullaan) --- "Keuruulla taisit viihtyä hyvin, koska siellä niin kauvan viivyt. Luulin vähän sinun siellä löytäneen enemmänkin kuin vaan virkeyttä ja voimia, mutta ei taida niin ollakkaan, koska kirjeessäsi oli pieni synkkä, haikeamielinen sävy, kun muistit entisiä ja ajattelit nykyisiä aikoja." Viittauksen löytöön täytyy tarkoittaa Oskarin vanhempaa tytärtä Ilma-Helliniä, joka tuolloin oli noin 14 vuotias ja kukkaan puhkeava kaunis nuori nainen, kuten valokuvista näkee. Ilma-Hellin, kuten nuorempi sisarensa Airikin sekä myös Abin tytär Anna-Liisa olivat kaikki läheisiä veljentyttäriä Veikolle. Kaikista serkuistani he olivat ainoat, jotka jo nuorina jättivät hänestä puhessaan jälkiliitteen setä pois. Ilma-Hellinin kirje Veikolle tammikuun lopulla 1916 on sisällöltään nuoremman kaverin kirje.²⁰ Siihen ovat omat jatkeensa kirjoittaneet Elli-äiti ja pikkusisko Airi. Veikko on säilyttänyt Saksassa rintamalla marraskuussa 1916 luon-

Ilma-Hellin Heikinheimo rippipuvussa
29.XI.1915. Valokuvaamo Hellas, Jyväskylä

¹⁹ Hanna Loimaranta Veikolle 23.10.1915, 7 sivua / OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

²⁰ Ilma-Hellin Heikinheimo Veikolle Keuruulta 30.1.1916/ OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

nostelemansa kirjeen osoitettuna "Pieni ystävä" ja merkinnyt siihen myöhemmin "Konsepti, ei lähetetty". Ehkä nuorten kiintymisessä oli Ilma-Hellinin osalta ripaus nuoren tytön romanttisuutta. Elli-äiti näyttää olleen tätä tukeva. Veikko on saattanut kokea asian hieman ongelmalliseksi, kuten epäröinti tuon kirjelunnon suhteen voidaan tulkita.

Ilma-Hellin sairastui joulun alla 1916 "nopeasti kehittyvään sydäntautiin" ja kuoli Tapaninpäivänä kotonaan Keuruulla omaisten läsnä ollessa. Äiti Elli on kuvannut tytön viime hetket anopilleen Augusta Heikelille, joka kirjeessään tyttärelleen Hiljalle toistaa ne yksityiskohtaisesti ja lähettää jäljennöksen kirjeestä Veikolle salatietä Saksaan. Sen mukaan tytön viimeiset sanat olivat terveiset "Isoäidille ja isoisälle, tädeille ja - (tauko) - Veikolle. Vapaussodan aikana, Tampereen valtauksen jälkeisinä päivinä on Veikko lähettänyt Keuruulle kälylleen Ellille ruusukimpun vietäväksi Ilma-Hellinin haudalle. Näistä Elli kiittää kirjeessä 16.4.1918 mm: "Voi miten ruusut ovat kauniit ja vielä heidän hohtonsa kohoaa kun ovat Sinun lähettämiäsi."

Aktivismi ja liittyminen jääkäriliikkeeseen

1915-1917 Aktivisti vastoin isän tahtoa

Jääkärivärväys Tyrvään seudulla talvella 1915 - 1916 keskittyi Tyrvään Voiman urheilijapiireihin. Värväystoimintaa hoitivat Veikko Heikinheimo yhdessä Aku Kokosen kanssa. FT Piilosen päättely ²¹ jääkäri liikkeen yhteydestä paikkakunnalla nimenomaan Pappilaan on otettava suurella varauksella lukuun ottamatta Veikon henkilökohtaista roolia. Rovasti Karl Abiel Heikelin suhtautuminen aktivismiin yleensäkin tekee Piilosen tulkinnan täysin mahdottomaksi. Veikon toiminta jääkäri värväyksessä kotiseudullaan tapahtui varmasti hänen isältään salassa. Samoin tapahtui hänen oma lähtönsä pyrkimään jääkäriksi isältä salassa, koska isän periaatteellinen kielteinen kanta oli pojalle täysin selvä.

Haastattelin serkkuani Anna-Liisaa Tampereella 1990-luvun alussa FT Juha-ni Piilosen toivomuksesta Vapaussodan tapahtumien kokemuksista Vammalas-sa. Piilonen kirjoitti silloin Sastamalan historian 3 osaa. Tässä yhteydessä kertoi Liisa yhteisen isoisämme suhtautumisesta vapausliikkeeseen suunnilleen näin.²²

'Karl Abiel Heikel oli laillisuusmies, periaatteessa uskollinen esivallalle, Venäjän tsaarille, jolle oli aikanaan virkamiehenä vannonut uskollisuusvalan ja jota esivaltaa joutui papinvirassaankin edustamaan rahvaan suuntaan. Hän piti kaikkea aktivismia sopimattomana ja oli ehdottomasti sitä mieltä, että Suomen itsenäisyyttä voitiin edistää vain laillisin keinoin. Hän ei olisi hyväksynyt oman poikansa lähtöä jääkärikoulutukseen. Siksi Veikko lähti sinne isältään salaa. Veikon Saksassa olosta ei Tyrvään pappilassa ainakaan lasten kuullen puhuttu.'

²¹ Piilonen s. 423

²² Anna-Liisan noin puolitoista tuntia kestänyt haastattelu kokonaisuudessaan on nauhoitettu. Äänen laatu on kuitenkin niin heikko, ettei sen puhtaaksi kirjoittaminen onnistu ilman erikoista äänitekniikkaa. Siksi tähän kirjoittamani on muistinvaraista.

Liisan arviota isoisänsä Abielin suhtautumisesta jääkäriliikkeeseen ja poikansa siihen liittymiseen voi pitää luotettavana, vaikka hän tuona aikana asuessaan isovanhempiensa luona Tyrvään pappilassa oli vain 11-13 vuotta vanha. Liisa oli jo nuorena tyttönä hyvin terävä tekemään havaintoja. Esimerkiksi kelpaavat hänen havaintonsa ja pitkät kertomuksensa levottomista oloista Hämeenlinnassa ja Janakkalassa vuosina 1919-1920.²³

Isän K. Abiel Heikelin ja pojan Veikon hyvinkin jyrkästä aatteellisesta linjaerosta olen voinut tehdä johtopäätelmiä kahden säilyneen kirjeen, yhden isän ja toisen pojan kirjoittaman kirjeen perusteella. Kirjeet ovat salaamisenmenettelyn mukaisesti osoitettu Anna Grapelle, mutta muodostavat lähes julistuksenomaisen suoran dialogin kahden sukupolven edustajien, välillä. Siksi nämä ovat laajemman analysoinnin arvoisia.

Taustana K. Abielin kirjeelle olivat Venäjän tapahtumat keväällä 1917. Venäjän tsaari Nikolai II luopui vallankumouksellisen kuohunnan johdosta vallasta maaliskuussa 1917. Venäjän väliaikainen hallitus sanoutui irti tsaarinvallan Suomeen kohdistuneesta, vuoden 1899 "Helmikuun manifestista" alkaneesta sortopolitiikasta. Se antoi oman "maaliskuun manifestinsa" 20.3.1917, jonka valmisteluun suomalaisetkin osallistuivat ja joka palautti Suomelle sen autonomiset oikeudet. Julistuksen sisältöön Suomen puolueet olivat laajalti tyytyväisiä ja niistä perustuslailliset porvarilliset hyväksyivät myöntövyyslinjan mukaisesti myös ylimmän vallan luovuttamisen Venäjän väliaikaiselle hallitukselle.²⁴

Suomelle myönteisen Venäjän uuden politiikan syntyminen lämmitti myös isä KAH:n lähestymään jääkäripoikaansa kirjeellä 9.IV.1917, joka on ensimmäinen säilynyt hänen Veikolle Saksaan kirjoittamansa kirje. Suomen ja jääkärien uutta tilannetta laajalti pohtiva kirje oli osoitettu Anna Grapelle, mutta selvästi tarkoitettu menemään edelleen Veikko.²⁵

KAH:n kuvaa kirjeessään tilannetta Venäjällä ja Suomessa tavalla, joka on aiheuttanut ihmetystä vastaanottajassa. Veikon käsialalla ja hänelle tyypilliseen tapaan on kirjeen marginaaliin merkitty useita kysymys- ja huutomerkkejä ja alleviivauksia sekä pari kommenttia, yksi suomeksi toinen ruotsiksi. Kirjeestä ja kommentteista käy selvästi esille isän ja pojan erilainen näkemys Suomen asemasta ja kansan vapauden merkityksestä. Siksi lainaan tähän siitä tärkeimmät kohdat:

KAH: *"Venäjän kansan eduskunta (=Duuma) on asettanut väliaikaisen hallituksen, hyviä, jaloja, vapaa-mielisiä miehiä. Jumala siunatkoon tätä uutta hallitusta ja uutta vapaata Venäjää. Maaliskuun 20 p:nä (20/3) julistettiin kaikki sortovallan julistukset ja laittomuudet vuodesta 1899 alkaen Suomessa peruutetuiksi ja kumoetuiksi. Nyt on siis meidänkin maamme ja kansamme vapaa lakiensa ja oikeuksiensa pohjalla." ...*

²³ Anna-Liisa Heikinheimon kirjeet (Hämeenlinna 1919 ja Janakkala 1920 sedälleen Veikolle/ OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto)

²⁴ Vahtola 2003, sivu 286

²⁵ Karl Abiel Heikelin kirje 19.4.1917 Anna Grapelle, edelleen Veikolle./OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

VH: Alleviivaus ja sen kohdalla marginaalissa "?? sekä kommentti: "Ihmissen ja kansojen korkein oikeus ja vapaus [on] valinta ja työ korkeiden ja[tai] alhaisien päämäärien hyväksi. Niin kauan kuin kansan kehitys ylöspäin on sidottu, ei ainakaan voi puhua vapaudesta."

KAH: ... "Emmekö siis kiittäisi Jumalaa ja sitä lähin jalomielistä, vapaata Venäjää tästä suuresta lahjasta! Nyt on vain suurin huolestamme niistä nuorukaisista, jotka lähtivät maastamme pois sortovallan aikana, sitä [VH marginaalissa: ?] vastustamaan. ... Amiraali Maksimoff lausui, että 3000 suomalaista on jo tulossa kotiin (mistä hänellä lienee ollut se tieto?!), ja sanoi, että ne otetaan ilolla vastaan ystävinä, heidän ovat olleet saman sortovallan vastustajia, kuin nykyinen Venäjän hallitus, ja ovat nyt tämän uuden, vapaan Venäjän ystäviä".

VH: Ylläolevassa alleviivaukset ja niiden kohdalla marginaalissa ?! sekä kommentti: " och vankelmod bor under liljekullor"

KAH: "Mutta miten päästä tulemaan, jos he ovat menneet Saksaan?? – On huhuttu, ja taas huhuttu, että Suomen pojat ovat Ruotsissa. Onko totta? Sehän olisi iloinen ja riemullinen asia! Pitäisihän heidän silloin päästä kotiinsa, kun tulisivat aseettomina, ystävinä. Mutta täytyyhän tulijoita tutkia, sillä paljon on saksalaisten vakoojia, kavaltajia liikkeellä. ... Jospa Suomen pojat pysyisivät Herrassa ja jaksaisivat jatkaa lukujansa Ruotsissa, jos ne siellä ovat. ... Jos olet rahan puutteessa, rakas sisareni, tällä kalliilla ajalla, niin tahdon lähettää, nyt, kun voin olla täysin vakuutettu, ettei se millään tavalla tule Venäjän vihollisten hyväksi." **VH:n** alleviivaus.

KAH:n kirjeestä käy ilmi, että toisaalta hän on edelleenkin Venäjän lailliseen esivaltaan uskova. Tsaarin sortovalta on hänen mielestään vaihtunut "hyvään uuteen valtaan", joka on "Suomenkin ystävä". Toisaalta hän suhtautuu kielteisesti ja epäluuloisesti Saksaan. Hän ei näytä olevan tietoinen tai ainakaan täysin varma siitä, missä maassa, Saksassa vai Ruotsissa Suomen nuoret miehet, jääkärit ovat. Yleisvaikutelma on, että KAH oli poliittisesti herkkäuskoinen ja epärealistinen idealisti. Kuitenkin on muistettava, että KAH kirjoitti kirjeensä aikana, jolloin enemmistö Suomen poliittisesta kentästä uskoi juuri äskettäin tapahtuneen Venäjän vallankumouksen ensimmäisessä vaiheessa syntyneen hallituksen omaksuman tai ainakin julistetun uuden politiikan pysyvyyteen ja piti sitä Suomelle riittävän tyydyttävänä.

Veikon aatteellisuus käy ilmi hänen kommentteissaan, jotka vaikuttavat vuoden 1917 tilanteessa kirjoitetuilta ja siten hänen välitöntä reaktiotaan kuvastavia. Kirje on vastaanotettu tilanteessa, jolloin jääkärien mielialat Libaussa olivat raskaat ja Veikon huolena oli oma ja toveriensa henkinen kestäminen sekä koko jääkäriliikkeen kohtalo. Isän kirjeestä henkivä nöyrytyminen alamaaisena vieraan vallan alle, paluu vaikka kuinka muuntuneen uuden mutta yhäkin vieraan vallan alle, ja alistuminen tutkitavaksi vakoilusta ja kavaltamisesta epäilyksi ei suinkaan voinut ilahduttaa kirjeen vastaanottanutta poikaa. Hänen kommentteissaan on samaa henkeä kuin jääkäriliikkeen ideologiassa yleensäkin, tavoitteena kansan täysi vapaus vieraasta vallasta.

Tähän teemaan Veikko palaa vielä kirjeessään Anna Grapelle Berlinistä 21.11.1917, siis ainoassa säilyneessä kirjeessään Saksasta kotiin.²⁶ Tämän kirjeensä myötä hän palauttaa tädilleen myös kommentoimansa isän kirjeen 9.IV.1917. Veikko täten sitoo näiden kahden kirjeen sisältämän mielipiteiden vaihdon toisiinsa. Hän pyytää nyt: *"Samalla kun pyydän, että Tätini säilyttää minun kirjeeni myöhempiin aikoihin, pyydän edellisten ja tämän kirjeen ymmärtämiseksi liittää tähän rakkaan Isäni kevätmietteitä sisältävään kirjeen sekin tarkoin säilytettäväksi omaisilleni."*

Tämän viimeisen Saksasta lähetetyn kirjeen sisällön Veikko on pyrkinyt tarkoin punnitsemaan. Isältä keväällä saatu kirje (19.4.1917) on aiheuttanut paljon pohtimista Veikon mielessä. Tätä kirjettä on ennen vastauksen lähettämistä kuluneiden kuukausien aikana varmaan useinkin luettu. Sen paperin reunat ovat sormeilusta tummuneet enemmän kun muut Saksan ajan paperit. Sen marginaaliin on merkitty kommentteja useammassa vaiheessa, mm. eri kynällä.

Tämä kirjeperi muodostaakin mielenkiintoisen kirjallisen lähteen tutkittaessa ns. laillisuuslinjan, vanhemman sukupolven ja nuoremman aktivistien sukupolven keskinäistä linjaeroa Suomen itsenäistymisen vaiheissa. Veikon vastauskirje lähtee edellisen polven arvojen kunnioittamisesta mutta tuo sitten selvästi esiin nuoren polven uudet ajatukset. Veikon kirjeen formulointi lienee ollut vaikeakin, koska hän on kesken sen tärkeimmän jakson poistanut toisen arkin toisen puoliskon ja jatkanut ajatusta kolmannella arkilla (arkit ajan tapaan taitettuja ja nelisivuisia). Veikon kirjeen itsenäisyysaatetta koskeva osa on niin tärkeä ydin Veikon meille jättämää henkistä perintöä, että kopioin sen sanasta sanaan tähän:

"Minun Isäukollani on sellainen käsitys vanhuuden päivistä, että kun voimat alkavat käydä heikoiksi, joutaa silloin jo maan poveen:

Minulla ja monella muulla on elämän arvoista hieman toinen käsitys, Tosin vanha latinalainen sananlasku sanoo, että "pisara syö kiveä, ei voimalla, vaan usein tippumalla." Tämä elämänohje sopii meille nuorille aivan mainiosti, mutta vanhuudessa kaivataan kiveä elämän rakennuksella. Taikka vielä kernaammin, ohjaamalla oikeaan suuntaan, kokeneella kädellä nuorison työt ja toimet. Vanhuuden rauha meidän nuorten silmiemme edessä muistuttaa jo passiivisella ²⁷ olemassaolollaan elämän suuria arvoja: katse taaksepäin elämän työhön ja toimintaan ja katse tulevaisuuteen, molemmat rauhallisia ja luottavaisia. Ehkä teistä vanhuksista joskus tuntuu, että nuorempi polvi piittaa kovin vähän elämän koetelluista kokemuksista. Vakuutan, että maailma tarjoisi vielä enemmän arveluttavia pyrkimyksiä nähtäväksenne ja kuultavaksenne, elleivät vanhempamme keskuudessamme osoittaisi meille tietä korkeisiin, elämänarvoisiin päämääriin. Että juuri edellisestä johtuu vanhuuden kunnioitus ja arvo, siitä ei lie erimieltä.

Joskus voivat nuoremman polven harrastukset olla ristiriidassa vanhempien käsityksen kanssa. Ja meistä saattaa kuitenkin tuntua siltä, että olemme oikeassa. Se saa todistaa, eikä näyttää siltä, että arvonantomme olisi elämän kokemusta kohtaan heikkenemässä. Saattaahan joskus

²⁶ Veikon kirje Anna Grapelle Berlinistä 21.11.1917 /OMA/Heikeliana/ JVH:n arkisto

²⁷ Alleviivaukset Veikon

sattua, että tavanmukaisuus edellisen polven aikana näyttävät viittaa-vaan erilaisiin menettelytapoihin kuin kokemukset ihmiskunnan elämästä suuremmassa mittakaavassa. Yksityistapauksissa voivat persoonalliset kokemukset himmentää yleisempien totuuksien valon ja siis silloin, vaikkakin nuoriso käy toisia teitä vakaumuksesta, on ristiriita aivan luonnollinen eikä siis ensinkään loukkaa yleistä arvonantoa.

Tarvitsemmeko esimerkkejä:

Isäni näkee keväällä, että jalommat vallat Venäjällä pääsevät voitolle ja siitä iloiten, uskoo kaikkea hyvää maallemme, toivoen minua kotiin harhateiltä. Minulla on vakaumus sellainen, että suuremman barbarikansan ei holhous eikä liittolaisuus ole koskaan voinut, eikä koskaan voi turvata pienen kulttuurikansan kehitystä. Kun tämä minun yleishistoriallinen käsitykseni saa vielä vahvistusta tarkastellessani muutamien kansojen yleistä psykologista karakteristiikkaa, on selvää, että pidän vakaumuksestani kiinni. Seuraavat kuukaudet jo osoittivatkin olleeni oikeassa.

Tämä todisti vain, että itse elettyjen kokemusten piiri laajuudessa eivät (ei) ole ihmiskunnan yleisten johtavien aatteiden veroisia. Syvyyydessä ne ovat teoreettisia päätelmiä verrattomasti edellä.

Veikon näissä molemmissa kirjeissä ilmaiset ajatukset kuvaavat selkeästi hänen oman aatteellisen suhtautumisensa itsenäisyysliikkeeseen. Tämä aatteellisuus ja sen antama henkinen voima ovat hänelle johtavia resursseja kaikissa hänen käytännöllisissä toimissaan itsenäisyys- ja jääkäriliikkeessä.

Tätä Veikon ominaislaatua arvostivat monet hänen jääkäritoverinsa. Tämän kirjoittajaa liikutti erääseen, mm. neljän jääkärikenraalin allekirjoittaman 70-vuotisonnittelusähkeeseen valittu sanamuoto: ”Suurta Isänmaan ystävää onnittelevat jääkäritoverit”.²⁸

1916 Etappiopas

Veikko hakeutui Saksan matkalle Merenkurkun etapin reittiä. Hiihto alkoi Oravaisista 11.2.1916 yhdentoista miehen ryhmässä, jossa oli myös hänen tyrväälinen ystävänsä Taavetti Kaunisto. Miesten kunnossa oli suuria eroja ja Veikko kovakuntoisena erottui joukosta. Kun ylitysmatka oli arviolta 110 km, hyvää kuntoa sen yhtämittainen ylitys avojäällä vaatikin. Holmön saarella olevan Ruotsin pään etapin hoitajan jääkäri Einar Wichmannin aloitteesta ja Tukholman yhdyselimessä olevan pataljoonan saksalaisen Hauptmann Heldtin päätöksellä Veikko määrättiin Merenkurkun etapille oppaan tehtäviin. Hän suoritti yhteensä viisi hiihtoretkeä Merenkurkun poikki, järjesteli etappireitin turvallisen toiminnan Suomen puoleisessa saaristossa ja opasti jääkärirekryyttejä yli talvisen jääkentän. Veikon käyttäminä lepopaikkoina

²⁸ Oesch, von Hertzen, Isakson, Arajuri ja Blick; Kun nimet on laitettu sähkeeseen tässä järjestyksessä, lienee Blick tämän sähkeen tekstin kirjoittaja. Allekirjoittajista vain von Hertzen oli sekä jääkäriaikaan että läpi elämänsä Veikon lähiystävä, niin kuin oli ennen kaikkea kenr. Väinö Valve, joka oli Veikon juhlassa henkilökohtaisesti paikalla.

olivat Holmössä maanviljelijä Karlssonin talo ja Suomen päässä Jepuan pappila.²⁹ Ensimmäiseen viralliseen ansioluetteloon³⁰, jonka Veikko on allekirjoittanut Aitolahdessa 10.9.1918, hän on merkinnyt oman selostuksensa tästä etappitoiminnasta: ”Rannikkovartioston vakoilijana ja hiihtäjien johtajana Merenkurkun saaristoissa tammi [?]”³¹ -helmi- ja maalisk. 1916. Samanaikaisesti kuriiri[na] Suomen ja Ruotsin välillä.” Myöhemmissä ansioluetteloissa on palvelukseen astumispäiväksi Kuninkaalliseen Jääkäripataljoona 27:än merkitty 16.2.1916, mikä tarkoittaa Veikon etappitoiminnan virallista alkamispäivää. Viimeisen etappihiihtonsa hän suoritti maaliskuun lopulla, jolloin hän johti Merenkurkun yli Holmön saarelle kaksi huonokuntoista aktivistia arvokkaine vakoilutietoineen Ahvenanmaan linnoituksista.

Etappitoiminnan luonteesta antaa Holmön etapin johtajana toiminut, silloin jo jääkäri Einar Wichmann (Vihma) kirjallisessa todistuksessaan kuvauksen: ”Heikinheimo toimi kanssani mitä vaivalloisimmissa ja vaarallisimmissa oloissa täysin verrattavissa rintaman tehtäviin ja vaaroihin. Toimiessaan oppaana, kuljettamalla uusia miehiä Merenkurkun yli ja vartioidun rannikkoseudun läpi, hän joutui alituisesti liikkumaan alueella, jolle oli sijoitettu tiheään rajavartiostoja ja suomalaisia nuuskijaviranomaisia.”³²

1916-1918 Jääkäriaika

Lockstedtin leirille Veikko ilmoittautui 6.4.1916³³. Koulutus sotilaaksi alkoi. Hänet määrättiin juuri äskettäin perustettuun haupitsijaokseen, joka pian laajeni haupitsipatteriksi. Suhteellisen lyhyen koulutusjakson jälkeen koitti hetki, jolloin koulutusjoukosta päätettiin muodostaa ”Preussin Kuninkaallinen Jääkäripataljoona 27” ja se lähetettiin Saksan itärintamalle sotakokemusta hankkimaan. Pataljoonan mukana Veikko osallistui Misse-joen asemasotataisteluihin Olain luona kesä-syyskuussa 1916, Riian lahdella syys-marraskuussa 1916 ja Aa-joella tammi-maaliskuussa 1917. Rintamaolosuhteet Misse-joella olivat kurjat seudun ollessa soinen ja asemien pahasti veden vaivaamia.

Veikon jääkäriura ja sotilasuran kehitys oli tyypillinen saman ajanjakson puitteissa pataljoonaan tulleiden kouluja käyneiden rekryyttien joukossa. Ylenys Hilfsgruppenführeriksi (korpraaliksi) tuli 9.10.1916. Tyrvään jääkäreistä ainoastaan Taavetti Kaunisto yleni Gruppenführeriksi parin kuukauden etumatkan turvin. Tie korkeampiin arvoihin, joukkueenjohtajiksi (Zugführereiksi) aukeni yleensä vain Pfadfinder-kurssilaisille, joilla oli vuoden verran pidempi koulutusaika ja sen sisältökin silloista Saksan reserviupseerikoulutusta vastaava. Kun

²⁹ Lauerma 1966 s. 238; Wegelius 1933 s. 253-256; Veikko Heikinheimo, Ahvenanmaan linnoituksen karttoja kuljettamassa, Jääkäri-invalidi 1932 s. 76-77 – kopio JVH:n arkistossa/OMA/Heikeliana; Veikko Heikinheimo, Merenkurkun jääsilta jääkärien etappitienä alkuvuonna 1916, Parole N:o 3/69 (139), syyskuu 1969, ss 2-4, kopio/OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto; Timo Hämäläinen, 350 miehen vaarojen tie, Uumajan jääkärietappi – hengitysreikä Eurooppaan, Aamulehti 27.8.1966, sivu 5. JVH:n arkistossa/Heikeliana/OMA on kopio, johon hän on tehnyt korjauksia

³⁰ ”Henkilötiedot” – lomakkeella oleva ansioluettelo 10.9.1918, SA – kopio/OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

³¹ Tammikuusta ei löydy mainintaa muista lähteistä

³² Jääkärikapteeni Wichmannin antama todistus ”virkaikäälaskelmaa varten”, päiväämätön, SA:n henkilöarkisto –kopio /OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

³³ Piilonen s. 427;

jääkärien suurin osa 11.2.1918 teki kirjallisen yhden vuoden palvelusitoumuksen, Veikko merkittiin vänrikiksi Suomen armeijan palvelukseen. Sotilasarvojen valinnan oli ennalta tehnyt suomalaisten jääkärien korkein päällystö. Ne vahvisti Libauhan sitä varten Suomesta lähetetty everstiluutnantti Thesleff.³⁴

Suomen jääkäreissä, joita oli kaikkiaan 1894, oli 52 akateemisen loppututkinnon suorittanutta. 270 ylioppilaasta 35:llä oli akateeminen alkututkinto. Veikko lääketieteellisen alkututkinnon suorittaneena ja runsaan viiden vuoden yliopisto-opiskelun ja assistenttityön kokemuksellaan kuului joukon korkeasti sivistyneisiin. Hänen kiinnostuksensa sivistykseen ja lukeneisuutensa laaja-alaisuus olivat varmaan jo silloin, niin kuin koko elämänläpi hänelle tyypillistä. On aivan luonnollista, että hänen nimensä esiintyy jääkäreiden henkisten harrastusten aihepiirien yhteydessä. Hän oli aloitteellinen mm. lainakirjaston perustamisessa.³⁵ Aiheesta ja jääkärien henkisistä harrastuksista hän on itse kirjoittanut artikkelin ”Suomen Jääkärit”-kirjaan.³⁶ Artikkelin sisältö osoittaa, että Veikon täytyi olla ollut keskeisesti mukana jääkäriyhteisön henkisissä harrastuksissa. Kirjaston aineiston hankkimiseksi hän toimi aktiivisesti sekä Saksassa että Ruotsissa ja Suomessa kirjeysteyksiään käyttäen ystäviinsä ja sukulaisiinsa tukeutuen. Asiaa koskevia vastauskirjeitä on tallella eri puolilla Saksaa liikkuneilta jääkäreiltä ja aktivistitutuilta, Ruotsin serkuilta ja Suomesta Kai Donnerilta.³⁷

Jääkärien marssin sanojen aikaansaamiseksi järjestettiin kolme eri kilpailua. Näistä viimeisen kisan arvostelulautakuntaan valittiin puheenjohtajaksi Oberzugführer Erik Heinrichs ja jäseniksi Zugführer V.E.Tuompo, Hilfsgruppenführer Veikko Heikinheimo ja jääkäri Frans Lihtonen. Veikko valittiin lautakunnan sihteeriksi. Kilpailun voittajan, Hilfsgruppenführer Heikki Nurmion ja lautakunnan kesken käytiin vielä laajoja keskusteluja runon muokkaamiseksi lopulliseen muotoonsa. Lautakunnan sihteeriksi lienee ollut tässä dialogissa hyvin aktiivinen. Myöhemmin on Veikko selostanut marssin sanojen syntyhistoriaa useissa yhteyksissä³⁸. Samaa asiaa on vielä vuosina 2008-2009 selvitetty Veikon arkistojen perusteella professori Ahti Tarkkasen ja tämän kirjoittajan YH:n yhteistyönä.³⁹

Jääkärikorpraali (Hilfsgruppenführer)
Veikko. Libau 1917.

³⁴ JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

³⁵ Lauerma 1966, s. 403

³⁶ V.Heikinheimo, Kirjasto ja kirjalliset harrastukset. – SJ II, s. 983 - 987, artikkeli luvussa Erikoiskertomuksia

³⁷ JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

³⁸ SJ II, s.986-987; Vapausodan Invalidi, juhlanumero N:o 2-3/XXXI vsk, 1958, s. 17-20; JVH:n esitelmä Pohjois-Pohjalaisen osakunnan vuosijuhlissa 1960-luvulla, käsinkirjoitettu muistio - JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

³⁹ Ahti Tarkkasen ja YH:n kokoama selvitys ja kaikki aiheesta löytynyt kirjallinen materiaali on liitetty JVH:n arkistoon /Heikeliana/OMA; Ahti Tarkkanen, Jääkärimarssin lopulliset sanat viimeisteltiin Nurmion ja pal-kintolautakunnan tiiviissä mankeloinnissa, Parole 1/2009 (297), ss. 14-17.

Jääkäripataljoonan Libau-vaiheessa, keväällä 1917 syntyi jääkäreiden keskuudessa vastakkainasettelua kysymyksissä, jotka liittyivät koulutukseen, urakehitykseen ja koko isänmaallisen liikkeen tavoitteisiin. Tyytymättömät suuntasivat kritiikkinsä pääasiassa ruotsinkielisten zugführerien ryhmää ja osin myös jääkäriliikkeen Tukholmassa toimivaa poliittista johtoa vastaan. Mielialaongelmat eivät kauan kodeistaan erossa olevissa joukoissa ole sinänsä mikään ihmeteltävä asia. Erityisesti ne korostuivat nyt joukossa, joka oli jo pitkään vieraalla maalla ja täysin epätietoinen yhteisen asiansa kohtalosta ja omasta tulevaisuudesta. Lauerma on jääkäriliikkeen historiategoksessaan kuvannut jääkäreiden mielialojen ja sisäisten suhteiden ongelmia monitahoisesti.⁴⁰ Koko tätä laajaa ja monitahoista kysymystä ei tässä yhteydessä voi yksityiskohtaisesti selostaa. Kuitenkin haluan kosketella paria erityispiirrettä, koska isäni Veikkokin oli tässä toiminnassa mukana.

Heinäkuun alussa 1917 sai tyytymättömien oppositioliike järjestyneen muodon. Eri yksiköistä valituista syntyi ”pataljoonaneuvoston”, myös ”pataljoonan sotamiesneuvoston” nimellä kutsuttu ryhmä, joka syyskauden 1917 aikana pyrki eräänlaisena ”varjohallituksena” vaikuttamaan pataljoonan koulutukseen ja mielialakysymyksiin. Neuvoston jäsenistö koostui taustaltaan pääasiassa suomenkieliseen lukeneistoon ja alipäällystöön ja miehistöön kuuluvista jääkäreistä. Tähän joukkoon kuului mm. viisi tulevaa kenraalia. Isäni Veikon osalta on mielenkiintoista todeta, että hänen harvat läheiset elinikäiset jääkäriystävänsä, kenraalit Oiva Olenius ja Väinö Valve, Jääkärien marssin sanoittaja, eversti Heikki Nurmio ja sotahistorioitsijana tunnettu eversti E. Hannula sekä lääkärin uralle palannut Gunnar von Hertzen kuuluivat tähän samaan pataljoonaneuvostoon.

Ryhmän puheenjohtajana aluksi toiminut Jääkärien marssin sanoittaja, Hfsgf Heikki Nurmio mainitsee muistelmissaan (1918) erään oleellisen ongelman: ”Kateruutta herätti myös etupäässä ruotsia puhuvan [suomalaisen] päällystön (zugführerit) suhde suomalaiseen miehistöön. Päällystö erottautui aivan liiaksi eri leiriksi olematta minkäänlaisessa henkisessä vuorovaikutuksessa miehistön kanssa muuten kuin harjoituksissa.” Lauerma taasen kirjoittaa, ”että suomalaisten esimiesten oli liian vaikea tajuta sen elämän karuutta ja kovuutta, jota heidän alaisensa Lockstedtissä elivät. Useimmilla heistä ei ollut siitä riittävää omakohtaista kokemusta. Pfadfinderikautena he olivat nauttineet ”Saksan valtakunnan vieraina” monista mukavuuksista, jollaisista myöhemmin Saksaan tulleet Ausbildungstruppe Lockstedtin alokkaat eivät päässeet enää osallisiksi. Syyskuusta 1915 lähtien he pääsivät joko suoraa päätä tai ainakin verrattain nopeasti osallisiksi ylennysten mukanaan tuomista eduista, paremmasta majoituksesta ja muonituksesta, huomattavasti runsaammasta päivärahasta ja laajemmasta liikkumisvapaudesta.” Tämä eriarvoisuus korostui vielä Libaun vaiheessa, jolloin zugführerit asuivat kaupungilla yksityismajoituksessa ja yksityismuonituksessa ja heillä oli saksalaiseen tapaan sotilaspalvelija (Bursche) käytössään. Koko muu pataljoona oli luonnollisesti kasarmimajoituksessa ja kärsi ajoittain kovaa nälkää ja laadullisesti huonosta muonituksesta. Veikon elinikäisten vatsavaivojen, hapottoman vatsan, sanottiin perheen piirissä saaneen alkunsa jääkäriajalta Saksassa. On aivan luonnollista,

⁴⁰ Lauerma 1966, s.322-326; 659-671

että Veikko jo koulutuksensa perusteella joutui pataljoonaneuvoston puitteissa kiinnittämään huomiota ala-arvoiseen muonitukseen. Kun tällä alalla tuli Libaus-sa ilmi saksalaisen alipäällystön ja keittiöhenkilökunnan syyllistyneen muonavarojen kähmimiseen ("besorgen"), määrättiin Veikko valvomaan sitä, että hänen jääkäritoverinsa saivat sen muonaosuuden, joka heille kuului.⁴¹

Kotimaan kieliriita tuli mukaan saksalaiseen ympäristöönkin. Pfadfinder-kursilaiset, joista sittemmin tuli pääosa pataljoonan suomalaisesta päällystöstä, olivat voittopuolisesti ruotsinkielisiä. "Heidän väitettiin ylennyskysymyksissä kohtuuttomasti suosineen omaan kieliryhmäänsä kuuluvia, vieläpä suositelleen suomenkielisiä ylennettäväksi pääasiassa oppikoulusivistystä vailla olevia, joilla ei ollut mahdollisuutta nousta Gruppenführerin arvoa korkeammalle"⁴² Kun he pataljoonan etujoukkoon kuuluvina olivat kerran päässeet niskan päälle, he laskelmoidusti kasvattivat kaulaa potentiaalsiin suomenkielisiin kilpailijoihinsa, tulevassa Suomen armeijassa. "Katkerin syytös, mitä miehistö suomalaisia esimiehiään kohtaan esitti, oli väite, että päällystölle oli oman sotilasuran luominen muodostunut jääkärien yhteisen asian tärkeimmäksi puoleksi [p.o. yhteistä asiaa tärkeämmäksi], muusta he vähät välittivät."⁴³ Luettuani aikanaan Lauerma 1966 ilmestyneen pataljoona historian kysyin tilaisuuden tullen isältäni jääkärien Saksassa kohtaamista ongelmista. Hän antoi vain lyhyen kommentin: "Ne ruotsalaiset siellä aina etuilivat".

Pataljoonaneuvoston pääasiallinen toiminnan motiivi lienee ollut huoli koko jääkäri liikkeen onnistumisesta. Se pyrki toiminnallaan ennen kaikkea tasoittamaan näkemyseroja suomalaisen päällystön ja kouluja käymättömien miehistön jäsenten välillä ja huolehtimaan vähäosaisempien henkisestä ja aineellisesta hyvinvoinnista. Suomenkieliseen sivistyneistöön kuuluvien aktiivien jääkäreiden toimintaa pataljoonan yhtenäisyyden puolesta pitää Lauerma onnistuneena, jopa siinä määrin, että "tätä ainesta pataljoona lienee saanut suureksi osaksi kiittää siitä, että se pelastui hajottamiselta syksyllä 1916."⁴⁴

Veikko valittiin pataljoonaneuvostoon patterin edustajana. Se, että hän henkisesti ja asenteellisesti kuului tähän aktiivien joukkoon, on täysin linjassa hänen myöhempien elämänasenteidensa kanssa. Koko elämänsä ajan hän aina asettui puoltamaan ja auttamaan huonommassa asemassa olevia, olivat ne sitten perheyhteisöön ja ystäviin kuuluvia tai vain tietoon ja tunnetuiksi tulleita tukea tarvitsevia. Erityisesti on muistiini jäänyt hänen huolenpitonsa vähäosaisimmista Vapaussodan invalideista. Näiden joukossa oli muutamia hyvin puutteellisissa oloissa maaseudulla asuvia, joiden toimeentulon kaikinpuolisesta tukemisesta Veikko henkilökohtaisesti ja pitkäjänteisesti huolehti. Tämä kaikki tapahtui hänen hyvin vastuuntuntoisesti hoitamansa kolmen vuosikymmenen pituisen Vapaussodan Invalidiliiton johtokuntatyöskentelyn lisäksi.

On ilmeistä, että Veikko on myös jääkäriaikanaan osoittanut myötäelämistä ja ymmärrystä huonompiosaisia tovereitaan kohtaan. Se ehkä ulottui myös pataljoonasta syrjään siirrettyjä ja vakaumuksensa vuoksi vapaustaistelusta pois jääneitä jääkäritovereita kohtaan. Tämä käy ilmi hänen innostuksestaan hankkeisiin

⁴¹ Lauerma 1966, s. 614-616

⁴² Lauerma 1966, s. 326

⁴³ Lauerma 1966, s. 663

⁴⁴ Lauerma 1966, s. 665

järjestää Vapaussodan jälkeen Saksasta sinne vielä eri syistä jääneiden jääkärien noutokuljetus. Näistä melko monet olivat sairaita.⁴⁵ Hän kirjoitti hankkeesta morsiamelleen Ainolle jo 30.6.1918 ja piti tärkeänä, että ”Saksasta tulevat pojat saavat niin kotimaisen vastaanoton jo laivallakin, kuin suinkin on mahdollista.” Hän suunnitteli sekä itse osallistuvansa noutoretkeen ja toivoi morsiamensakin voivan tulla mukaan vaikkapa emännän apulaisena.⁴⁶ Syyskuun 23 päivänä 1918 perustettiin Sota-asiain toimituskunnan alaisuuteen Jääkäritoimisto, jonka kiireellisimpiin tehtäviin kuului Saksaan jääneiden jääkärien kotiintulon järjestäminen. Jääkäritoimistoon siirtyi kaikki se jääkäreihin liittyvä toiminta, jota aluksi hoidettiin ”Matrikkelitoimikunnan” nimissä. Tässä toiminnassa Veikko oli mukana heti haavoittumisesta toivuttuaan ja Helsinkiin mentyään eli kesäkuusta 1918 alkaen.

Silloin, kun Veikko kirjeissään morsiamelleen syksyllä 1918 kirjoitti työhönsä liittyvistä asioista, käy niistä ilmi hehkuva jääkärihenki. Samaa henkiä myös hänen ja morsiamensa päätös mennä vihille jääkärien pääjoukon Suomeen palauttamisen ensimmäisenä vuosipäivänä 25.2.1919. Hän toimi myös 1920-luvun alkuvuosina aktiivisesti Jääkäriliiton perustamiseksi. Tähän johtava toiminta kuului jo Jääkärien Matrikkelikomitean, sittemmin virallistetun Jääkäritoimiston tehtävän määrittelyyn, joten asian edistäminen on varmasti ”tarttunut vaatteisiin” ja seurannut mukana varsinaisiin ministeriön virkoihin siirryttyäkin.

Yhteydet kotiin Saksasta

Vaikka Veikko lähti isältään salaa jääkärin tielle, on hän tahtonut järjestää kirje yhteydet kotiin toimiviksi. Tähän liittyvät salaamisjärjestelyt osoittavat niin hyvää yleisen tilanteen ja salaisen yhteysorganisaation tuntemusta, että voi uskoa järjestelyiden olleen Veikon itsensä suunnittelemat. Hän varmaankin on jättänyt suullisesti ohjeet äidilleen ja hoitanut saman asian Ruotsissa asuvalle tädilleen Anna Grapelle joko ollessaan etappitehtävissä ennen matkaansa Saksaan tai vasta Saksasta. Anna Grapesta tuli siten Veikon ja hänen kotiväkinsä välisen yhteyden keskeinen linkki.

Kirjeiden toimittamisessa Saksaan ja Saksasta oli luonnollisesti mukana Jääkäripataljoonan salainen yhteysorganisaatio Tukholmassa. Tämä postiyhteys toimi eräästä Anna Grapen kirjeestä päätellen molempiin suuntiin. Kotoa lähetettiin Veikolle Anna Grapen kautta kahdenlaisia salakirjeitä. Kun Anna Grapelle kirjoitettiin suomenkielellä sisarusten Annan ja Abielin keskenään tavallisesti käyttämän ruotsin asemesta, oli kirje tarkoitettu Veikolle. Toinen salakirjeen muoto oli myös kirjoitettu suomeksi vastaanottajalle, jonka nimi oli Ingrid, ja postitettu Anna Grapelle. Veikon salanimenä käytetty Ingrid oli ”lainattu” Anna-tädin vanhimman tyttären tyttäreltä Ingrid Bergmanilta, joka tuolloin oli 23-vuotias ja asui vanhempiansa kanssa Haaparannassa. Kirjeiden reititystä Suomen ulkopuolella on ilmeisesti viimeistelty sen jälkeen kun Veikko monien muiden toveriensa tavoin tuli yhteyteen Dresdenissä Milde-nimisten sisarusten pitämään pensionaattiin, josta muodostui hänelle omaa kotia korvaava ”sotilaskotitukikohta”. Tämän Dresdenin postietapin oli Veikko ilmoittanut tädilleen Annalle. Vastaavasti Milde-sisaruksille oli Veikko antanut sekä tätinsä osoitteen Ruotsissa että myös kaiken varalta isänsä osoitteen.

⁴⁵ Lauerma 1966, s. 835

⁴⁶ Veikko Ainolle 30.6.1918

Veikon Saksasta kirjoittamia kirjeitä on käsiini ja sitten Oulun maakunta-arkiston Heikeliana-kokoelmaan joutunut vain yksi kappale, ilmeisesti viimeinen, marraskuulta 1917 ja Anna Grapelle osoitettu. Tätä aatehistoriallisesti merkittävää kirjettä ja siihen aiheen antanutta Karl Abiel Heikelin kirjettä pojalleen Veikolle referoin laajasti edellä osiossa ”1915-1917 Aktivistit vastoin isän mielipidettä”. Sensuurin harhauttamiseksi Anna Grape lähetti (ainakin aikoi lähettää eräässä kirjeessä mainitun mukaan) Veikolle ruotsalaisia postikortteja, jotta Veikko saattaisi lähettää muka Ruotsissa kirjoitettuja kortteja tätinsä kautta Suomeen.

Anna Grapenkaan sellaisia kirjeitä, joissa olisi edes pieniä viitteitä Veikon asioista, ei ole löytynyt. On hyvin ymmärrettävää, että Tyrvään pappilan väen piti olla erikoisen varovaisia ja kirjeitä ei ehkä uskallettu säilyttää. Tyrvään Uuden pappilan (K.A.Heikelin pappilan) pirtissä majaili venäläinen vartio-osasto noin 16 kk:n ajan. Näiden poistuttua ottivat punaiset 6.3.1918 kaikki pappilan rakennukset käytettävikseen ja pakottivat Heikelin perheen muuttamaan pois. Perhe asui sitten yhteiskoululla noin kuukauden ja joutui sen jälkeen turvautumaan rovastinna Nyholmin luona asumiseen.⁴⁷ Augusta Heikelin eräässä kirjeessään pojalleen antama vastausosoite oli ”Hilja Välimaa, Pappila”. Kyseessä oli kai vanha pappila, joka oli varsinaisesti ollut kappalaisten/apupappien puustellina. Tämänkin ottivat punaiset kapinan aikana käyttöönsä vankilaksi.

Veikon tornisterissa (saksalaisessa sotilasrepussa) on kotimaahan palatessa 1918 tullut Saksaan saatuja kirjeitä: Anna Grapen kirjoittamia jo kesäkuulta 1916 alkaen eli noin kolme kuukautta hänen jääkäripataljoonaan saapumisensa jälkeen, Augusta-äidiltä Anna Grapen välittämiä kirjeitä syyskuulta 1916 sekä kolme säilynyttä kirjettä isältä huhtikuulta 1917 alkaen. Näitä kirjeitä on tallessa yhteensä kymmenen kappaletta. Näiden lisäksi lienee Veikon ja kodin yhteyttä täydentäneet Anna Grapen omissa nimissään kirjoittamat välitetyt viestit, joista hän kirjeissään Veikolle mainitsee.

Näyttää siltä, että Karl Abiel Heikel on jättänyt yhteydenpidon poikaansa Veikkoon yli vuoden pituisen ajan pelkästään naisten, vaimonsa ja sisarensa hoidettaviksi. Vieraalla maalla sotarintamalla olevalle nuorelle miehelle isän henkisen tuen puute on varmasti ollut kova asia. Tällainen henkinen paine tai joku muu vakava huoli näkyy myös Veikko Heikinheimon synkässä katseessa tyrvääläisten jääkärien yhteiskuvassa, joka on otettu Libaussa vuoden 1917 lopulla.⁴⁸

⁴⁷ Pakula, Vihtori, Tyrvään seutu Suomen Vapaussodassa – Tyrvään Kirjapaino O.Y. _ Vammala 1926 – Nidottu 232 s – sivut 119-122

⁴⁸ Piilonen 429

Yhteyksiä siviilielämään Saksassa Eräs jääkäreiden ”kotitukikohta” Dresdenissä

Veikko ja monet muut jääkärit käyttivät ”kotitukikohtana” ja lomiansa yhteydessä pensionaattina sekä kirjeenvaihtonsa osoitteena Niederlössnitz’issä lähellä Dresdeniä sijainnutta Milde-nimisten ”jalosukuisten” sisarusten kotia, joka näyttää olleen jo ennen jääkäriaikaa Dresdenissä opiskelleille jääkäreille tuttu pensionaatti. Sitä pitivät iäkkäät ⁴⁹ sisarukset Milde. Heidän luonaan lomillaan asuneet tai heidän kauttaan yhteyttä koti-Suomeen pitäneet jääkärit ovat kaikki akateemista tasoa. Kirjeissä esiintyy mm. seuraavia jääkäreiden nimiä: Kaarlo Engelberg, Gunnar von Hertzen, Henrik Brandt (Paloheimon salanimi), Bertel Winell, Väinö Merikallio. Näistä Engelberg oli opiskellut Dresdenissä eläinlääketiedettä ennen jääkäriaikaa ja oli Veikon saamista kirjeistä päätellen talossa vierailleista jääkäreistä siellä tutuin. Engelberg viimeisteli lomillaan Dresdenissä väitöskirjaansa ja väitteli tohtoriksi vuoden 1917 alussa Leipzigin yliopistossa.

Milde-sisarukset pitivät myös kirjeilyyhteyttä rintamalla oleviin ”suojatteihinsa”. Kirjeet Veikolle on kirjoittanut lähes kaikki Freulein Margarethe Milde, joka oli taiteellinen, maalausta harrastava persoona. Sanallinen ilmaisu oli myös vuolasta ja saksalaiseen tapaan hyvin kohteliasta. Käthe oli taloudenpidosta vastaava. Kirjeissä on mainittu myös kolmas sisar, ei nimeä. ⁵⁰

Kirjeiden sisällöstä voi päätellä, että pensionaatin neidit seurasivat jääkärisuojattiensa asioita aidon sijaisäidin tapaan, lähettivät ja saivat joulupaketteja, pitivät tallessa (pankissa) heille lähetettyjä rahoja ja arvoesineitä. Erityisen läheisesti he tuntuivat seuranneen Saksassa opiskelleiden edistystä. Kirjeissä ei ole mitään viitettä siitä, että jääkärit olisivat maksaneet vuokraa tai kulukorvauksia. Olivatko ”jalosukuiset” neidit myös kyllin varakkaita hoitaakseen tätä jääkäreiden tukitoimintaa hyväntekeväisyytenä? Korvaukset ovat olleet ainakin niin kohtuulliset, ettei se ole muodostunut jääkäreille ongelmaksi.

Veikko on ollut Milde-neitien hoivassa ensi kerran kesällä 1916, jolloin jääkäripataljoona oli jo Itärintamalla. Viimeisen kirjeensä heiltä hän on saanut Suomeen marraskuussa 1918 ja samalla ilmoituksen heidän kauttaan pankkiin talletettujen rahojen lähetyksestä Veikolle Suomeen.

⁴⁹ Päätelty sekä käsialasta että Anna Grapen kirjeestä Veikolle

⁵⁰ Yhteenvedo Milde-neitien kirjeistä Veikolle erillisessä YH:n muistiossa ”Jääkäreiden kotitukikohta” Dresdenissä”; samassa kansiossa alkuperäiset Veikon saamat kirjeet, yht. 12 kpl / JVH:n arkisto/ Heikeliana/ OMA

Opiskeluajatus Saksassa

Saksan itärintamalta kirjoittamassaan kirjeessä 1.9.1916 Jenan yliopiston professori Abderhaldenille Veikko tiedusteleo mahdollisuuksia jatkaa mainitun professorin alaisena lääketieteellistä tutkimustyötään aiheesta, jota hän oli jo Helsingin yliopistossa aloittanut ja joka liittyi professori A:n edustamaan tutkimusalaan. Kirjeen luonnokset antavat sen pääaiheen lisäksi mielenkiintoisia viitteitä Veikon elämänuran käänteiden tulkintaan.⁵¹ Hän kertoo kirjeessään professori A:lle joutuneensa lähtemään Helsingistä venäläisten jäljittämänä ("als Deutschfreund von Russen nachgefolgt"; oli kai yksinkertaisempaa sanoa näin kuin selostaa värväysorganisaation toimintaa) ja voineensa ottaa mukaansa vain yhden tutkimustaan koskevan muistiinpanovihkon. Tämä vihko on tallella hänen arkistossaan. Hänellä on saattanut olla maasta poistumisen vaihtoehtoa jo ennalta miettiessään ajatus sotilaskoulutuksen ohella tai sen jälkeen jatkaa tutkimustöitään fysiologian alalla Saksassa.

Kirjeessään 8.III.1917 Veikolle olettaa Fräulein Margarethe Milde Veikon olevan matkalla Berlinin kautta Jenaan. Kirjeyhteys professori Abderhaldeniin oli johtanut aika nopeasti neuvotteluun opintomahdollisuudesta Jenan yliopistossa. Mitään muuta merkkiä ajatuksen kehittymisestä ei Veikon arkistosta löydy.

Tapahtumat osoittavat selvästi, että lähtö Suomesta - ilmeisesti maan polttaessa jo jalkojen alla - ei vielä merkinnyt Veikolle elämänuran valinnan muutosta. Hän vain poikkesi lääkärin uralta suorittaakseen osansa itsenäisyysliikkeessä. Tästä poikkeamisesta kehittyi sitten jääkäriupseerin ura.

⁵¹ VH:n kirjeuonnos kahtena versiona "An Herrn Professor Emil Abderhalden, Jena, von Front im Osten 1/9.1916" ja VH:n tutkimusvihko Helsingin yliopistossa / OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

Vapaussoita

Veikon Vapaussoita

Veikko saapui jääkärien pääjoukon mukana Vaasaan 25.2.1918. Kaksi päivää myöhemmin matkusti jääkärimajuri Lauri Malmbergin johdolla joukko Saksassa Jääkäripataljoona 27 haupitsipatterissa palvelleita tykistömiehiä Pietarsaareen, jossa perustettiin ja koulutettiin vapausarmeijan tykistöjoukkoja. Mm. perustettiin Jääkäripatteristo, jonka komentajaksi tuli em. Malmberg ja adjutantiksi jääkärivänrikki Veikko Heikinheimo. Toiminnastaan Vapaussoissa M:n alaisena on Veikko kirjoittanut erillisiä artikkeleita Suomen Sotilaaseen ja Helsingin Sanomiin.⁵² 18 vuotta myöhemmin on hän ilmeisesti Puolustusvoimien laajan sotakokemusten kirjaamisprojektin yhteydessä kirjoittanut seikkaperäisen selostuksen toiminnastaan Malmbergin alaisena aina Tampereen valloitukseen saakka.^{53, 54}

Jääkäripatteristoon perustettiin yhteensä neljä tykkipatteria. Perustamisvaihe kesti 12.3.1918 saakka. Rintamalle lähdetessä oli patteristosta jo lähetetty toiselle lohkolle kaksi patteria, jonka jälkeen siihen Malmbergin alaisuudessa kuului yksi haupitsi- ja yksi kenttätykkipatteri. 13.3.1918 tämä patteristo siirrettiin rautateitse Alavuden asemalle ja marssi sieltä Virtain kirkolle ja alistettiin ruotsinmaalaisen everstiluutnantti Hjalmarsonin ryhmän käytettäväksi. Tämän ryhmän puitteissa taisteli Jääkäripatteristo alueella Kuru, Murole ja Teisko. Patteriston komentajan adjutantin tehtävä on kuvauksesta päätellen, ilmeisesti vajaasta upseerimiehityksestä johtuen ollut operaatioiden yhteydessä tiedustelu-upseerin ja lähettiupseerin tehtävien luonteista. Ratsain ja yhden tai kahden ratsulähetin seuraamana liikuttiin etenevän jalkaväen tasalla ulottaen tiedustelua joskus sen eteenkin.

⁵² Veikko Heikinheimo, Helsingin Sanomat 4.4.1919 ja Suomen Sotilas n:o 14/1920 – viittaus myöhemmässä raportissa v:lta 1936

⁵³ Everstiluutnantti Veikko Heikinheimo, Osanottoni hyökkäykseen Tampereä vastaan Suomen Vapaussoissa v.1918 – SA, PK 869:1 - 43 s - 1936 [ilmeisesti konekirjoittajalle saneltu ja sitten tehty konekirjoitettuun käsin selvennyksiä] Kopio OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

⁵⁴ Heikki Ylikangas 1993: Ylikangas on käyttänyt VH:n raporttia (viite) melko laajasti kuvatessaan Tampereen taistelun kehittymistä: VH:n nimi mainitaan tekstissä kuusi kertaa; viittauksia VH:n raporttiin on yhteensä 11 kpl, jaksossa ss. 1-389 n:ot 468,478, 480, 604, 624, 873, 880, 900 ja 988 sekä jaksossa s. 389 jälkeen n:ot 79 ja 294.

22.3.1918 lähti evl Hjalmarsonin johdossa noin 1000 miehen taisteluosasto ylittämään Näsijärven sen länsipuolelle. Siihen liitettiin myös Jääkäripatteriston kevyt tykkipatteri. Etenemisestä etelään vastasi nyt jääkärimajuri Malmbergin komennossa oleva taisteluosasto, johon kuuluivat aluksi pataljoonan vahvuinen Vöyrin Sotakoulu (Heiskanen) ja jääkäripatteriston haupitsipatteri (Lundqvist). Pian siihen liittyi Viides (V.) Mäntän pataljoona (Linden, myöh. Väinönheimo). Osastoa vahvistettiin taistelun Tampereesta kehittyessä vielä kahdella jalkaväkipataljoonalla, III Seppälän pataljoona (Ekström) ja II Savon pataljoona (Stjernerchantz) ja yhdellä tykkipatterilla (Siewert).

Täten muodostettiin siitä eversti Wetzlerin joukkoihin kuuluva *Ryhmä A*, joka vastasi Tampereen valtaustaistelussa hyökkäyksestä kaupunkiin sen koillispuolelta. Taisteluun osallistui valkoisten puolella kaikkiaan kolme rintamaosastoa (Ryhmä B kaakosta ja C lännestä). Ryhmä A:n komentaja toimi sotatoimien alussa Jääkäripatteristoa komentanut jääkärimajuri Malmberg. Hänen adjutanttinaan patteristossa aloittanut Veikko Heikinheimo nousi Ryhmä A:n esikuntapäälliköksi. Veikon sotakokemuksia koskevassa raportissa ei ole kuitenkaan mitään kuvausta varsinaisesta esikuntatoiminnasta tai edes sen organisaatiosta ja miehityksestä. Sen sijaan ”esikuntapäällikön” tehtävät ovat vaatineet jatkuvaa sukkulointia taistelukentällä, sekä oman Ryhmä A:n joukkojen luona että vasemmalla olevien joukkojen (Ryhmä B) suuntaan. Näissä tehtävissä hän joutui liikkumaan jv-aseiden tulituksen alaisissa maastoissa. Tämän vaiheen sodassa Veikko osallistui taisteluihin Kurussa (16.3.1918), Murolessa (17.3), Aitolahdessa, Messukylässä ja Tampereella (21.3.-6.4.18). Hyökkäyksessä Tampereen kaupunkiin sen ratkaisuvaiheessa 3.4.18 hän (oman tehtävänsä ohella) johti suoraan myös yhtä etulinjan komppaniaa.

Tampereen vaiheen jälkeen em. rintamaosastot purettiin ja jääkäriluutnantiksi ylennetty Veikko määrättiin 15.4.18 alkaen Tykistörikaatiin. Valkoiset joukot olivat edenneet kohti Karkkua, joka vallattiin 17.4. Veikon serkku, jääkärikapteeni Aarne Heikinheimo, joka toimi Karkun suunnalla Perä-Pohjolan pataljoonan komentajana, oli lähettänyt serkulleen Veikko Heikinheimolle viestin kertoen, että eteneminen Tyrvääseen aloitettaisiin pian ja että ”sinua tarvitaan täällä paikallistuntijana”. Veikko pyysi ja sai Tykistörikaatista ”lomaa” 17.4.-20.4.1918 voidakseen osallistua kotiseutunsa vapauttamiseen. Hän liittyi Karkussa 17.4 majuri von Gerichin komentamaan taisteluosastoon, jonka ytimen muodosti jääkärikapteeni Aarne Heikinheimon komentama Peräpohjolan pataljoona. Von Gerich ja A.H. olivat tehneet suunnitelman etenemisestä Karkusta Tyrväättä kohti, jonka toteuttamiseksi Perä-Pohjolan pataljoona oli jo aloittamassa koukkausliikettä luoteesta samalla, kun Oulun 2. rintamakomennuskunta satoi vastustajaa Vammalaan johtavan tien suunnassa.

Veikko sai v. Gerichiltä johtoonsa noin kahden komppanian suuruisen osaston, yhteensä toista sataa miestä ja tehtävän toimia tien suunnassa, missä hänelle alistettu Oulun 2. rintamakomennuskunta jo oli. Veikon johtaman osaston etenemisreitillä asettuivat punaiset, noin 700 miehen vahvuinen Turun ja Maarian punakaarti puolustusasemiin Höytiön joen varteen noin kahden kilometrin leveydellä ja tulittivat voimakkaasti vastakkaisella rannalla sijaitsevan Koskelan talon luona ryhmittyviä valkoisia. Tunnustelu- ja tiedusteluvaiheen venyttyä yöhön saakka järjesti Veikko yhdessä lähimpien upseeriensa kanssa hämäystempun, jolla oli tarkoitus antaa punaisille käsitys, että heitä vastaan hyökkäsi saksalaisia joukkoja. Seisten kuuluvuu-

den kannalta sopivalla paikalla joen varrella hän antoi saksankielisen ”hyökkäystä valmistelevan käskyn”, jossa oli riittävästi sanoja, joiden merkityksen punaisten piti ymmärtää: ”Regiment, Artilleri, Batterie, Maschिंगewehre”. Komppanianpäälliköt toistivat heille osoitetut käskyt samoin hyvin kuuluvasti. Kuullakseen paremmin punaiset pysäyttivät välillä muutoin kiivaan ammuskelun. Pian sivustalla ollut tiedustelupartio havaitsikin, että punaiset alkoivat irrottautua asemistaan päälliköidensä estelyistä välittämättä. Näin taistelu Höytiön ahteella ratkesi valkoisten kannalta lähes laukausta ampumatta. Peräpohjolan pataljoonan joukot yhtyivät pian rynnäköön vallaten Tyrvään aseman seudun. Veikon osasto eteni Vanhan pappilan kautta kohti poltettua Vammalan keskustaa ja Vammaskosken siltaa, jonka varmistaminen oli nopean etenemisen tärkein tavoite. Johtaessaan sillan varmistusta ja valmistellakseen sen valtausta siirtyi Veikko kotinsa Uuden pappilan tontille, missä rakennukset olivat jo hehkuvina hiilloksina.^{55, 56, 57, 58}

Taistelun tässä vaiheessa 18.4.1918 Veikko haavoittui kotipihallaan vasempaan reiteen kimmokkeena tulleesta luodista.

Jatkosodan aikana 18.4.1943 vietettiin Vammalassa sen vapaustaistelun 25-vuotisjuhlaa. Veikko, joka silloin oli Hämeenlinnassa virassaan Etelä-Hämeen sotilasläännin komentajan apulaisena, oli luonnollisesti saanut kutsun. Satuina olemaan rintamalta kotilomalla ja isä ehdotti lähtöä hänen mukaansa Vammalaan. Sen teinkin ja sain osallistua hienoon, lämmintä isänmaallista henkeä hehkuvaan juhlaan. Isä piti sankarihaudalla puheen.⁵⁹ Juhlayleisö koostui sodasta johtuen luonnollisesti pääasiassa iäkkäämmistä henkilöistä, jotka olivat itse kokeneet Vapaussodan tapahtumat. Veikkoa juhlittiin siellä sankarina. Hänelle luovutettiin Höytiön ahdetta (pienen joen laaksoa) keväisessä viljelymaisemassa kuvaava taulu, jonka takana oli omistuskirjoitus ”Vammalalaiset vapauttajalleen”. Minulla ei ole tiedossa, minne taulu on sittemmin joutunut.

⁵⁵ E.o kuvaus Karkun-Tyrvään (Vammalan) taisteluista 17-18.4.1918 perustuu tätä seuraavissa kolmessa viitteessä mainittuihin lähteisiin. Lähteiden kuvaukset ovat pääpiirteittäin yhteneväiset. Yksityiskohdissa on joitakin pieniä ristiriitaisuuksia, samoin alistettujen joukkojen nimissä. Piilosien selostus antaa selvimmän yleiskuvan.

⁵⁶ Pakula 153-165.

⁵⁷ Piilonen 490-494

⁵⁸ Veikko Heikinheimo, Sotatapahtumat Tyrvään seuduilla Suomen Vapaussodassa, esitelmä Vammalassa 27.1.1957, käsikirjoitus 8 konekirjoitettua liuskaa; OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

⁵⁹ Veikko Heikinheimo, puhe Tyrvään sankarihaudalla 18.4.1943, Tyrvään Sanomat (?), leike, OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

Valkoisten terrori

Heikki Ylikankaan kirjassa ”Tie Tampereelle”⁶⁰, johon on jo aiemmin viitattu, on professori kuin tikulla kaivannut myös Veikon raportista esiin kohtia, joissa saattaisi olla jotain merkintöjä valkoisten harjoittamasta terrorista ja mahdollisesti Veikon osuudesta sellaisiin. Tässä sopassa ovat kaikki Veikon toimet kansainvälisen sotailain mukaan puhtaat.

Veikon suhtautuminen Vapaussodan yhteydessä tapahtuneisiin terroritekoihin käy ilmi hänen kotiin antamissaan ohjeissa häävieraisten kutsumiseen. Elsa-sisar välitti ohjeet seuraavasti ⁶¹. - ”Veikko pyytää sanoa: ”Kauniston Taavetin ja Neiti Laalahden kutsun, Laalahden vanhaa emäntää ei tarvitse. ”Suurmurhamiestä” Koskista ei saa kutsua. Hanna ja Sakari Loimaranta olisivat hyvin toivottavat. Hanna on morsiamen pukija. Ilmari Kaukoranta, jääkäri; kutsuttava.” - Hän ei varmasti hyväksynyt terroria missään muodossa eikä kenenkään puolelta. Edellä mainitun Koskisen henkilöllisyydestä ja murhamiesrikkeistä en ole tavannut tietoa.

Yksityistä huoltoa

Vapaussodan valkoisen armeijan huollon organisoimisessa oli luonnollisesti puutteita, joita kukin yksilö pyrki itse paikkaamaan, jos siihen vain oli mahdollisuus. Veikko sai Vaasaan tulon jälkeen nopean sijoituksen Pietarsaaren Tykistökouluun. Kokkolassa asui Väinö-veljen entinen morsian Lempi Kaila vanhempiansa perheessä. Lempi ja Väinö olivat olleet usean vuoden kihloissa, jona aikana Lempi oli viettänyt paljon aikaa Tyrvään pappilassa. Kaikki perheen nuoret olivat silloin tulleet tutuiksi ja ystäviksi. Väinö ja Lempi purkivat kihlauksen yhteisellä päätöksellä sen jälkeen, kun Väinön sairaus todettiin niin vakavaksi, ettei hän voinut ottaa vastuuta perheestä. Ystävyys-suhteet olivat säilyneet. Niinpä Veikko otti Pietarsaaresta yhteyden Kailan perheeseen ja järjesti Lempin avulla tarvitsemansa ”kotitukikohdan” palvelut kuten vaatehuollon, Saksasta mukana tulleen kirjallisen aineiston säilyttämisen ja ylimääräisten rahojen tallentamisen. Sen ajan kirjeistä ⁶² käy ilmi, että laajempi ystävyysverkosto oli jo silloin olemassa. Tältä pohjalta on luonnollista, että Veikko arvosti Einar Juvaa, Lempi Kailan puolisoa tiedemiehenä ja suositteli hänen kirjoihinsa tutustumista mm. minulle valmistautuessani ylioppilaskirjoituksiin.

Esimerkkinä myös materiaalisista puutteista, joita kohdattiin Suomen vapausarmeijaa perustettaessa, kirjattakoon tähän seuraava pieni tarina. Sotajoukkoja perustettaessa ei kaikille ollut antaa tavallisimpia työvälineitä. Veikko joutui pyytämään serkkujaan Ruotsissa hankkimaan hänelle kiikarin ja karttalaukun. Kiikari maksoi 250 kruunua ⁶³ ja Martin Grape hankki sen sisareltaan Emmalta lainatuilla rahoilla. Henrik Grape puolestaan lähetti hänelle kahdeksan kruunua maksaneen karttalaukun Veikon antamaan Kailan perheen osoitteeseen Kokkolaan.⁶⁴

⁶⁰ Ylikangas Heikki, Tie Tampereelle – WSOY Porvoo 1993 – ISBN 951-0-18897-2, 569 s

⁶¹ Elsa Heikinheimo äidilleen 18.2.1919, / OMA/Heikeliana/ Augusta H:n arkisto

⁶² Lempi Kaila, myöh. Juvelius (Juva) Kokkolasta Veikolle 11.III.18, 20.III.18, 25.IV.18; 30.IV.18 ja 28.X.18 sekä Einar Juvelius (Juva) Tukholmasta Veikolle 16.7.18 sekä Kaino Kaila Kokkolasta Veikolle 24.IV.18, OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

⁶³ Tähän sisältyi myös Anna Grapen kirjeen mukaan ”böcker och porto”, minkä täytyy koskea Martinin Saksaan lähettämiä kirjoja, joita Veikko oli häneltä pyytänyt jääkärien kirjastoon.

⁶⁴ Anna Grape veljelleen Abielille 6.3.1919, OMA/Heikeliana/KAH:n arkisto

Ainon Vapausota

Valmistautumien haavoittuneiden hoitoon Tampereen kaupungin hallinnasta odotettavien taistelujen varalta oli eettisen vastuunsa tuntevien lääkäreiden aloitteen varassa. Tamperetta hallinneet punakaartit olivat tammikuussa 1918 ottaneet myös sairaalalaitoksen ja sen materiaalit hallintonsa alaisiksi. Tampereen lääkärit kokoonoutuivat tammikuun lopulla lääkäriseuran puitteissa pohtimaan uhkaavalta näyttävää tilannetta. He tekivät oikean johtopäätöksen, että Tamperetta uhkaavat raskaat taistelut ja siitä johtuvat lääkintähuollon haasteet voitiin parhaiten hoitaa Kansainvälisen Punaisen Ristin periaatteiden mukaisesti kohdistaen toiminta sekä punaisten että valkoisten haavoittuneiden hoitoon. Tätä varten elvytettiin 1800-luvun lopulta nukuksissa olleen Punaisen Ristin Tampereen osaston toiminta jälleen käyntiin aluksi Tampereen Lääkäriseuran nimissä. Rinnan käynnistetyin aktiivisen toiminnan kanssa perustettiin samojen henkilöiden toimesta virallisesti Suomen Punaisen Ristin Tampereen Osasto. Tämä toimenpide liitti tamperelaisten lääkärien liikkeelle polkaisevan toiminnan niihin kansainvälisiin sopimuksiin, joilla määriteltiin Kansainvälisen Punaisen Ristin jäsenyhdistysten riippumattomuus ja niiden toimielinten ja henkilöstön koskemattomuus.

Neuvotteluyhteys punaisiin johti vastuun jakoon lääkintätoimista Tampereella. SPR kantoi päävastuun Tampereen taistelujen yhteydessä haavoittuneiden hoidosta, sekä punaisten että valkoisten uhreista. Tampereen kaupungin lääkintäviranomaiset ja sairaalalaitokset, joiden toiminnan punaiset olivat alistaneet itselleen, hoitivat siviilisairaanhoidon. Sopimuksen mukaan perustettiin sekakomitea päättämään ”ylimpänä elimenä”. hallintokysymyksissä ilmenevistä ongelmista. Arjen tasolla esiintyi punaisten puolelta monenlaista yritystä puuttua SPR:n toimintaan, sen riippumattomuutta ja koskemattomuutta horjuttaen, sen lääkäreiden ja muiden henkilöiden pidätyksiä kuulusteluja varten, yrityksiä takavarikoida tarvikkeita jne. Sekakomiteaa tarvittiinkin hyvin usein näiden häiriöiden poistamiseen. Punaisen Ristin toiminta punakaartien hallitsemassa Tampereen kaupungissa muodostuikin erityisen haasteelliseksi.⁶⁵

Punaiset perustivat myös itse kolme sidontapaikkaa (tilapäistä sairaalaa), joiden venäläisten lääkäreiden pätevyys oli kyseenalainen ja toiminnan laatutaso osoittautui kovin alhaiseksi. Nämä joutuivat vasta kaupungin vapauduttua SPR:n valvontaan.

Tampereen Punaisen Ristin päätösten teko oli nopeaa ja toiminnan valmistelut hyvin harkittuja. Organisaation rakenteessa ja sen luomisessa näkyy Kansainvälisen Punaisen Ristin kokemusten jälki. Tamperelaiset olivat luonnollisesti yhteydessä Suomen Punaiseen Ristiin ja saivat sieltä neuvoja ja vapaaehtoista lääkintähenkilöstöä. Toiminnan rahoittamiseen keskusjärjestön tuella eli varojen siirtoon ei niissä olosuhteissa ollut mahdollisuuksia. Talous jäi tamperelaisten puuhamiesten ja heitä tukevan talouselämän varaan.

⁶⁵ Palola 1920

Punaisen Ristin suunnitelmien toteuttamiseen ryhdyttiin ripeästi. Ensimmäinen sidontapaikkaa Tampereen klassisen lyseon tiloissa oltiin varustamassa, kun yllättäen 31.1.1918 saapui Suinulan verilöylyn uhreina 25 haavoittunutta suojeluskuntaista. Se pani vauhtia myös ensimmäisen SPR:n kenttäsairaalan perustamiseen Hatanpään. Punaisen ristin toimintaan sitoutuivat lähes kaikki Tampereen lääkärit ja sairaanhoitajat ja lisävahvistusta tuli muilta paikkakunnilta, mm. noin 20 lääkärin, lääketieteen kandidaatin ja sairaanhoitajan ryhmä Helsingistä. Suurimmillaan käsitti Tampereen Punaisen Ristin organisaatio kaksi sidontapaikkaa, viisi pääasiassa koulurakennuksiin perustettua kenttäsairaala/sotasairaala, poliklinikan ja ambulanssiasaston. Vaikeimmin haavoittuneiden kirurgiseen hoitoon erikoistuivat Punaisen ristin pääsairaala Johanneksen koululla ja lisäksi yksi SPR:n sairaalaosasto, joka sai käyttöönsä 25 vuodesijaa Tampereen Yleisestä sairaalasta ja jota johtivat yleisen sairaalan johtavat lääkärit. SPR:n Tampereen osasto ennakoi oikein odotettavissa olevan mittavan taistelun lääkintätarpeet ja loi tulevalle taistelupaikalle ennakkoon tehokkaan lääkintäorganisaation aidossa ”Inter Arma Caritas”-hengessä. Se hoiti helmittoukokuun aikana yhteensä yli 8600 haavoittunutta ja sairasta.⁶⁶

Laalahden kartanon isäntäväellä oli luonnollisesti yhteyksiä Punaisen Ristin organisaatioon kuuluviin henkilöihin Tampereella. Täten Heinolan seminaarista Laalahden kotiin paenneen Ainon sijoittuminen humanitääriseen työhön Punaisen Ristin Tampereelle perustamassa lääkintäorganisaatiossa punakaartin vallassa olevaan Tampereen kaupunkiin saa loogisen selityksen. Tampereen taistelujen aikana hän toimi SPR:n sairaalaorganisaatiossa sairaanhoitajien apulaisena oman kertomuksensa mukaan sekä punaisen että valkoisen puolen haavoittuneita hoivaten.⁶⁷

Toiminta taistelujen keskellä karaisi nuoren naisen. Hänen pelottomuutensa tuli esiin myös myöhemmän elämän arkisissa tilanteissa, kuten esimerkiksi rauhallisuus ukkosella tai myrskysäällä pienellä veneelle liikuttaessa aavoilla selkävesillä. Jouduin kokemaan tämän hänen pelottomuutensa erään joulukuun puolivälissä 1939 sattuneen kovan lentopommituksen yhteydessä Käkisalmissa. Sattumalta meidän pommituksen alettua lähinnä olevaan sotilaskodin pommisuojaan, jossa oli sekä sotilaskodin henkilökuntaa että sotilaita. Puutalon kellarikerrokseen kyhätty suoja oli heppoinen rakenteiltaan. Pommitus kohdistui samaan ja lähikortteleihin Kannaksen kadun eteläsuunnassa. Ainon tyyni olemus ja rauhoittavat sanat vaikuttivat sellaisiinkin, jotka lähiosumien täristäessä suoja olivat selvästi pelon vallassa. Oman pojan ilmestyessä suojaan viimeisten joukossa häntä tervehti äidin rauhallinen hymy.

Osallistumisesta Vapaussotaan on Ainolle myönnetty Vapaussodan muistomitali.

⁶⁶ Palola 1920; Sinisalo 1977

⁶⁷ Toimintansa puitteet ja työnsä pääsisällön Aino on tällä tarkkuudella kertonut pojilleen.

Tiet kohtaavat

En ole onnistunut löytämään mitään kirjallisia tietoja Ainon toiminnasta Tampereen taistelujen yhteydessä, ei toimipaikoista eikä aikamääristä.⁶⁸ Täten joudumme perhehistoriallisesti mielenkiintoisten tapahtumien selvittämiseksi turvautumaan sekä ns. perimätietoon että omaan päättelyyn sen perusteella mitä puoliset itse olivat kertoneet tai vastailivat lyhyesti kysymyksiin, joiden kypsyttä tai niiden perhehistoriallisesta merkitystä ei kysyjällä ollut kykyä harkita. Päättelyn tueksi löytyy kuitenkin pieniä faktatietoja esimerkiksi Punaisen ristin toimipisteiden sijainnista ja niiden roolijaosta

Tampereen valtauksen päätyttyä Aino joutui järjestelemään kahvitusta kaupungin valtauksen osallistuneille jääkäreille. Tällöin tapahtui hänen ja tulevan miehensä ensi tapaaminen. Jääkäriluutnantti Veikko H. aina täsmällisenä oli saapumassa kahvituspaikkaan Hämeenkadun varrella hieman etuajassa. Ainon havaintoja: "Onpa tuo jääkäriupseeri kumma, kun sitoo ratsunsa Hämeenkadun lehmukseen." Kurkistus pitosaliin antaa toisen havainnon: "Ja napsii sokeripaloja suuhunsa."⁶⁹ Tapa sokeripalojen napsimisesta erityisesti vieraita varten katetun kahvipöydän odottaessa heidän saapumistaan säilyi koko elämän ajan.

Vapaaehtoiselta sotaretkeltään kotiseutunsa vapauttamiseksi Veikko tuotiin Vammalasta 18.4.1918 haavoittuneena jälleen Tampereelle.

Haavoittuminen ei ollut vakava. Kimmokeluoti oli iskeytynyt vasempaan reiteen sivuasennossa ja pysähtynyt reisiluuhun. Se vaati kuitenkin kirurgista toimenpidettä ja sitä varten Veikko kuljetettiin Tampereelle johonkin Punaisen Ristin sairaalaan.

KAH:n Veikolle Keuruulta 7.5.1918 kirjoittamaan postikorttiin on hän merkinnyt sen osoitteeksi "Yksityissairaala, Hämeenkatu 5".⁷⁰ Yksityistä sairaalaa tuona ajankohtana ei tunneta Tampereen kaupungin historioissa eikä lähdeluettelossa mainituissa Palolan ja Sinisalon historiikeissa. Haavoittuneiden hoito oli keskitetty SPR:lle. SPR:n pääsairaala, johon kirurgiset toimenpiteet olivat keskitetty, sijaitsi lähellä Hämeenkadun alkua, Johanneksen koululla, Erkkiläncatu 10. Taatto KAH on ehkä erehtynyt vain sairaalan nimen suhteen. On mahdollista, että kyseessä on ollut pääsairaalan ehkä vain suurimman potilasruuhkan aikana toiminut vuodeosasto, jota Tampereen lääkintähuollon historioiden kirjoittajat eivät ole maininneet. Tampereen kaupungin osoitekalenterin mukaan toimi kyseisessä Hämeenkatu 5:n kiinteistössä vuosina 1916-1917 Hämeen Matkailijakoti ja vuodesta 1920 alkaen Tampereen

⁶⁸ SPR:n Tampereen osaston arkistojen vuodelta 1918 sijaintia ei SPR:n informaatiopalvelu pystynyt selvittämään sen paremmin keskustoimistossa kuin Tampereen osastossa. Niitä ei ole luovutettu Kansallisarkistoon eikä Tampereen kaupungin arkistoon. Eino Palolan kertomuksessa vuodelta 1920 selvitetään hänen kertomusta kootessa käytettävissä olleen arkistomateriaalin tilannetta ja myös sen puutteita mm. täydellisten henkilöstö- ja potilasluetteloiden osalta. Sinisalon vuonna 1977 julkaiseman, lähdeluettelossa mainitun historiankin valmisteluvaiheessa S:lla ei näytä olleen muuta tietomateriaalia vuoden 1918 toiminnasta kuin Palolan jo v. 1920 julkaisemat.

⁶⁹ Ainon kertomaa pojilleen.

⁷⁰ Keuruulla 27.4.18 kirjoitettu ja postivaunussa leimattu K.Abiel Heikelin postikortti Veikolle on osoitettu Yksityissairaala, Hämeenkatu 5. Kortti on tuloleimattu Tampereen postissa 2.V.18. Sen saapuessa Veikko oli jo "muuttanut pois osoitteesta" ja kortti edelleen lähetetty Pitkäniemeen. OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

Kaupungin Hotelli.⁷¹ Kyseinen kiinteistö soveltui sekä tilojensa että sijaintinsa puolesta hyvin sotasairaalan vuodeosaston käyttöön ja oli ilmeisesti vallinneessa tilanteessa helposti käytettävissä.

Veikko oli vain 5-6 päivää hoidettavana Tampereella. Luoti poistettiin haava-kuumeen laskettua 23.4. Hannes-veli nouti hänet Tampereelta 24.4 jatkohoitoon Pitkäniemen sairaalaan⁷², jossa Hannes ja myös Helmi-sisar olivat lääkärin virassa.

Veikkoa odotettiin lepäämään ja toipumaan Keuruulle Oskari-veljen yksityissairaalaan "Kuuselaan" jo 6.5.1918. Kuuselaasta Tampereelle häntä vastaan lähetetty sairaanhoitaja Mandi Aarnio palasi kuitenkin Veikkoa tapaamatta. Mandi oli kysynyt Tampereen asemalla tuntemattomalta neidiltä, oliko tämä nähnyt luutnantti Heikinheimoa asemalla. Neiti oli vastannut nähneensä luutnantin, joka oli noussut asemalla vielä olevaan junaan. Mandi nousi junaan ja kulki sen päästä päähän löytämättä Veikkoa, jonka hän hyvin tunsi, ja junan lähtiessä liikkeelle Mandi oli kyydissä mutta ilman Veikkoa.⁷³

Veikon ja Ainon omassa arkistossa tai Oulun maakunta-arkistoon luovutetuissa lähisuvun arkistoissa ei ole säilynyt yhtään kirjettä Veikon ja hänen perheensä välillä tai muiden perheenjäsenten kesken ajalta koskien Veikon toipumisloman viettoa Pitkäniemen hoitojakson jälkeen noin kuuden viikon aikana alkaen 7.5.1918.⁷⁴

Sotilasorganisaatioissa on haavoittuneen henkilön sairaalahoidon muuttuminen toipumislomaksi virallinen asia. Siksi on luonnollista, että Veikko on Pitkäniemestä Tampereelle tultuaan käynyt ilmoittautumassa siinä sairaalaosastossa, josta hän oli lähtenyt yksityisesti järjestettyyn sairaalahoittoon Pitkäniemeen. Sairaalaosasto Hämeenkatu 5:ssä oli niin pieni laitos, ettei äskeisen potilaan ja hänen hoitajansa tapaminen ollut mikään ihme. Ehkä toipuva jääkäri sitä halusikin kiittääkseen hoitajaansa. Ehkä katoaminen Tampereen asemalla oli vain pienen aikalisän järjestämistä keskusteluille, jotka nuorten kesken olivat syntyneet heidän tavattuaan ennen sovitun junan lähtöä. Oliko silloin tullut esille sellainen mahdollisuus, että Laalahden kartanoonkin ollaan ottamassa haavoittuneita sotilaita toipumislomalle? Tällainen järjestely tuntuisi loogiselta tilanteesta, jolloin Punaisen Risti sairaalat Tampereella olivat ylikuormitettuja ja monella toipilaalla ei pääsy toipumislomalle kotiinsa ollut mahdollinen sotatilanteesta johtuen. Ainon kirje Veikolle 12.7.1918 sisältää maininnan "En enää jättäisi häntä yksin vinttikamariin sairaaksi, toisten parannettavaksi, vaan itse tahtoisin aina olla hänen luonaan."⁷⁵ Jos tässä tarkoitettu Veikon sairastaminen olisi tapahtunut Laalahdessa, ei mikään olisi estänyt "talon tyttären" asemassa ollutta Ainoa hoitamasta talossa vieraana ollutta toipilasta. Sen sijaan Hämeenkadun sairaalassa työn jako oli jonkun ylemmän hoitajan määrittelemä, eikä nuorella hoitajien apulaisella ollut siihen sanansijaa, vaikka hänen kuinka teki mieli hoivata ihastuksensa kohteena ollutta jääkäriä. Tämä spekulatio merkitsee sellaista tulkintaa, että

⁷¹ Tampereen kaupunginarkiston tietopalvelusihteeri Liisa Kiiski sähköpostikirjeessä 2.3.2011 YH:lle.

⁷² Hannes Heikinheimo Pitkäniemestä 24.4.1918 vanhemmilleen Keuruulle. OMA/Heikeliana/KAH:n arkisto

⁷³ KAH kirje Keuruulta 7.V.1918 Väinölle Vammalaan, OMA/Heikeliana/Väinö H:n arkisto

⁷⁴ Helmikuussa 2011 tehdyn tiedustelun mukaan Oulun maakunta-arkistossa ei ole ajalta 1915-1919 yhtään KAH:n arkistoon kuuluvaa kirjettä. Jaakko Koskimies kertoi 23.2.2011 tyhjentäneensä isoisänsä Oskari H:n Keuruun kodin irtaimiston O:n kuoleman jälkeen ja vahvisti, ettei Oskarilla ollut mitään arkistoa.

⁷⁵ Ainon kirje Veikolle 12.7.1918, OMA, Heikeliana, JVH:n arkisto

Aino oli jo sen lyhyen jakson aikana, jonka Veikko oli potilaana Hämeenkatu 5:n sairaalassa, ihastunut tähän. Hän siten halusi tehdä aloitteen Veikon tulosta Laalahteen toipumislomalle, kun hänelle tarjoutui siihen tilaisuus.

Tuloksena nuorten keskustelusta oli se, että Veikon toipumisloman paikaksi tuli osaksi aikaa Keuruun Kuusela ja osaksi Aitolahden Laalahti. Veikko ei voinut olla menemättä Keuruulle, jossa hänen vanhempansakin häntä odottivat. He olivat tavanneet vain pikaisesti Veikon haavoittumisen jälkeen Vammalassa.⁷⁶ Toisaalta nuori veri veti Laalahteen päin. Tuota kuuden viikon jaksoa he eivät ole olleet erossa. Sinä aikana he olivat rakastuneet ja menneet salakihloihinkin.⁷⁷ Näiltä viikoilta ei ole olemassa yhtään keskinäistä kirjettä. 22.6 1918 alkaneesta kirjeenvaihdosta käy ilmi, että Laalahti ja Pihkalat olivat Veikolle hyvin tuttuja ennen keskusteluja virallisen kihlaustilaisuuden järjestämisestä.⁷⁸

Yhteenvedo ja päättelyt edellä olevasta spekulatiosta:

Jos pidetään perusteena, että Aino on työskennellyt SPR:n pääsairaalan organisaatiossa sijoitettuna ainakin Tampereen taistelun jälkeisinä viikkoina Hämeenkatu 5:ssä toimineeseen vuodeosastoon, saavat ne muutamit pienet tiedon jyvät, jotka ovat tiedossamme, mahdollisimman yksinkertaisen loogisen selityksen.

- *Edellä kerrottu kahvitustilaisuus jääkäreille oli järjestetty Hämeenkadun varrella. Paikka oli mitä ilmeisimmin Matkailijakodin ruokailutila, joka kuului Ainon työpaikkaan mutta ei ollut potilaskäytössä. Aino oli kahvitusta järjestämässä, koska hän hoitajien apulaisena oli helposti irrotettavissa tähän työhön.*
- *Veikon haavan hoito vaati sinänsä yksinkertaisen kirurgisen toimenpiteen suorittamista. Se hoidettiin luonnollisesti SPR:n pääsairaalassa, johon kirurgiset toimenpiteet oli keskitetty ja joka silloin oli varmasti ruuhkainen. Muutamit odotuspäivät, haavakuumeen hoito ja vuodelepo sopi hyvin järjestää vuodeosastolla parin korttelin päässä. Näiden 5-6 päivän puitteissa nuoret kohtasivat potilaana ja hoivaavana sisarena.*
- *Nämä kaksi olivat ne sattumat tai "kohtalon ohjaukset", jotka tarvittiin Ainon ja Veikon kohtaamiseen niin läheisesti, että kiinnostus, ihastus ja rakastuminen syntyi.*
- *Tapahtumat tästä eteenpäin eivät enää tarvitse uusia sattumuksia. Niiden osalta jommankumman aloite ja yhteinen sopiminen ohjasivat heidän suhteensa kehitystä.*
- *Veikon toipumisloman ajan hän on jakanut Keuruun Kuuselan ja Tampereen Laalahden kesken niin, että hänen ja Ainon suhteen kypsymiselle on ollut aikaa ja se on johtanut salakihlaukseen 12.6.*

⁷⁶ Kaino Kailan kirje Veikolle 24.4.1918, OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

⁷⁷ Veikon kirje Ainolle 27.7.1918

⁷⁸ Laalahden kartanon nykyinen isäntä, Rurik ja Ella Pihkalan pojanpoika agr. Markku Pihkala asiasta v. 2007 kysyttäessä ei tiennyt mitään sairaalaluonteisesta toiminnasta Laalahdessa v. 1918. On mahdollista, että toiminta on ollut pienimuotoista ja oikeammin toipumislepoa kuin sairaanhoitoa.. YH:n kirje 20.2.2007 Juha Pihkalalle ja Markku Pihkalalle; vm: säpo-kirjeet 28.2.2007 ja 12.3.2007, YH:n kotiarkisto

Ainon ilmeisen tarkkaan tallentama kirjeenvaihto alkaa Veikon puolelta 22.6.18 ja Ainon puolelta 23.6. Veikko on silloin jo Helsingissä tilapäisessä työssä mm. ensimmäistä Jääkärimatrikkelia toimittamassa, Aino edelleen Laalahdessa. Kirjeitä on kiittänyt ristiin parhaimpina päivinä useitakin. Soidintunteet ovat olleet niin kiihkeät, että molemmilta unohtuu joskus kirjeen päiväys tai tulee selvästi väärä pvm (esim. 7/4 18 po 4/7 18).

SPR:n hoitajien apulainen Aino.
Tampere huhti-toukokuu 1918.

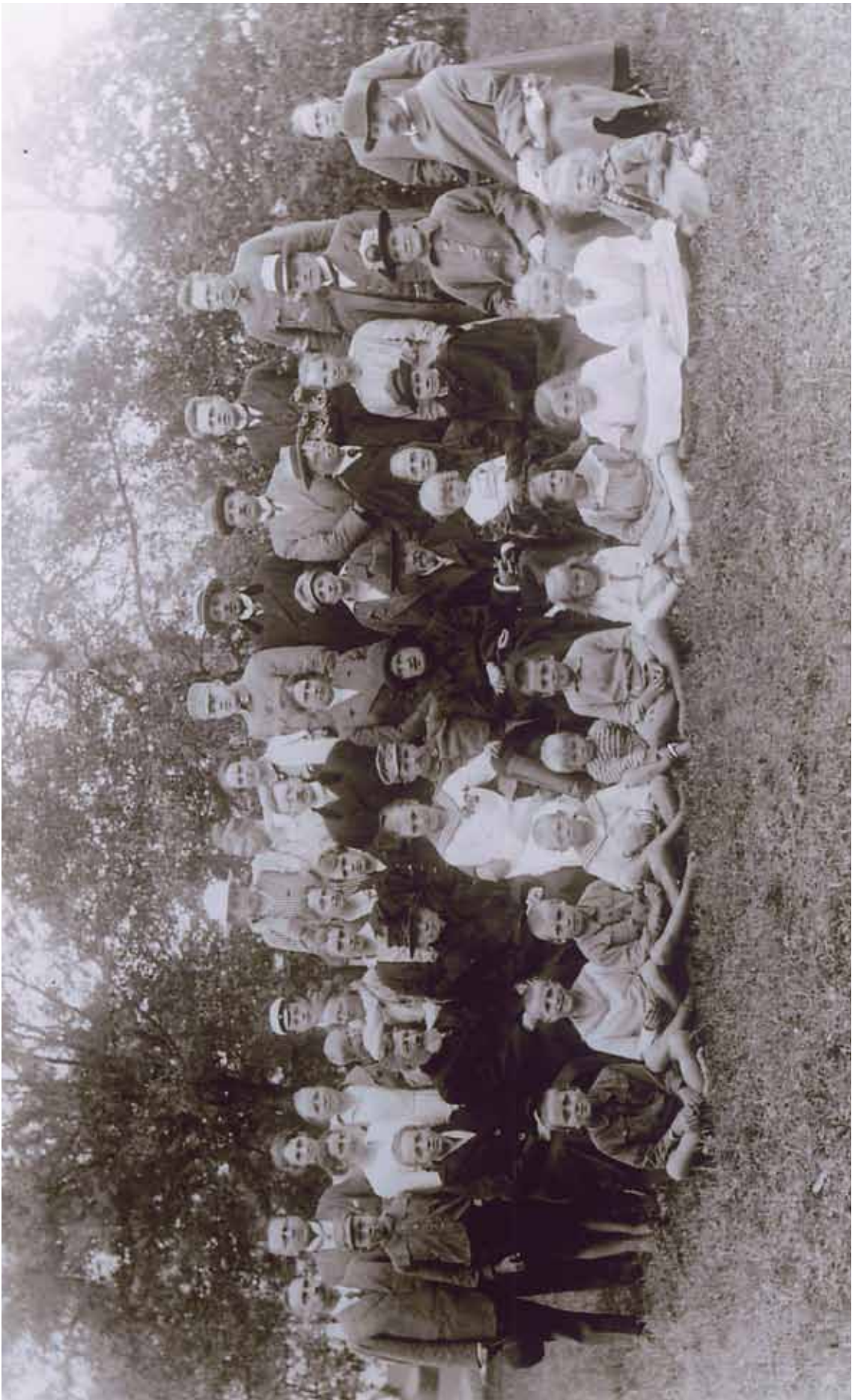

Veikko kihlajaisjuhlan asussa 1918
kesällä.

Aino kuitenkin vielä epäröi. Hän matkustaa heinäkuussa vanhempiensa kotiin Viitasaaren Ranta-Puralaan. Silloin olivat Ainon kaikki sisarukset Ranta-Puralassa. Otetusta yhteiskuvasta voi päätellä, että kokoontumiseen oli erityinen, juhlaava syy. Melkein kaikki naiset ovat pukeutuneet valkoisiin. Sillä haluttiin juhlistaa joko Maria Lähdeahon valokuvassa näkyvän lapsenlapsen kastejuhlaa tai Ainon valmistumista kansakoulun opettajaksi tai molempia. Aino viipyi vanhempiensa kotona kymmenen päivää (9-19.7). Kotiseutunsa rauhassa ja omaistensa kanssa oli hyvä tilaisuus selvittää omia ajatuksiaan ja tunteitaan. Kirjeessä 12.7.18 Aino kirjoitti Veikolle: *"Neljä viikkoa takaperin minä en osannut uskoa, että luutnantti rakastaa minua. Mutta mikä merkillinen muutos nyt on tullut, kun minunkin täytyy rakastaa sitä samaa luutnanttia, joka silloin vielä oli niin vieras, etten minä tahtonut rohjeta hänen kanssaan mitään edes puhua."* Todellisuudessa nuoret olivat solmineet salakihlauksen jo 12.6. Epäröinti jatkuu pelkona tunteiden lyhytaikaisuudesta, jota hän tuttujensa piirissä havainnut. Omassa pohdinnassaan Aino päätyy kirjeessä 15.7.18 perustotuuteen: *"Tahdommehan me rakentaa vakavalle pohjalle ja rukoilla Korkeimman siunausta tulevalle elämällemme. Silloin vasta, niin minä luulen, tulevat onnenpäivät meille. Ja jos sitten niin käy, että se horjuu, niin meidänhän on helppo taas jälleen aina uutta siltä luoda, kun on vahva perustus."*

Ainon koko kotiväki Viitasaaren Ranta-Puralassa kesällä 1918 viettämässä Ainon valmistujaisia. Henkilöt ylh.vas. Edla, Hanna, Anna, Hilda Varis ja Helmi Varis, keskirivi istuvat vas. ens. Hilma Varis pieni lapsi sylissään, isä-Aapeli, äiti-Maria, poika-Aapeli; alarivissä istuvat Aino ja Martta.

Nuoret ovat kesä-heinäkuun aikana tehneet aikeensa tunnetuksi myös omaisilleen. Kihlajaisia vietetään Laalahdessa 1.8.1918 komealla joukolla Heikeleitä, Pihkaloita ja ystäviä. Aino mainitsee Veikon kanssa kihlajaispäivää valittaessa Laalahdessa järjestettävän sukujuhlan, jonka yhteydessä kihlaus voitaisiin julkaista. Kyseessä oli Ella ja Rurik Pihkalan 10-vuotishääpäivän juhlinta.⁷⁹ Tilaisuudessa otetusta ryhmävalokuvasta päätellen ovat Pihkalat tehneet suurenmoisesti tilaa suojattinsa torpan tytön kihlajaisille.

Ainon epäroinnit kohdistuvat elokuulla tapahtuneen Tyrvään pappilassa käynnin jälkeen uuteen ongelmakenttään. Hän tuntee voimakkaana sen suuren yhteiskunnallisen eron, jonka hän on nyt konkreettisesti havainnut vallitsevan hänen tulevan kirkkoruhtinas-appelansa⁸⁰ ja oman pienen torpparielämänsä puitteiden välillä. Kirje 26.8.18 pohtii tähän liittyviä ongelmia: ”*Sinun vanhempasi olivat minulle niin ylen ystävällisiä, sitä minun ei sovi moittia, mutta kaikesta tästä huolimatta minulle tuli yhtäkkiä sellainen tunne kirkossa istuessa jo, että minun teki mieleni teiltä pois.....*”

Monenmoiset epäilyt jatkuvat morsion mielessä pitkin syksyä. Vähitellen siirtyy ajatus kuitenkin tulevan kodin rakentamiseen. Oma koti on hänelle haaveena hyvin tärkeä. Hän on tuntenut olevansa aina juureton ja koditon. Veikko-sulhanen sitten tammikuussa 1919 löytää heille asunnoksi kahden huoneen asunnon Mariankatu 28:sta, sen piharakennuksen portaasta F. Ainon riemu on rajaton. Ajatukset siirtyvät kodin rakentamisen käytännöllisiin kysymyksiin, joista sulho rupeaa saamaan ohjeita. Veikkohan on aina ollut epäkäytännöllinen, kuten Augusta-äitikin tulevaa miniäänsä kiitellessään mainitsee.

Häät vietetään 25.2.1919, Jääkärien Suomeen tulon vuosipäivänä Tyrvään vanhassa pappilassa. Viitasaarelta ei tulla häihin. Matkustaminen talvella Viitasaarelta oli siihen aikaan erittäin hankalaa. Kesällä kuljettiin Viitasaarelta Suolahteen laivalla ja sieltä päästiin junalla eteenpäin.

←

Sukujuhla Laalahdessa 1.8.1918 oli yhdistetty Ella ja Rurik Pihkalan 10-vuotishääpäivä ja Ainon ja Veikon kihlauksen julkistaminen.

Henkilöitä: takarivissä oikealta Martti Pihkala, Rurik Pihkala, viides Lauri (Tahko) Pihkala, Tahkon vaimo Rauna, Alarik (Teppa) Gummerus; takaa toinen rivi, oikealta toinen Oskari Heikinheimo, tyttärensä Airi, Väinö Heikinheimo, kaksi tunnistamatonta, sitten piispa Jaakko Gummerus (morsiamen yläpuolella); istuva aikuisten rivi oikealta Veli Abiel Heikinheimo, vaimonsa Valma, morsiamen äiti Maria Lähdeaho, Fanni Laalahti (Ellan äiti), morsiamen isä Aapeli Lähdeaho. Ella Pihkala, sulhanen Veikko Heikinheimo, morsian Aino Lähdeaho, sulhasen vanhemmat Augusta ja Karl Abiel Heikel, Heikelien seuraneiti Ester Vuorinen; lasten rivissä istuu morsiamen edessä merimiespuvussa Ellan ja Rukin poika Risto Pihkala.

⁷⁹ Agr. Markku Pihkala, nykyinen Laalahden isäntä vahvistaa tilaisuuden luonteen

⁸⁰ Artturi Hirvimies, joka oli syntyperäinen Tyrväläinen, käytti Karl Abiel Heikelistä luonnehdintaa ”kirkkoruhtinas”.

Ainon ja Veikon hääkuva Tyrvään Vanhassa pappilassa 25.2.1919.

Ammattisotilas

Upseerin ura

Veikon upseeriuran alku Vapaussodassa Rintama-ryhmän esikuntapäällikkönä ja komppanian päällikön tasoisissa taistelutehtävissä oli neuvokkuutta, urheutta ja kenttäkelpoisuutta osoittava.

Toivuttuaan haavoittumisestaan Veikko kiiruhti Helsinkiin kesäkuussa 1918 tarkoituksella päästä työhön isänmaan palveluksessa. Vaikka Libaussa oli tehty sopimus vähintään yhden vuoden palveluksesta Suomen armeijan upseerin tehtävissä, ei tämä jostain syystä merkinnyt Veikon osalta automaattisesti niihin armeijan joukkoihin palaamista, joihin hän oli ennen haavoittumistaan kuulunut. Hänen omat tulevaisuuden intressinsä eivät vielä tuolloinkaan olleet varsinaisella upseerin ammatitieturalla. Aluksi hän toimi ilmeisesti talkoohengessä Jääkäreiden Matriikkelikomitean tehtävissä maisteri Elmo Kailan johtamassa ”Uudessa Metsätoimistossa”. Metsätoimisto oli perustettu jo vuonna 1917 peiteorganisaatioksi, joka itse asiassa hoiti jääkäri liikkeen Suomen yhdyselimen tehtäviä. FM Kaila käynnisti pian Vapaussodan jälkeen toiminnan uusien tavoitteiden ja ryhtyi toimiin yhdyssiteiden aikaansaamiseksi jääkärien kesken. Tähän joukkoon laskettiin myös ne jääkärit, jotka eri syistä olivat jääneet Saksaan pääosan palattua Suomeen 25.2.1918 osallistuakseen Suomen vapaustaisteluun. Toiminta jääkäreiden keskinäisen yhteyden rakentamiseksi alkoi Uuden Metsätoimiston yhteyteen perustettuna Matriikkelitoimikuntana. Se virallistettiin syyskuussa 1918 Sotaministeriöön perustettuna Jääkäritoimistona. Sitä ennen oli Veikko jo hakeutunut ensimmäiseen varsinaiseen virkaansa.

Nimitys toimistopäällikön tehtävään Sotaministeriössä tapahtui 24.7.1918, mikä jo saman vuoden syksyllä täsmennettiin senaatin päätöksellä everstiluutnantin virka-asemaa merkitseväksi.⁸¹ Se oli uran hyvä alku. Tehtävän sisällön hän itse täsmentää ansioluettelossaan 10.9.1918: ”Sota-asiaintoimikunnan Keskusosaston Politisten ja Sotasanomalehtiasian toimiston v.t.päällikkö”.

⁸¹ VH:n ansioluettelot, JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA, myös Kansallisarkisto, Sörnäisten toimipiste

Kutsu Sotaministerin, kenraalimajuri Rudolf Waldénin adjutantiksi tammi-kuussa 1919 ja nimitys vanhemmaksi adjutantiksi vuotta myöhemmin merkitsivät uran alkumenestyksen jatkumista. Waldénin jälkeen sotaministereinä ja Veikon esimiehinä olivat kenraalit W.P.Nenonen⁸² ja Bruno Jalander. Aikaa Puolustusministerin vanhempana adjutanttina isä Veikko vielä vanhanakin muisteli lämmöllä.

Ylennys jääkäriluutnantiksi Tampereen taistelujen jälkeen ja jo vajaan vuoden kuluttua (16.5.1919) jääkärikapteeniksi olivat lupaavia alkuja. 1919 hänet palkittiin myös SVR:n 1.luokan ritarimerkillä, joka nykyään on vasta hyvän uran tehneen everstiluutnantin saama kunniamerkki.

Siirto joukko-osastotehtäviin 1924 Pohjois-Savon Rykmenttiin Kuopioon oli sinänsä normaalia ja tervettä urakehitystä. Siihen liittyi myös ylennys jääkärimajuriksi 1925. Siirtyminen joukko-osastotehtäviin merkitsi Veikolle aselajin muuttamista tykistöstä jalkaväkeen. Hän kävi kuitenkin vielä Kuopion aikana tykistön ampumaleireillä Perkjärvellä. Aselajin muuttaminen uran tässä vaiheessa ei ollut omiaan edistämään uran kehittymistä. Palvelus PSR:ssä kesti kaikkiaan yhdeksän vuotta, mistä alkujakso I pataljoonan komentajan vakanssilla (oma merkintä ansioluetteloon 30.12.1925: "ollen hoitanut komppaniaa noin 11 kk") ja loppujakso 1929-1933 Aliupseerikoulun johtajana. Hän kävi Sotakorkeakoulussa vuonna 1929 komentajakurssin, jonka hän suoritti yleisarvosanalla "kiittäen hyväksytty"⁸³, joten jatkaminen yleisesikuntalinjalla olisi ollut mahdollista. Samassa laitoksessa hän suoritti 1930 ns. orientoivan kurssin. Hänen oma päätöksensä oli kuitenkin lopettaa Sotakorkeakoulun käynti tähän.

Isän kotiinpaluusta SKK:sta minulla on lapsen muistikuva, jonka mukaan vanhempani keskustelivat välittömästi isän kotiinpaluun jälkeisenä iltana keskenään asiasta ja minä jouduin tahtomattani "salakuuntelijaksi". Ihmettelin, että isän kotiin tulo oli äidille pettymys, minkä aiheuttama itkuinen ääni jäi mieleeni. Kuulin myös isän vastauksen äidille: "Terveys ei kestänyt jatkuvaa pitkää poissaoloa kotoa huonolla ruoalla ja erossa perheestä". Muissakin muistumuissa 1930-luvun alkupuolella oli isän vatsan huono terveys aika usein esillä aterioilla. Vasta aikuisena ymmärsin, mitä isän uralle merkitsi "SKK:n keskeyttäminen" vain komentajakurssin suoritukseen.

6.11.1932 vietettiin Saksassa Lützenin taistelun eli myös Ruotsin kuninkaan Kustaa II Adolfin kaatumisen 300-vuotista muistojuhlaa. Ruotsia edusti siellä kruununprinssi ja Suomea ratsuväen kenraali Mannerheim. Hänen seurueeseensa kuului kymmenen hengen upseeri- ja aliupseeriryhmä, jonka vanhimpana oli kenraalimajuri Oesch.⁸⁴ Veikko Heikinheimo määrättiin matkalle yhtenä tästä ryhmästä ja hän toimi Mannerheimin adjutanttina erikoistehtävänä Mannerheimin saksankielellä pidettävien puheiden valmistelu.⁸⁵ Aikaisempi tehtävä sotaministeri Walldénin adjutanttina on saattanut vaikuttaa hänen valintaansa. Koko Man-

⁸² VH_kielitodistuksia, JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

⁸³ Todistus JVH:n arkistossa/ OMA/Heikeliana

⁸⁴ Yleisesikunta, Osasto 4, N:o 1828/XIa; kopio OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

⁸⁵ VH:n ansioluettelot ja oma muistiin merkintä.

nerheimin seurueen käynti Saksan valtakunnan presidentin, sotamarsalkka von Hindenburgin luona 7.11.1932 on ilmeisesti tehnyt suuren vaikutuksen suomalaisiin. Kutsuttiinhan heidät yllättäen presidentin luo lyhyelle tervehdyskäynnille, kun taas vastaavaa käyntiä pyytänyt Ruotsin valtuuskunta torjuttiin. Presidentti von Hindenburg oli perehtynyt suomalaisten sotilashistoriaan perusteellisesti ja suhtautui suomalaisiin erittäin lämminhenkisesti. Vastaanottoaika venyi paljon ajateltua pidemmäksi.⁸⁶

Matkan tuliaisina perheelle oli hieno saksalainen ruokailuastiasto ja Riston syntyminen 18.8.1933. Tuon arvokkaan astiaston ollessa kerran perheen juhla-aterialla käytössä Veikko mainitsi selitykseksi hankinnalle: "Kun ne muut ryypäsivät, minä säästin päivärahat ja kykenin ostamaan tämän astiaston". Tämän takana piilee selitys sille, ettei Veikolla ollut koskaan koko matkalta muuta kerrottavaa Suomea edustaneen upseeriryhmän toiminnasta puhumattakaan yhteistyöstä kenraali Mannerheimin kanssa. Veikon elämän myöhemmissä vaiheissa tästä ryhmästä ainoastaan kenraali Lennart Oesch tulee esiin myönteisesti Veikon jääkäriaseveljenä.

Puolustusvoimain liikekannallepanon nopeuttamiseen tähtäävä ns. aluejärjestelmä ja siihen liittyvien sotilasläänien ja sotilaspiirien perustaminen toteutettiin vuosina 1933-1934. Silloinen majuri Veikko H. määrettiin perustettavan Joensuun sotilaspiirin päälliköksi. Ylennys everstiluutnantiksi seurasi seuraavana vuonna. Perheessä tuntui siltä, että isä oli innostunut tehtävästä, joka kuitenkin satoi paljon myös vapaa-aikaa.

Lyhyellä hälytysajalla tuli isälle elokuussa 1937 siirto uuteen tehtävään, Käkisalmeen Savon Jääkärirykmentin I pataljoonan komentajaksi. Käytännössä tapahtui tehtävien keskinäinen vaihto everstiluutnantti Ruotsalon kanssa. I pataljoonan komentaja oli samalla myös rykmentin komentajan varamies.

Veikko
virkahuoneessaan
Joensuussa
1935-37.

⁸⁶ Lützen - Hindenburg kansio, JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

Ylimääräisten kertausharjoitusten alkaessa 5-6.10.1939 komennettiin Veiko Oulun sotilasläänin esikunnan käyttöön ja määrättiin Oulussa perustettavaan Täydennysdivisioonaan ensin jalkaväkirykmentin komentajaksi, sitten esikuntapäälliköksi. Tämä divisioona muodosti sittemmin kenraali Siilasvuon joukkojen ytimen Suomussalmen ja Raatteen taisteluissa. Isän siirto pois divisioonasta ennen sen rintamalle lähtöä, tammikuussa 1940 Riihimäelle perustettavan Jalkaväen koulutuskeskus 3 päällikön tehtävään vei häneltä mahdollisuuden ansaita kannuksia varsinaisissa sotatoimissa.

Talvisodan jälkeen suoritettiin Suomen armeijan ja suojeluskuntajärjestön organisaatioiden laaja uudistus. Se kuvastuu myös Veikon osalta monina nopeasti vaihtuvina tehtävinä. Sota-arkiston henkilöarkistossa säilytetyissä ns. kantakortissa ja päällystökortissa ⁸⁷ on alkaen toukokuusta 1940 seuraavat merkinnot: V Armeijakunnan koulutusasiain esipäälliköksi, Etelä-Pohjanmaan sotilasläänin perustajana, Etelä-Hämeen sotilasläänin perustajana, samalla Lounais-Hämeen suojeluskuntapiirin [sotilas- ja sk-piirit yhdistettiin] komentaja, Etelä-Hämeen sotilasläänin komentajan apulainen. 1.3.1941 on maininta PvPE [pääesikunnan] käytettävänä. Sitten sota-aikana Jalkaväen koulutuskeskus 20 päällikkönä [Lieksassa], ja 1942 Etelä-Hämeen sotilasläänin komentajan apulainen. Tästä tehtävästä hän siirtyi omasta pyynnöstään reserviin 4.12.1944.

Uran kehitys oli jääkäriupseerien viimeisen sotilasarvon mittapuulla noin kolmen neljänneksen kvartaalin seudulla. Tämä ei ole kovin huono ottaen huomioon puolustusvoimissa melko jäykästi tai ainakin pääsääntöisesti noudatettu virkaiän vaikutus uran kehitykseen. Tämä järjestelmä oli omiaan turvaamaan mm. aikaisemmin Jääkäripataljoonaan tulleiden jo Saksassa saavuttaman etumatkan. Veikon uran alkunousu oli tähän nähden hyvä. Se tapahtui kuitenkin Sotaministeriössä eikä aselajijoukoissa, joissa palvelu olisi vahvistanut upseerin perusammattitaitoa. Uran stagnaatio alkoi jo Kuopion vaiheessa: yhdeksän vuotta samassa rykmentissä ilman selvää tehtävän vaatimustason nousua. Pataljoonan komentajan virka Savon Jääkärirykmentissä Käkisalmissa 1937-1939 oli vain hiiven korkeampi kuin alku Kuopiossa 1924. Miksi ura hänen kohdallaan jäi vain tähän tasoon? Yksi selvä syy on SKK:n yleisesikuntaupseerin tutkinnon puuttuminen. Ilman sitä ei rauhan ajan tehtävissä ollut mahdollisuutta nousta everstiluutnanttia ylemmäksi. Rintamakomentajan meriittien puuttuminen Talvi- ja Jatkosodassa oli viimeinen este ylenemiseen.

Viimeisimmässä päällystökortissa on merkintä: "15.5.-42 BI" [palveluskelpoisuusluokka BI (=B ykkönen) merkitsi, että terveys ja kunto eivät olleet rintamapalvelukseen riittäviä].

Sota-arkistosta niille kuuluvassa säilytyskansiossa (Henkilöarkiston ansioluettelot ja kantakortit) ei ole yhtään Veikon sotilasuran kehitykseen valaistusta antavaa ns. esimiehen arvostelua hänen onnistumisistaan tai epäonnistumisistaan. Olivatpa syyt Veikon sotilasuran stagnaatioon mitkä tahansa, hänen perheensä sai kokea rakastavan isän läsnäolon koko hänen pitkän elämänsä ajan.

⁸⁷ Sota-arkistossa on säilytettynä VH:n kantakortti ja päällystökortti neljänä versiona sekä ansioluettelot (nimityskirjoitukset) itse käsin kirjoitettuina vuosilta 1918, 1925 ja 1926 sekä nimikirjanpitäjän varmistamana vuodelta 1924 sekä eräitä liitteitä. Kopiot JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA.

Veikon arkistossa säilyneistä monista hänen hankkimistaan suosituksista voi päätellä, että hän jo Sotaministerin adjutanttina toimiessaan oli pohtimassa vaihtoehtoja oman uransa suuntaamiseen. Tähän viittaavat kaikilta kolmelta Sotaministerinä toimineelta kenraalilta saadut kirjalliset suositukset. Toinen useilta sotilastahoilta saatujen suositusten kausi on 1930-luvun alkuvuodet. Hän oli silloin hakemassa jotain suojeluskuntapiirin päällikön virkaa.⁸⁸ Joensuun aikana (1936) isäni harkitsi jopa koko upseeriurasta luopumista. Ehkä hän juuri tällöin oli asettanut todelliseen vertailuun elämänarvot, jotka liittyivät toisaalta hänen isänmaallisessa innossaan valitsemaansa sotilaan uraan, jolla eteneminen oli paljolti muotoseikkoihin tukeutuvaa (virkaikäperusteet) ja toisaalta vapaaseen rauhalliseen maalaiselämään, jota hän jo kihlusaikanaan kirjeissään sanoi arvostavansa.

Muu toiminta

Veikon ensimmäiseen virkatehtävään Sotaministeriössä liittyy luontevasti se, että hän yhdessä serkkunsa FM Ilmari Heikinheimon kanssa perusti "Suomen Sotilas"-nimisen viikkolehden ja kirjoitti itsekin siihen artikkeleita sotilaallisista ja isänmaallisista aiheista. Hän sanoutui irti toimituksesta kesäkuussa 1922, mutta aloitti uudelleen toimittajana jo helmikuussa 1923. Hän oli myös lehteä kustantavan yhtiön johtokunnassa jäsenenä vuosina 1923-1924.

Kuopion aikana Veikko kirjoitti Suomen sodan historiaan liittyviä artikkeleita sarjana Savon Sanomiin. Kuopiossa ja Joensuussa hän oli usein kysytty juhlapuhuja tai esitelmöitsijä isänmaallisissa juhlissa. Lehtileikkeet ja käsikirjoitukset taisivat palaa Käkisalmissa Valtiontalon pihalla 15.3.1940 sytyttämässäni nuotiossa.

⁸⁸ VH_Saadut suositukset, JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

Liikuntaharrastukset

Tämän perhekronikan monissa osissa sivutaan liikuntaa perheen piirissä. Se muodosti keskeisen osan koko perheen sosiaalisten kontaktien sisällöstä. Lähtökohta liikunnan harrastukseen oli luonnollisesti se, että molemmat perheen vanhemmat olivat harrastaneet omassa nuoruudessaan ainakin joitain liikunnan lajeja, jatkoivat omaa harrastustaan ja suhtautuivat poikiensa orastaviin liikuntaharrastuksiin kannustavasti.

Aino

Ainolle maaseudun lapsena oli kaikenlainen luonnossa, niin mailla kuin järvilläkin liikkuminen luontaista. Hän oli perinyt omalta isältään kalastuksen taidot ja selittämättömän vaiston löytää hyvät ottipaikat. Soutuveneellä vesillä liikkuminen säällä kuin säällä oli hänelle tuttua. Hänen johdollaan pojatkin tähän harrastukseen kasvoivat. Vielä vanhanakin Aino tuli kesälomille Viitasaarelle välttämättömänä matkavarustuksenaan purkillinen kastematoja.

Aino keväthangilla
Ylläs-tunturiryhmän
Kukastunturille
nousemassa 1958.
Seurana miniä
Riitta ja tämän ystävä
Armi Hyypä.

Seminaarin opetusohjelmassa on liikunnalla selvä sijansa. Seminaarin ajalla lie-
nee syntynyt Ainon sadan metrin ennätysaika 13,3 sekuntia. Samalta ajalta on myös
peräisin se naisliikunnan hopeinen ansiomerkki, joka hänelle oli myönnetty.

Hiihtäminen oli Suomen maaseudulla välttämätön hyötyliikkumisen keino.
Koulumatkalle Pihtiputaalla osui pientä lasta pelottavan kova alamäki Niemenhar-
jun tien pohjoispäässä. Tottuminen tällaisiin haasteisiin jo pienestä pitäen antoi hy-
vän perustaidon. Vuoden 1936 kevättalvella julisti joensuulainen sanomalehti Kar-
jalainen hiihtokauden mittaisen suorituskertoihin perustuvan kisan kaupungista
viiden kilometrin päässä sijaitsevalla hiihtomajalla käynneistä. Lehti julkaisi kevääl-
lä kisan tuloksen otsikoiden sen ”Kuuden pojan äiti harrastushiihtokisan voittaja!”.
Lähinnä koko elämän aikainen hyötyliikunta piti Aino-mummin niin hyvässä perus-
kunnossa, että hän vielä yli 70-vuotiaana oli nuorten mukana hiihtoretkillä Lapissa,
Äkäslompolossa, Saariselällä ja Kilpisjärvellä, ja nousi kohtuullisen korkeille tuntu-
reillekin, tämä kaikki aikana ennen konelatuja.

Veikko

Veikolle oli liikunta ja urheilu sekä vapaa-ajan harrastuksena että kilpailumielessä jo
varhaisnuoruudesta alkaen merkittävä osa elämän sisältöä. Harrastus alkoi jo var-
haisessa nuoruudessa Jyväskylän mlk:n läheisillä ”vuorilla” samoiluna sekä kesä-
että talvikausina. Kun hän sitten koulupoikana Jyväskylän lyseossa tuli järjestyneen
koululiikunnan piiriin, huomasi hän olevansa sekä hiihdossa että juoksussa ikätove-
reittensa kärkipäässä. Siitä kilpailuvietti sai virikettä ja harrastus syveni ja jatkui mer-
kittävänä aina viisikymmppiseksi saakka.⁸⁹

Veikon nuoruudessa järjestivät Oulun Hellman suvun jäsenet, Veikon äidin si-
sarukset perheineen kesätapaamisia Oulussa, useimmiten Hietasaareissa Viktor Hell-
manin huvilalla. Siellä järjestettiin serkusten (Veikon sukupolven) kesäolympialaisia,
joiden tuloksista on säilynyt kirjallisia tietoja, joita lienee tallella Oulun Hellman-su-
kuseuran arkistoissa. Veikko oli monessa yleisurheilulajissa serkusten kärkipäässä,
ei kuitenkaan varsinainen kultamitalisti. Oppikoulu- ja ylioppilasvuosina kehittyivät
juoksu- ja hiihtoharrastukset. Näinä vuosina alkoi myös henkilökohtainen aktiivinen
järjestelmällinen urheiluharrastus urheiluseura Tyrvään Voiman piirissä. Harrastus
liikuntaan sekä henkilökohtaisesti että järjestötasolla jatkui monipuolisena koko elä-
män ajan ja heijastui myös hänen oman perheensä piiriin.

Kilpailutuloksilla ja palkintosijoilla mitattuna juoksumatkat 100 metrillä aina
2000 metriin saakka olivat Veikon päälajit koulu- ja ylioppilaskausina, erikseen mai-
nittuina myös viestijuoksut 4 x 400 metriä sekä 5 x 2000 metriä (0bs!). Niissä hän yl-
si aina korkeimmalle palkintopallille myös kotiseutunsa urheiluseuran Tyrvään Voi-
man edustajana (ilmeisesti) piiritason kilpailuissa. 100 metrin juoksussa oli hänen
paras muistiin merkitty aikansa 11,5. Tällä matkalla hän osallistui Helsingin Yliopis-
ton ylioppilaskunnan edustajana Norjan ja Ruotsin yliopistojen kanssa käytyyn mes-
taruuskilpailuun. Siellä hän ei yltänyt palkintosijoille.

⁸⁹ Veikko Heikinheimon laatima ansioluettelon liite ”VH, Aktiiviurheilija- ja urheilujohtaja-ansiot”, 2 konekir-
joitettua sivua; laadittu ilmeisesti jotain urheilujärjestön johtajan tointa haettaessa 1945; Oikeaksi todistivat
Lauri Pihkala ja Ilmari Pohjanpalo 20.1.1945. OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

Veikko lähtökuopissa pikajuoksuun
1913. Kuva Väinö H.

Ylioppilasosakuntien kilpailuissa em. juoksulajeissa sekä myös murtomaajuok-
sussa ja 10 kilometrin hiihdossa Veikko ylsi III - VI sijoille. Muita merkintöjä henki-
lökohtaisesta menestyksestä hiihtokilpailuissa ei ole. Vuosina 1911-1913 Pohjoispoh-
jalaisen Osakunnan hiihtojoukkue voitti osakuntien väliset hiihtokilpailut. Veikko oli
osakuntansa PPO:n joukkueen yksi jäsen.

Pyrkiessään jääkärikoulutukseen Saksaan Veikko itse hakeutui Saksan matkal-
le Merenkurkun etapin reittiä. Hiihto alkoi Oravaisista 11.2.1916 yhdentoista mie-
hen ryhmässä. Miesten kunnossa oli suuria eroja ja Veikko kovakuntoisena erottui
joukosta ja se ei jäänyt huomaamatta väsyneen joukon saapuessa Holmön saarella
olevalle etapille, jossa etapin hoitajana oli jääkäri Einar Wichmann (myöh. Vihma).
Tämän aloitteesta Veikko määrättiin Merenkurkun etapille oppaan tehtäviin.⁹⁰ Hän
suoritti yhteensä viisi hiihtoretkeä Merenkurkun poikki ja opasti jääkärirekryyttejä
yli talvisen jääkentän. Matka Suomen rannoilta Holmön etapille oli noin 110 km, jos-
kus pidempikin riippuen kulloisessakin tilanteessa tarpeellisista santarmien ja heitä
palvelevien tullitarkastajien harhauttamiskiemuroista. Veikko itse on merkinnyt em.
ansioluettelon liitteessä tehneensä Merenkurkun etapin ylityksen epäviralliseksi ly-
hyimmäksi kestoksi 14 tuntia 35 minuuttia. Tämän on täytynyt syntyä hänen pala-
tessaan yksin uutta tehtävää varten Suomeen. Jos tätä vertaa nykyisiin täydellises-
ti huollettuihin hiihtomaratoneihin ja ottaa huomioon Merenkurkun kaikin puolin
vaikeat olosuhteet sekä toimet ja mutkat ilmitulon välttämiseksi, on se urheiluori-
tuksena melkoinen.

Ampumaurheilun on Veikko aloittanut jo koulupoikana ja siinä menestynyt pal-
kintosijoille. Ei ole tiedossa, millä tasolla nämä kisat on käyty. Metsästyksestä tu-
li harrastus ehkä jo Jyväskylän aikoina, mutta ainakin perheen muutettua Tyrvään-
le 1904.

Metsästysharrastuksesta siirtyminen ampumaurheiluun kilpailumielessä on so-
tilasammattissa olevalle luontaista. Veikko olikin ahkera kilpailija ja menestyi hyvin
sekä sotilaskiväärillä että vapaakiväärillä käydyissä Suomen Upseerien Ampumayh-
distyksen, armeijan ja divisioonan sekä yleisissä paikallisten ampumaseurojen am-
pumakilpailuissa. Upseerien ampumayhdistyksen (UAY) kilpailuista on sekä va-

⁹⁰ Jääkärikapteeni Wichmannin antama todistus "virkaikälaskelmaa varten", päiväämätön, SA:n henkilöarkis-
to -kopio OMA/Heikeliana/JVH:n arkisto

paakiväärillä että pistoolilla lukuisia palkintoja, myös 1. sijoja. Palkintopokaalien ja lusikoiden kokonaismäärä oli noin 50⁹¹. Suomen Ampujain Liiton luokka-ammunnoissa hän saavutti vapaakiväärillä erikoismestarin arvon ja sotilaskiväärillä ja sotilaspistoolilla mestarin arvon.

Metsästysaseena käytetty Matarainen oli myös kilpailuaseeksi erityisen tarkka. Sitä Veikko käytti vapaakiväärillä käydyissä kilpailuissa. Aseeseen oli ehkä vaikea saada kaupasta patruunoita tai ne olivat kalliita. Siksi hän latasi patruunat itse. Hylsyjä kierrätettiin niin kauan kuin ne olivat mankeloitavissa. Ruudin laatu, sen säilytys ja punnitus olivat erityisen tarkkaa työtä. Niinpä Matarainen toikin kotiin sekä riistaa että palkintoja.

Veikko järjesti pojilleen leikkipyssyillä harjoituksia ja kilpailuasetelmia, joissa ytimenä oli aseiden turvallinen käsittely. Myös pääsystä mukaan isän ampumaharjoituksiin oli kilpailua, koska turvallisuussyistä mukaan pääsi vain yksi kerrallaan. Tähän liittyi myös tyhjen hylsyjen keräys. Luodikkohylsy tulivat isälle uusiokäyttöön. Pistoolin hylsy jäivät kerääjän aarteiksi.

Fyysistä kuntoa rakentavat ja ylläpitävät kovat harjoitukset ja tietenkin myös kilpailut Veikon osalta painottuvat hänen nuoruutensa vuosiin. Saksaan lähteneessä miesjoukossa hän oli Sastamalan historian kirjoittaneen tutkijan sanoin ”kovakuntoinen” Tyrvään Voiman urheilija. Kunto ja kestävyys riittivät vaativiin Merenkurkun ylityksiin. Elsa-sisaren kirjeistä näemme, että 1920-luvun alkuvuosina Veikko usein jäi työn jälkeen pelaamaan jalkapalloa ennen kotiin Suomenlinnaan tuloa. Silta ajalta, jonne tämän kirjoittajan muisti alkaa, 1920-luvun lopulta alkaen, ei Veikosta ole jäänyt kuitenkaan mielikuvaa säännöllisenä kuntourheilijana. Toki hän marssi ja hiihti johtamiensa joukkojen mukana maastoharjoitusten yhteydessä. Näissäkin hänen asemassaan ollut upseeri usein liikkui ratsain. Ratsastus omalla nimikkohevosella olikin näkyvin kuntoilumuoto Veikon palvellessa Pohjois-Savon Rykmentissä Kuopiossa ja Savon Jääkärirykmentissä Käkisalmissa.

Ikään kuin kertauksena etappioppaan kokemuksista Merenkurkulla ja myös armeijan kokeiluhiihtomarssista Rantasalmelta Kajaaniin vuonna 1924 Veikko järjesti ja johti vuonna 1936 Joensuun Lyseon seitsemännen luokan pojille hiihtoretken Joensuusta Kolille. Retki, jolla kukin kantoi omat varusteensa repussa ja yhteiset raskaammat tavarat, kuten teltat ja muonat vedettiin ahkioissa, valmisteltiin perusteellisesti. Retkeläiset opastettiin tulevaan ponnistukseen useilla oppitunneilla. Maken kanssa saimme osallistua joihinkin oppitunteihin, vaikka emme itse retkelle päässeekään mukaan. Innostus lähtijöiden keskuudessa oli kova. Tämä retki, joka oli ideoitu yhdessä lyseon voimistelun lehtorin Santeri Hirvosen kanssa, jäi Veikon osalta ainutkertaiseksi. Se oli sinänsä erikoinen tempaus vanhempainneuvoston puheenjohtajalta.⁹²

⁹¹ Veikon ampumaurheilun palkinnoista ehkä arvokkain on UAY:n 300 metrin vapaakiväärkilpailun kiertopalkinnon voitto kolme kertaa eli katkolle, Siitä todistava pronssinen plakaatti on luovutettu Suomen Tykistömuseolle Veikon kunniamerkkien yhteydessä.

⁹² Lehtori Hirvonen oli jo 1930-luvun alusta alkaen järjestänyt hiihtolomia ja hiihtokilpailuja Kolilla Joensuun lyseon ja muidenkin Pohjois-Karjalan koulujen pojille. Ks. 100-vuotisjuhlaulkaisu Joensuun lyseo 1865-1965, Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy – Joensuu 1965.

Veikon toiminta liikuntaan liittyvissä johtamistehtävissä on ollut merkityksellään tärkeämpi kuin omat henkilökohtaiset kilpailutulokset. Ansiot urheilujohtajana on Veikko itse edellä viitatussa ansioluettelon liitteessä esittänyt niin selkeästi, että otan sen tähän hänen oman selostuksensa sanoin.

"Ansiot urheilutoiminnan johtajana:

- Helsingin Uuden Yhteiskoulun voimistelu- ja urheiluseuran puheenjohtaja vv. 1907-09, jolloin koulu voitti useimmat Helsingin koulujen väliset kilpailut.
- Pohjois-Pohjalaisen ylioppilasosakunnan urheilutoimikunnan puheenjohtaja vv. 1911-13, jolloin osakunta aina voitti osakuntien väliset hiihtokilpailut ja oli ensimmäinen tai toinen suuressa osakuntain välisessä massakilpailussa.
- Suomen Voimistelu- ja Urheiluliiton hiihtojaoston varapuheenjohtaja vv. 1922-1924. Ohjannut valmennuksen ja varustanut Suomen edustajat Norjan Holmenkollen-kilpailuihin v. 1922, jolloinka suomalaiset Collin ja Niku ensimmäisinä ulkomaalaisina saavuttivat voiton Holmenkollenin kansainvälisissä hiihtokilpailuissa.
- V. 1922 valmistanut S.V. ja UL:n hiihtojaoston toimeksiannosta Suomen hiihtomestaruuskilpailujen sääntöehdotuksen, joka liittokokouksen vahvistamana v. 1922 siirsi kilpahiihdon Suomessa tasaisilta avomailta murtomaille ja metsiin. Toiminut kaksi eri kertaa Suomen hiihtomestaruuskilpailujen ylituomarina.
- Toiminut maaliskuussa 1924 (Puolustusvoimain järjestämän) kokeiluhiihtoretkien Rantasalmi-Kajaani (325 km.) johtajan apulaisena.
- "Savon Sisun" varapuheenjohtaja vv. 1925-27 ja puheenjohtaja vv. 1928-1933.
- Kuopiossa valmentanut Suomen armeijan edustajat eri maiden armeijain väliseen hiihtopartioitten kilpailuun St.Moritzin talviolympialaisiin 1928, jossa partio saavutti toisen palkinnon. Samoin armeijan partion Zakopanen talvikisoihin 1929, jossa partio saavutti I palkinnon.
- Henkilökohtaisesti ohjaamistaan asevelvollisuuttaan suorittavista Suomen mestarihiihtäjistä ovat parhaiten menestyneet Erkki Penttilä, Kalle Jalkanen ja Pauli Pitkänen."

Erityisesti hiihtourheilun kehittämiseen on Veikko jättänyt pysyvän jälkensä ja saanut niistä korkeana tunnustuksena Suomen Hiihtoliiton "kultaisen plaketin".

Ensimmäinen yhteinen koti sijaitsi osoitteessa Mariankatu 28 F, Helsinki.
Talo on restauroitu vähän ennen kuvausta. Kuva YH 2005.

Perhe ja ystäviä

Helsingin aika 1919 - 1924

Kihlausaikana Aino valmisti perinteiseen tapaan kappioitaan yhdessä Ella Pihkalan kanssa ja varmasti Ellan ja Rukin rahoittamana. Suuremman huolen näyttää aiheuttaneen asunnon kalustus, johon paneuduttiin jo ennen asunnon löytämistä. Ensimmäisen vaihtoehtona huonekalujen hankinnassa on ollut teettäminen jonkun vanhikilan työpajassa. Suunnittelussa haettiin neuvoa mm. Hanna Loimarannalta.⁹³ Ensimmäisen hankinta jäi kai rahan puutteesta kovin vähäiseksi, koska sittemmin uuteen välimajaan asuntoon Suomenlinnassa jouduttiin turvautumaan huonekalujen vuokraukseen valtiolta.

Veikon virkaan Sotaministerin adjutanttina liittyi hänelle ja Ainolle uusi ulottuvuus, edustusluonteisten kutsujen saaminen sekä ministeriöiden että diplomaattikunnan taholta lounaille, iltapäiväteetilaisuuksiin ja päivällisille. Tämä tietysti edellytti osittain vastavuoroisuutta. Kirjalliset kutsut olivat ranskankielisiä, myös ministeriön sisäisessä edustuksessa; ministeri kutsui adjutanttinsa ja ehkä samalla muitakin iltapäiväteelle ranskankielisellä kortilla. Tasavallan presidentin kutsut linnan ja muihin suuriin juhlatilaisuuksiin oli kirjoitettu suomeksi; eräässä presidentin kutsussa sanotaan tilaisuutta ”illatsuiksi”, mikä sana kuulostaa hieman arkipäiväiseltä tasavallan korkeimman tason kutsujen yhteydessä. Torpan tyttö joutui näissä ympyröissä kokemaan paljon uutta ja outoa kuten Liisa ihmemaassa.⁹⁴

Ainon ja Veikon ensimmäinen yhteinen koti Helsingissä sijaitsi Kruunuhaassa osoitteessa Mariankatu 28 F rakennuksen pihasiivessä. Vuonna 1908 valmistunut Kalervon talo sijaitsee Mariankadun ja Liisankadun kulmassa. Asuminen kivimuurien ympäröimänä, vaikkakin jo silloin ja nykyään niin suosituksa jugend-arkkitehtuurin romantisoimassa Kruunuhaassa, ei varmaan ollut viihtyisää verrattuna kummankin puolison nuoruuden luonnonläheisiin asumisympäristöihin. Pian Helsinkiin asettumisensa jälkeen he ryhtyivät suunnittelemaan Suomenlinnaan muuttamista. Se toteutuikin vuoden 1919 aikana. Veikon sisar Elsa, joka opiskeli matematiikkaa Helsingin Yliopistossa, muuttaa myös sinne vuoden 1920 alussa. Ainon ja Veikon yksivuotishääpäivän vietto tässä uudessa kodissa kokoa jo joukon lähi-

⁹³ Ainon ja Veikon kirjeenvaihto joulukuusta 1918-helmikuuta 1919, JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

⁹⁴ Kansio: Onnittelevia, kutsuja, kirjeitä 1918-1972, JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

omaisia.⁹⁵ Nuoren parin kodista Suomenlinnassa tuli pian lähisuvulle, sekä Veikon että Ainon omaisille suosittu vierailukohde. Tämä ilmentää sille ajalle tyypillistä sukulaisien läheisyyttä. Suomenlinnassa sinänsä oli varmaan tiettyä eksotiikkaa, koska se oli suljettua varuskunta-aluetta, jonne pääsy oli luvanvaraista. Ainolle ja Veikolle se oli asuinympäristönä niin luonnonläheinen kuin Helsingin kaupungissa voi toivoa. Siellä he viihtyivät. Siellä nuoresta parista tuli perhe. Kolme ensimmäistä poikaa syntyivät Suomenlinnan kauden, runsaan neljän vuoden aikajaksolla. Esikoispoika Markku syntyi äitinsä 25-vuotissyntymäpäivänä. Vielä vanhuutensa päivinä, asuessaan Espoossa, Aino kesäisin teki retkiä lastenlastensa kanssa Suomenlinnaan.

Nuoren perheen yhteiselämän alku Suomenlinnassa oli varmaan romanttista. Se oli kuitenkin taloudellisesti ankeaa. Suomessa niin kuin koko Euroopassakin valitsi I Maailmansodan jälkeinen puutteen aika. Kaupungissa asuvan perheen osalta se tuntui kovimmin elintarvikkeiden puutteena. Aino ja Veikko saivat hieman apua Tyrvään pappilasta vielä Augusta-maammon armovuoden aikana eli 1920. Elsa mainitsee Veikon työpäivän aikana kärsineen nälkää. Pienenä apuna hän sai jakaa Brita Oleniuksen miehelleen ministeriöön lähettämän kaakaoannoksen. Veikon sairastamisesta ilmeisesti aliravitsemuksesta johtuen on myös mainintoja. Perhe vietti joskus lepolomia Aili ja Lauri Loimarannan luona Vihdissä.

Koti Suomenlinnassa
1922 keväällä.
Aino, Markku ja
Veikko.

Elsan kirjeistä ⁹⁶ saa mielenkiintoisia tietoja nuoren perheen elämästä ja pulmistakin. Elsan kirjeet olivat hyvin eloisia, havainnot teräviä. Yksi hänen parhaista kirjeistään kuvaa Elsan valmistujaisjuhlia sekä yliopistolla että kotona Suomenlinnassa. Siinä on niin paljon sekä Elsa-tädin että Veikon nuoren perheen henkilöhistoriaa moninaisine taloudellisine pulmineen, että se ansaitsee tulla pääosin lainatuksi tähän:

Suomenlinnassa 19 21/XI 22

Rakas Äiti !

Kiitos Äidin kirjeestä ja lahjasta! En minä ostanut uutta mustaa pukua, koska publiiki oli iltapäivällä, ja tuo sininenkin samettipuku näyttää valon aikana mustalta...- Aino oli katsomassa minun publiikiani. Vaikka se oli niin lyhyt tilaisuus, niin kovin se kuitenkin otti voimiin. Koko ajan kuin Elföing luki minun todistustani prof. Lindelöf katseli ja hymyili

⁹⁵ Elsan kirjeet äidilleen 27.4.1919 ja 26.2.1920, Augusta Heikelin arkisto/Heikeliana/OMA

⁹⁶ Elsan kirjeistä omaisilleen, lähinnä äidilleen olen kirjoittanut luetteloita ja osin myös selostuksia, jotka on sijoitettu joko Elsa H:n tai Augusta H:n arkistoon Heikeliana-kokoelmassa/OMA. Nämä ja kopioita Elsan kirjeistä ovat myös kotiarkistossani

ja minäkin siirryin seisomaan niin, että paremmin voisimme katsella, sitten Elfoing kätteli, sitten yleensä kaikki professorit kumarsivat ja minä lähdin pois. Mutta pr. Lindelöf tuli eteiseen kättelemään ja onnittelemaan. – Viime sunnuntai-aamupäivällä olin sitten kutsunut tovereitani tänne S:linnaan. Heitä oli 4 tyttöä, joista Äiti tuntee ainakin Toini Hjelt'in nimen, kolme oli muita minun kaikkein parhaita tovereitani, sekä 3 poikaa, Iversen, Ölander, Nyström. Tytöiltä sain maalatun porsliinisen, kannellisen askin täynnä suklaanappeja, sekä Nyström'iltä 4 komeaa valkoista cysantemumia y.m. kukkia. Nämä kukat asetin kahvipöytään, jonka yläpuolelle olin katajista ja punaisista paperikukista sitonut köynnöksiä samaan tapaan kuin "Kotiruuuan" kuvassa sekä laittanut nurkkiin serveteistä joutsenet. Iversen sanoi, ett'ei hän koskaan ennen ole nähnyt niin kaunista kahvipöytää. Istuimme pitkän pöydän ääressä. Minä olin leiponut hyvää vehnästä, ruiskakkuja, englantilaisia kakkuja ja koristelun pähkinäkaakun. Sitten me leikimme, Veikko leikki innostuneena mukana ja esiintyi erinomaisen edukseen. Ensin leikittiin Veikon kamarissa, sitten mentiin taasen kahvipöydän ääreen leikkimään "ylös, alas, pöydän päälle". Siihen tuotiin "à la glacé"a, joka oli kotitekoista, tosin jäiden puutteessa huurteista eikä kovaa. Leikit jäivät hauskimmilleen kesken, koska täytyi lähteä laivalle. Markku piti koko ajan vieraille seuraa, erittäinkin kahvipöydässä hän oli suurena tekijänä vieraiden huvittamiseksi. Yrjö hymyili kauniisti minun sylissäni kun Iversen häntä kätteli. Kaikki oli erinomaisen onnistunutta. ... -

Eilen oli täällä Helmi ja Väinö "räpäisillä". Helmin kaupungissa käynti sattui erinomaiseen aikaan, sillä hän tuli paraaksi pelastamaan meidät, erittäinkin Veikko rukan, suuresta pulasta. Valtio nim. haluaa nyt heti huonekalunsa takaisin. Veikko piti, että hänen täytyy viedä ne jo viime maanantaina, mutta tänään Aino sai Veikon lupaamaan, että pyytää eikä ne saisi olla ensi maanantaihin. Ne tullaan myymään huutokaupalla luultavasti kevät talvella vasta. Veikolla on ollut erittäin suuri rahan puute koko syksyn ja nyt tuli sitten tämänkin. Nytkään ei ollut rahaa ollenkaan ja huonekalujen m.m. sänkyjen vienti joka hetki ovela. Silloin Helmi lainasi 1500 mk, 1000 tuli minulle, maksoin tämän kuukauden asuntoni ja loput jäi käsirahaksi, joka oli lopussa, 500 mk Veikolle velkaa. Eilisen päivän me juoksimme Ainon kanssa kaupoissa sänkyjä kyselemässä. Nyt Aino on kuritushuoneella tutulla satulasepällä teettämässä päällyspolstereita (patjapusseja) hänen myötäjäisiä saamasta kankaastaan sekä tilaamassa ruokapöytää ja 2 tuolia. Illalla puhuimme Helmin ja Väinön kanssa, että jos Veikko saisi Väinön rautasängyn resoreineen lainaksi. Väinö antaa sen mielellään, hän arveli edelleenkin ensi talvena olevansa H:ssä ja asuvansa Lähetystalolla. Sitten he ostasivat vain yhden huvilasängyn, toinen nukkuisi kyökin peräkamariin toinen suuressa huoneessa, ja Martalle pukisängyn. Minä ajattelin jo, että minun täytyy heti lähteä H:stä pois, se olisi erittäin ikävää koska minun on vielä oltava noin 2 viikkoa suorittaakseni pedagogiikan, normaalityönsisäännpääsytutkinnon ja käydäkseni Tri Nevanlinnalta kuulemassa onko minulla mahdollisuutta ensi lukukaudella auskultoidessa saada norm.lyseossa tunteja, joista maksetaan palkkaa, Väinö sanoo, että niitä on siellä niin runsaasti tarjolla, että hänellekin väkisin tupataan matem.tunteja; y.m. asioitani järjestämässä. Norm.lyseossa ei ole ainakaan 2 vuoteen ollut yhtään auskultanttia, jolla oli matem. laudatur joten tulen olemaan erikoinen ilmiö. Näin ollen voin ehkä jäädä tänne, koska Abi tulee ensi sunnuntaina H:kiin ja tuo minun polsterinpäälliseni Uskelasta, se täytetään oljilla ja nukunhan vaikka lattialla ensi aluksi kunnes Väinön sänkykin joutuu.

Nyt on sitten vielä yksi asia, jossa erittäin toivoisin, että Äiti osoittaisi rakkauttansa nuorinta poikaansa kohtaan. Isän klaffupiironkiahan Helmin toimesta tarjottiin Veikolle Isän kuoltua, mutta Veikko ei halunnut hajoittaa Äidin kotia. Nyt se piironki on Helmin luona ja näiltä menee piironkinsa ja kaappinsa (nurkkakaappeja laitetaan). Veikon kamarin pyöreä

pöytä menee myöskin ja kaikki mitä he ostavat on ostettava velaksi. Tällaisissa tilaisuuksissa ovat toiset lapset saaneet Isältä lainaa, he ovat perheineen tulleet Isän kotiin loma-ajoksi ja jokainen pojista, paitsi Veikko, ovat kotoa saaneet useitakin arvokkaita huonekaluja. Nyt on Veikko rukka raha-asioiden takia ollut oikein synkkänä koko syksyn ja sitten tuli vielä tämä huonekalujen poisvienti yht'äkkiä, niin että tahtoo olla jo oikein "somas"(??). Ainin kanssa koetamme järjestää kaikki parhaiten. Niin, mutta eikö Äiti nyt auttaisi ja ilahduttaisi poikansa sydäntä sillä rakkauden lahjalla, Isän muistolla, josta Veikolle on jo ennenkin puhuttu ja jota ilman hän jää osattomaksi siitä mitä me kaikki toiset olemme saaneet, nim. kirjoittamalla Helmille, että hän lähettäisi Isän piirongin Veikolle⁹⁷ samalla kuin Väinön sängyn. Helmi meni tänään Turkuun, sieltä Pitkäänniemeen ja odottaa Äidin kirjettä. Jos Äiti olisi sitten hyvä ja panisi 1000 mk Helmille takaisin minun lainaani, enköhän minä tule näillä rahoilla toimeen tämän lukukauden. Kiitos vielä kerran Äidin lahjasta, säästin nyt sitten pukurahat jokapäiväisen leipäni maksamiseen. Tulen luultavasti hyvissä ajoin Pitkäänniemeen. Kunpa vaan Äiti ei vilustaisi itseään hevosmatkalla.

Monet terveiset sinne! Kiitos Hiljalle terveisistä ja tuhat kertaisesti takaisin!

Äidin Elsa

Suomenlinnan kodin rakennus on myös säilynyt nykyaikaan ja on ilmeisesti suojelun alainen. Se sijaitsee Isossa Mustasaarella kirkosta länteen muurin ja maavallin välisellä alueella. Se on puinen pitsihuvila, joka ilmeisesti jo 1920, niin kuin nytkin, oli jaettu useampiin asuntoihin.

Kotirakennus ulkoa toukokuussa 1922. Pihatoissa Veikko, Ainin sisar Martta ja Markku, verannan ikkunassa Aino, pihalla kanat.

⁹⁷ Alleiviivaukset Elsan

Kotirakennus 1919-1924 Suomenlinnassa nykyasussa; talo on suojeltu.
Kuv. YH 2007.

Pilvilinnoja Viitasaarella

Ollessaan kesällä 1919 ensi kerran tutustumassa vanhempiensa ensimmäiseen omaan maatilaan Viitasaaren Korppisenniellä (kansan suussa Korppisenniemi) kirjoitti Aino Veikolle Korppisenniemen taloa kuvatessaan ”Me ostammekin tämän paikan joskus maalimassa, ja rupeamme asumaan oikein taloa. Teemme tämän oikein mallitaloksi ja harrastamme kaikkea hyvää ja hyödyllistä täällä maan sydämessä.”⁹⁸

Aino vietti koko kesän 1923 (kirjeiden päiväykset 14.6 – 16.9) kahden poikansa kanssa Korppisenniessä. Isä Aapelin kuoleman jälkeen näyttää Korppisenniemen talonpidon tulevaisuus olleen epävarma. Ilmeisesti sisaret eivät luottaneet veljensä kykyyn talon isäntänä ja talon antamisesta myyntiin näyttää jo jossain vaiheessa sovittunkin. Äidin ainoa veli Aapeli näyttää olleen välillä jopa Amerikkaan lähdössä. Sisaret Hanna, Anna ja Martta ovat olleet talon ilmaista piikaväkeä sen ostosta alkaen ja nytkin ”kotona”.

Aino palaa tässä tilanteessa jo neljä vuotta aiemmin syntyneeseen ajatukseen Korppisenniemen tilan hankkimisesta itselle. Tämä leimaa koko kesän kirjeenvaihtoa puolisoiden kesken. Veikkokin käy Viitasaarella lomanvietossa, kirjetauosta päätellen heinäkuun lopulla ja /tai elokuussa. Molemmat puoliset pohtivat erilaisia talonpidon ja eläinten hoidon ongelmia ja perinnönjakoon tai talon ostoajatuksen liittyviä raha-asioita.

⁹⁸ Aino Veikolle Korppisenniimestä 25.7.1919

Veikko suunnitteli ja valmisti Jokelan joen perkaamista Korpisen järven vedenpinnan laskemiseksi.⁹⁹ Viimeisessä tämän kesän kirjeessään 16.9.23 (huom. jo syyskuu, jolloin äiti oli kahdeksannella kuulla raskaana Eeroa odottamassa) Aino kirjoittaa tilanteesta, jossa koko talo on menossa huutokauppaan: ”Meidän puolesta pyydämme jonkin huutamaan. Vastaa pian, jos tahdot, että se itselle pidetään ja kuinka korkealle saa huutaa.”¹⁰⁰ Sisarusten äiti, Maria Lähdeaho näyttää kesän kuluessa kuitenkin muuttaneen mieltään ja olikin nyt myymässä omaa osaansa pojalleen Aapelille.

Perinnönjako tapahtui vanhan kaavan mukaan: Ainut poika sai talon ja talon hyväksi työtä tehneet sisaret saivat ns. maantierahan, Aino, joka ei ollut asunut vanhempiensa kotona Korppisenniemessä, ei saanut tierahaakaan ¹⁰¹, mutta muistoksi kuitenkin vanhan kahvimyllyn (joka on nyt Ollilla).

Kuopion aika 1924 - 1933

Kuopioon muutettaessa olin itse vasta kaksivuotias. Mielikuvat perheen elämästä alkavat hahmottua vasta esikouluiässä vähitellen kehittyvänä, muistissa ajallisesti lomittain menevänä sarjana.

Perhe asui Venäjän vallan aikana rakennetulla Kuopion pääkasarmilla puisessa kahden asunnon asuinrakennuksessa, joka sijaitsi Tulliportinkatua lähinnä olevan puurakennusrivissä viimeisenä vasemmalla, kun katsotaan kasarmien aluetta mainitun kadun puoleiselta sisääntuloportilta. Talon toisessa päässä asui majuri Laaksosen perhe. Asunnon mukavuuksiin kuului vesivesi ja kylpyhuone. Lämmitys tapahtui jokaisessa huoneessa olevilla puulämmitteisillä pyöreämuotoisilla peltikuorisilla uuneilla. Polttopuun menekki oli suuri. Joka syksy ilmestyi rakennuksen viereen mahtava ehkä kymmenen sylen suuruinen halkopino (syli on neljä mottia metrin pitkiä halkoja). Joskus halkoja täydensi kaupungin laidalla olevalta rullatehtaalta ostetut jätetuut, joiden geometriset muodot olivat tietenkin meistä pojista jännittäviä ja joita hyödynnettiin erilaisissa leikeissä. Polttopuut hak-

Kuopiossa keväällä 1925 veljessarjan liikkuva vahvuus kolme, Kuopion kasarmien puistopaviljongin edessä: vas. Eero, Markku ja Yrjö.

⁹⁹ Uno Kemppainen kertoi YH:lle Mikkolassa 1960-luvulla

¹⁰⁰ Aino Veikolle Korppisenniemestä 14.6, 24.6, 26.6, 3.7, 13.7 ja 16.9.1923

¹⁰¹ Virkatodistus ”tierahaa” varten, Viitasaaren kirkkoherran virasto 1923, JVH:n arkisto/Heikeliana/OMA

kasi ja usein kantoi sisäänkin isän yksityiskäytössä ollut sotilaspalvelija (sotilaspalvelijoiden eli "lähettien" käyttö periytyi Saksan armeijan Bursche-järjestelmästä). Tämän tehtäviin kuului myös isän saappaiden päivittäinen kiillottaminen ja talon naisväen auttaminen raskaissa askareissa.

Asuintalomme viereisessä rakennuksessa oli kasarmien upseerikerho. Sen tapahtumia oli poikien jännä kurkkia. Isä ei viettänyt aikaansa upseerikerholla. Molemmat vanhempani osallistuivat joskus kerholla järjestettyihin suurempiin juhliin tai tanssiaisiin. Isä tuskin tanssi, mutta puheista päätellen äiti piti siitä. Upseeripariskuntien keskinäinen seurustelu noudatti hyvin tarkkaa kaavaa. Kun varuskuntaan tuli uusi upseeri, tuli hänen (puolisointeen) määrääjässä tehdä ensivisiitti muiden upseeripariskuntien luona näiden arvo- ja virkaikäjärjestystä noudattaen. Näiden tuli puolestaan määrääjän kuluessa suorittaa vastavisiitti ikään kuin siten hyväksyen tulokkaat sosiaaliseen yhteisöön tervetulleiksi. Näitä visiittejä varten olivat potentiaaliset kohteena olevat taloudet valmiudessa määrätunnin, kello 14.00 – 15.00 sunnuntaisin, kahvipannut kuumina. Visiitti kesti melko täsmälleen 15 minuuttia. Visiitin kohteena olevat pariskunnat saattoivat kuitenkin, asemastaan riippuen ottaa vapauden olla poissa kotoaan virallisena visiittituntina. Tällöin visiitin tekijät jättivät käynnistään merkiksi visiittikorttinsa, rouva yhden, mutta herra kaksi omaa korttiaan, kaikkien vasen yläkulma sievästi taitettuna. Korttien jättö kuittasi muodollisen visiitin ja edellytti vastavisiittiä seuraavana "pakollisena" seurustelun kuviona.

Upseerien rouvien ompeluseura Kuopiossa Ainon vieraana 27.3.1930; takarivi oikealta, Ainon paras ystävä Sirkku Tuominen ja Aino.

Tämän syvällisempää seurustelua muiden upseeripariskuntien kanssa en muista tapahtuneen, puhumattakaan siitä, että olisi seurusteltu perhekunnittain. Ainut poikkeus oli kapteeni Tuomisen perhe, joka joskus oli useamman päivänkin pituisen jakson kylässä kesäasunnollamme. Tähän perheeseen kuului kaksi vaaleatukkaista pikkutyttöä; perhe näkyy joissakin kesänviettoa koskevissa valokuviissa. Rouva Sirkku Tuomiseen on Aino pitänyt kirjeyhteyttä vielä myöhemminä vuosinakin.

Kuopiossa asui silloin isän serkku, metsänhoitaja Otto Heikinheimo perheineen. Ystävällisesti myhäilevä Otto-setä ja vilkas Elsa-täti sekä heidän yhtä vilkkaat lapsensa Harras, Olai (myöhemmin Olli), Liisa sekä Otto-Matti (Otti) olivat mieluisia vieraita meille kaikille niin kaupungissa kuin kesällä maallakin. Oton perheen neljästä lapsesta vain nuorin Otto-Matti oli meidän ikäluokkaamme, kansakoulun 3. ja 4. luokalla Ykin luokkatoveri. Näiden pikkuserkusten välille syntyi sekä lapsuuden ajan että yhdessä koetun jatkosodan pohjalta elinikäinen ystävyys. Otto ja Elsa H. olivat Kallen kummeja.

Toinen perhekunta, jonka kanssa seurustelua tapahtui koko perheiden tasolla, oli Kuopion kaupungin poliisimestarin, jääkärimajuri Ilmari Pohjanpalon. Nämä vierailut olivat harvatahtisempia. Pohjanpalon lapsista, jotka olivat samassa ikähaarukassa 1920 – 1928 kuin meidän viisi vanhinta, ei tullut kavereita meille kenellekään. Ilmari ja Katri Pohjanpalo tulivat veljeni Ollin kummeiksi. Ilmari P. kuului Veikon elinikäisiin jääkäri-ystäviin. Hänen ehkä viimeinen käyntinsä Mankkaalla tapahtui Veikon 75-vuotispäivänä.

Urheilu liittyi Veikon ja perheen harrastuksiin tiiviisti koko Kuopiossa olon ajan. Veikon henkilökohtainen aktiivisin harrastus oli ammunta. Ampumaurheilun perusteiden ja turvallisuuden ohjattu opettelu kuului myös meidän poikien varhaisiin harjoituksiin. Pienet leikkikiväärit, rivissä olevat ampumataulut ja hyvässä järjestyksessä ampuma-asentoa ottavat vesselit oppimassa kurinalaista aseidenkäsittelyä ovat osa lapsuuden muistoja. Aseella ei koskaan saa osoittaa toista ihmistä, oli isän perusopetusta meille.

Metsästys kuului Veikolle jo Jyväskylän ajalta rakkaisiin harrastuksiin. Metsästystovereina Kuopiossa hänellä olivat vääpeli Hassinen ja kapteeni Tuominen. Tähän harrastukseen tärkeimmät toverit olivat tietenkin Matarainen-merkkinen luodikko ja suomenpystykorva Paula, yksi kauneimmista rotunsa edustajista, jonka muistan nähneeni. Paula sai talvella 1927 pentuja, joiden isästä ei tainnut olla tietoa. Kaksi niistä oli aikansa meillä lasten ilona ja äidin riesana. Kaksivuotias Kalle oli innokkain leikkimään pentujen kanssa. Seurauksena oli lukuisa määrä rikki revittyjä sukia. Äiti sai parsimisesta tarpeekseen ja vihelsi pelin poikki. Isä sai järjestää pennuille uuden kodin. Saman tien häipyy Paulakin muististani pois.

Isän asemassa olevalle upseerille kuului armeijan puolesta ns. nimikkoratsu. Isällä oli Kuopiossa pitkään tamma Virpi. Isän kanssa me isommat pojat pääsimme joskus opettelemaan hiihtoratsastusta Virpin kyydissä. Virpi osasi olla joskus, etenkin väsyneenä itsepäinenkin. Muistan sen kerran kapinoineen isällekkin työpäivän jälkeen ratsastamaan lähtiessä, yritti kiehnätä ratsastajan pois satulasta tallin seinää vasten. Tämän erän Virpi hävisi. Pikkuserkkumme Harras H. pyysi upseerikokelaa-
na PSR:ssä palvellessaan (1931) lupaa lainata Virpiä ratsastuslenkille. Virpi oli jo ol-

lut lenkillä isän kanssa. Se lähti Harraksen kanssa hyvin alkuun, mutta pyörsi kohta tallin vierellä olleen kentän toisella laidalla takaisin ja ravasi suoraan talliin ja omaan parteensa. Kokelaalla oli taitotempun paikka pelastaa kaulansa tallin ovella.

Veikon urheiluharrastusten vanha leipälaji, hiihto oli luonnollisesti Kuopiossa monella tapaa läsnä. Äidin kautta jo ainakin Ainon ja Veikon kihlajaisissa Aitolahden Laalahden kartanossa tuli isälle tutuksi ja elinikäiseksi ystäväksi Lauri (Tahko) Pihkala. Kun Kuopiossa oli Puijon hiihdot tai muu merkittävä hiihtotapahtuma, oli Tahko Pihkala vakituinen meillä yöpyvä vieras. Tiedän Tahkon ja isän tuttavuutensa alkuvuosina paljon keskustelleen hiihtourheilun kehittämistä, mm. ideoineen kilpaurheilun siirtämisen tasamaalta maastoon.

Kuopiossa varuskunnalla oli aina tietty osuus hiihtokisojen järjestelyissä. Eräs käytännön tehtävä oli latujen aukaiseminen latupartioiden voimin. Hiihtourheilussa oli 1920-1930-luvuilla eräs hieno laji, sotilaspertiohiihto. Siinä yhtenä ryhmänä kilpaileva joukkue oli vahvuudeltaan yksi upseeri, yksi aliupseeri ja kaksi miehistöön kuuluvaa. Upseerin aseena oli pistooli ja muilla kivääri; kaikilla oli lisäksi viiden kilon painoinen selkäreppu. Hiihtomatka oli 18 km ja matkan varrella oli kolme ampuma-asemaa. Tässä lajissa kilpailtiin sekä MM- että olympiatasollakin aina toiseen maailmansotaan saakka. Luonnollisesti lajin harrastajat olivat pääsääntöisesti puolustusvoimien ja rajavartioston henkilökuntaa tai värvättyjä. Noina vuosina oli Veikon vastuulla järjestää ennen tärkeitä kansainvälisiä kisoja Suomen edustusjoukkueelle viimeistelyleiri Kuopiossa. Hänen alaisenaan PSR:ssä palveli mm. eräs sotilaspertiohiihdon MM-tason huippunimi, kersantti Olli Remes. Remes toimi sodissamme kaukopartion johtajana, yleni kapteeniksi, palkittiin Mannerheim-ristillä ja sai 1942 sankarikuoleman. Ehkä isän pyynnöstä käytti Olli Remes muutamina vuosina vapaa-aikaansa meidän urheiluseuramme ”Kasarmin Poikien” hiihtourheiluharrastuksen kehittämiseen. Hiihdon tekniikan lisäksi hän opetti meidät keittämään itse suksivoiteemme ja tietenkin tervaamaan ja voitelemaan sukset oikein.

Veikolla oli Kuopiossa luottamustehtävä urheilun parissa. Hän toimi joitakin vuosia urheiluseura Savon Sisun puheenjohtajana. Samanlaisessa luottamusasemassa poikien piirissä oli vanhin veljemme Make ”Kasarmin Poikien” yhtenä aktiivisimpina kihona. Kasarmin Pojat oli silloin kymmenen ikävuoden kahta puolen olevien poikien suullisilla päätöksillä ja säännöillä perustama urheiluseura, jonka päälaajina oli pesäpallo ja kestopäloitteena voittaa naapurustossa olevat ”Niiralan Pojat” usein toistuvissa peleissä. Saman seuran puitteissa järjestettiin myös talvisin hiihtokisoja, mihin Puijon harjun läheisyys tarjosi mainiot puitteet. Toki yleisurheiluakin harrastettiin, vaikka se kärsi ainakin meidän osaltamme pitkistä kesälomien vieton jaksoista. Meidän Heikinheimon veljesten osalta sekä pesäpallon että yleisurheilun harrastamiselle löytyi toinen kaveripiiri kesäviettopaikkakunnallamme Vehmersalmen Särkiniemen kylässä. Sielläkin Make oli keskeinen organisaattori ja kylän lähiaholla pidettäviin kisoihin saatiin mukaan kaikki kylän nuoret aina 20-vuotiaisiin saakka.

Meillä kotona oli isän hankkimana runsaasti urheilua koskevaa kirjallisuutta. Laajasta valkokantisesta Olympia-urheilun historiasarjasta aluksi isän opastuksella luimme ja painoimme muistiin kaiken tietämisen arvoisen Olympiasankareita ja heidän tuloksiaan koskevan tiedon. Los Angelesin olympiakisojen 1932 lähestyessä jär-

Ainon ja Veikon perhe alkutalvella 1928 kotona Kuopion kasarmilla. Vas. Make, Aino, Olli, Kalle, Veikko, Eero ja Yki.

jesti Savon Sanomat lukijoilleen veikkauskilpailun koskien Suomen menestystä tulevissa kisoissa. Isä toi meille jokaiselle veikkauslomakkeen. Niitä täytettäessä me silloin jo kirjoitustaitoiset isottelimme Suomen varmoilla mitaleilla. Siihen Kalle, silloin seitsenkesäinen, esitti huomautuksenaan, ettei niin paljon voi millään voittaa. Isä sattui sen kuulemaan ja pyysi Kallea antamaan oman lomakkeensa hänen täytettäväkseen ”Kallen maltillisella linjalla”. Sillä veikkauksella Kalle voitti pääpalkinnon, kultakuorisen taskukellon.

Kesät perhe vietti aina jossain maalaismiljöössä Aino-äidin johdolla. Ensimmäinen muistini sopukoissa säilynyt kesäviettopaikka oli joku äidin sukulaissuhteiden tai tuttavuuksien perusteella löytynyt maalaistalo Vesannolla. Asuimme saman katon alla tai ainakin samassa pihapiirissä talon väen kanssa. Talon lapset olivat suunnilleen meidän ikäisiämme. Kenestäkään meistä ei ollut apua talon töissä, joten kesälomamme jäi leikin puolelle. Siitä kesästä muistan ankarat matokuurit, jotka niinä aikoina liittyivät kesäisiin kalaruokavalioihin. Melko usein toistuva ruoka oli kuorineen keitetyt perunat, joiden päällä keittokattilassa oli suolakalaa, ehkä ei aina riittävästi suolaantunutta särkeä tai lahnaa. Hiillostettua kalaa syötiin myös paljon, kun ”Ahti antoi ahvenia ja Pekka pieniä kaloja”.

Pitkäaikaisin kesänviettopaikka kesiksi 1930-1934 löytyi isän metsästyskaverin väepeli Hassisen kautta hänen synnyinseudultaan Vehmersalmen Särkiniemen kylästä. Oikeammin oli kyseessä kylän ulkopuolella harjun erottamana sijaitseva Hinttalan autiotalo. Hinttalan tila, jonka omisti kylällä sijaitsevan Syrjämäen talon isäntäperhe, Aaro ja Maria-Sofia (savoksi Marjsohvi) Happonen. Aution tilan rakennusryhmään kuului pirttirakennus, jossa oli suuri tupa ja kaksi kamaria suuren muurin takana, ruoka-aitta, vaate- ja makuuaitta, puuvaja ja navetta, kaikki neliös-

sä, jonka yhden sivun muodosti vanha savupirtti täynnä mitä jännimpiä vanhoja tarvekaluja. Hieman syrjemmällä sijaitsi savusauna vesipatakotineen ja toisella puolen vielä kauempana vanha riihi.

Hinttalan pellot olivat viljelyksessä. Tällä seudulla ei tuolloin tunnettu vielä traktoria. Hankmo ja hevosvetoiset niittokone ja haravakone tulivat uutuuksina meidän kesinämmen, samoin aivan ihmeenä hevoskierrolla käyvä viskuukone jyvien puhdistamiseksi roskista ja akanoista. Maan muokkaukseen käytettiin auran lisäksi hankmoa ja risuäestä. Kylvön suoritti aina isäntä käsin kylvövakasta. Kaikki vilja leikattiin sirpillä ja kuivattiin kuhilailla. Heinä kaadettiin alkuvuosina enimmältään viikatteella ja kuivattiin seipäillä ja haasioilla. Niittokonetta, joka ilmestyi uutuutena meidän aikanamme, käytettiin silloin pelkästään heinän kaatoon.

Syrjämäen talon työvoima pelloilla oli komea: Isäntä Aaro ja hänen poikamiesveljensä Aukusti, pojat Heikki ja Eemil vaimoineen, tyttäret Aune ja Martta miehinneen ja vielä naimattomat pojat Ilmari ja Kauko. Yhtään palkollista ei talossa ollut. Kiireisenä aikana työpäivät olivat pitkät, kolme neljän-viiden tunnin rupeamaa, välillä tuhti ruokailu, jossa ruisleipä oli pääroolissa, särpimenä suolakalaa ja juomaksi kokkelipiimää. Ruokailun jälkeen ottivat miehet varttitunnin pituiset ruokalevot talon pihanurmella. Talon emännän vankka olemus kuvasti talon vaurautta. Hän kävi pelloilla vain kahvia ja välipalaa tuomassa, mutta hoiti suvereenisti kaikki tupatyöt jonkun nuoremmista naisista auttaessa.

Osallistuminen talonväen peltotyöhön oli meistä pojista paljon jännempää kuin oman porkkanapenkin perkaaminen. Aluksi kelpasimme kiviä pellolta keräämään ja haravamiehiksi. Sitten saimme kunniatehtävän viedä hevoset hakaan ja tuoda takaisin uudelle työrupeamalle. Ratsastaminen ilman satulaa onnistui hyvin rauhallisilla työhevosilla. Erehtyminen tuoda hevonen pellolle ravia ratsastaen aiheutti oikeutetut nuhteet isännän taholta: "Hevosella on raskas työpäivä!" Kymmenvuotiaana sopi jo opetella viljan leikkuuta sirpillä ja siihen kuuluvaa lyhteen sitomista, viimeisenä vuonna koettamaan jo viikatteen heiluriliikettä pihapiirissä ja oikeasti uutisviljan puintia riihessä varstoilla. Taidettiin joskus olla enemmän tiellä kuin hyödyksi mutta pienikin onnistuminen palkittiin hyväntahtoisella pään nyökäytyksellä: "Niin myö miehet".

Särkiniemen kylän rantaan oli matkaa Kuopiosta vesitse 10 - 12 km, mutta maitse noin 40 km, viimeiset taipaleet 1930-luvulla vain kärrytietä. S/S Vehmersalmi I tai II poikkesivat kylän Pinoharju-nimisessä laiturissa aamuisin matkalla "kaapuntiin" ja iltapäivällä toiseen suuntaan. Siinä kulkivat maalaisten tuotteet, pääasiassa maito ja voi Kuopion torille ja tienestit ja posti kotiinpäin. Kylässä oli kymmenkunta taloa, joukossa joku entinen, nyt jo itsenäistynyt torppa. Kyläkaupasta sai välttämättömät tarvikkeet, kahvi, toppasokerin ja ns. siirtomaatavarat, vähän rautakauppatavaraa ja tärkeimmät tiedot. Kylä eli omaa elämäänsä muun maailman menosta ja vallinneesta pula-ajasta enemmän järkkymättä.

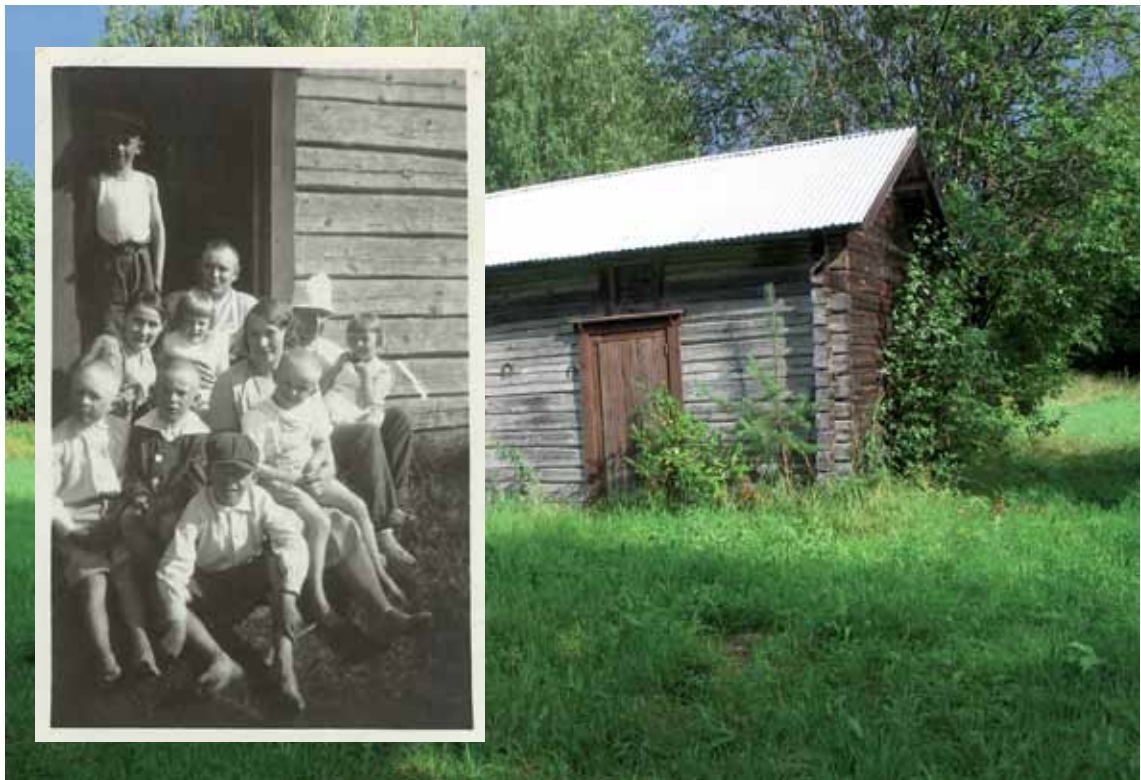
Yhteys kyläläisten ja perheemme välillä rakentui savolaisen sutjakkaasti. Ensimmäisenä kesänä perheemme rankattiin parillakin tavalla kylän mittapuihin. Kun mansikka-aika oli alkanut, tuli eräs syrjemmällä kylästä olevan torpan emäntä tarjomaan paria tuokkosta metsämansikoita. Äiti ilmoitti poikien jo käyneen marjametsässä ja tuoneen täydet tuokkoset. Pettynyt emäntä oli sitten arvioinut kylällä: "Ei ne ookeeta herrasväkkeä uokaan ko kerreevät ite marjatkii mehästä". Yhtenä heinäkuun

tiistaina sitten kävi joku kylän nuorista naisista kertomassa äidille: "Ensi lauantai-iltana on sitten teidän vuoro järjestää tanssit Hinttalassa". Pullat leivottiin, kahvia ja mehua varattiin, lattiat laastiin, portaat pestiin ja valmiina oltiin, kun kyläläisiä alkoi tulla illan suussa. Kaikki arvokkaista isännistä ja emännistä kylän pienimpiin saakka tulivat. Kun pakolliset uutiset oli vaihdettu ja kahvit ryyistetty, tarttuivat taitavat kyläpelimannit hanuriinsa ja viuluihinsa ja tanssin rytke alkoi ja jatkui pitkän lauantai-illan. En silloin enkä koskaan noiden viiden kesän, aina kolmen kuukauden pituisten kesälomien kuluessa havainnut kylällä mitään merkkejä alkoholin käytöstä. Hauskaa osattiin pitää muutenkin.

Särkiniemen kylän metsät, joissa karjakin laidunnettiin, olivat vanhaa kaskimaata. Maisema oli vaihteleva. Ahot olivat säilyneet pusikoitumattomina ja kantoivat runsaasti marjasatoa, enimmästään ahomansikkaa ja mesimarjaa. Mustikkatyypin metsää itse Särkiniemessä oli vähemmän. Kun mustikoita haluttiin kerätä enemmän säilöttäväksikin, tehtiin venekunnassa retki noin viiden kilometrin soutumatkan päässä olevaan Iivarinsaloon, jossa oli marjaista kangasmaata. Samaan saareen tehtiin myös pelkkiä huviretkiä. Saaressa oli monta hiekkarantaista laguuninmuotoista poukamaa, joita erottivat toisistaan kallioiset niemet. Kun hyvän poukaman "valtasi", sai olla luonnon rauhassa kenenkään häiritsemättä. Joskus kävi niin, että ennen paluumatkalle aikomista sää oli muuttunut sateiseksi ja myrskyisäksi. Ylitettävänä oli kolmisen kilometriä suojatonta järven selkää ja yhteen veneeseen, vaikka se oli suhteellisen kookas savolaisveneeksi, oli joukkoa reilu kuorma, kaksi tai kolme aikuista ja viisi poikaa. Kun myrsky oli liian kova, asetuttiin yöpuulle kumoon käännetyn veneen alle, sen eteen nuotio ja väsyneille maistui uni.

Vieraat, kapt. Tuomisen perhe ja isäntäperhe
Hinttalan nukkuma-aitan edessä 1932.

Hinttalan aitat Vehmersalmen
Särkiniemen kylässä. Kuv. YH 2009

Vesillä liikkuminen liittyi enimmäkseen kalastukseen. Äiti oli synnynnäinen ”kalamies”, jonka onkeen ja uistimeen kala otti halukkaammin kuin kenenkään muun. Hän sanoi oppineensa kalastamisen niksit ja taikavoiman omalta isältään. Nyt hän oli siirtämässä taitojaan pojilleen. Kallavesi oli kalainen järvi. Pysyimme hyvin kalaruoissa yhdellä katiskalla, ongella ja vetouistimella. Äiti kerkesi iltaisin johtamaan uistinkalastusta lähivesillä. Parin tunnin soudulla tuli joskus useampi hyvin ruoaksi kelpaavan kokoinen hauki. Kerran tuntui kallavesi olevan ihan tyhjä nälkäisistä kaloista. Kuin vastalauseeksi ”Ahdille” kiihdyttivät neljä soutumiestä loppukilometrillä hurjan vauhdin. Silloin se nappasi Professori-uistimeen, 7,6-kiloinen hauki, joka jäikin perheen ennätykseksi soutukalastuksessa. Kalaäidin kasvoille levisi iloinen hymy vonkaletta väsyttäessä.

Vuonna 1931 saimme me pojat isän teettämän kevyen savolaismallisen veneen. Sen avulla vesillä liikkumisen taitomme kehittyi, mihin isä oli tähdännytkin. Harjoittelimme normaalin veneen käytön lisäksi myös venekohtaista ”meripelastustakin”. Kahden ”miehen” voimin vene sopivalla hetkellä kaadettiin muille yllättäen. Joukolla sitten vene käännettiin oikein päin heijaten siten, että siihen ei jäänyt vettä juuri nimeksikään. Sattui siinä joskus jonkun arvotavaraa uppoamaan pohjaan. Ne kaikki tulivat noudetuiksi sukeltamalla. Näitä erikoisharjoituksia tehtiin sekä tyynellä että aallokoissa.

Samana kesänä oli Kuopion Väinölänniemen urheilukentällä tärkeä tapahtuma. Paavo Nurmi ja Ville Ritola juoksivat kilpaa. Isä ei ollut lomalla ja äitikin oli kaupungissa puutarhamarjoja säilömässä. Meidän neljän vanhimman pojan oli ihan pakko päästä kuuluja idoleitamme katsomaan. Emme uskoneet kotimiehenä olevan Annan antavan meille lupaa. Siksi läksimme salaa omalla veneellämme venerannastamme kymmenen kilometrin päässä olevalle Väinölänniemelle hyvissä ajoin. Meillä ei ollut rahaa ¹⁰² pääsylippuihin ja siten jouduimmekin katsomaan kilpailut urheilukentän lankkuaidan pystyraoista kurkistellen. Oli se kuitenkin vaivan ja myös palat-
tuamme Annalta saadun ripityksen arvoista. Ritola voitti!

Vesitse saapuvia vieraita vastaanotetaan Syrjämen nuottakodalla 1932.
Vas. Veikko, Make, Eero, Aino Yki, Kalle, Olli ja Uuno Kemppainen.

¹⁰² Siihen aikaan ei lapsiperheissä tunnettu viikkorahajärjestelmää eikä tehdystä työstä saanut muuta korvausta kuin tyytyväisen mielen.

Paitsi pallopelejä ja urheilukisoja kylän nuorten kanssa järjestimme usein myös vain veljesten "jäsenten välisiä" olympialaisia. Kenttälajeina olivat hypyt ja leppäkeihään heitto. Juoksulajeina oli pikajuoksun lisäksi silloinen suomalais-ten leipälaji, meidän omana sovelluksenamme maastoestejuoksu. Käytimme hyväksi muutaman niityn laidoilta löytämiämme vedellä täyttyneitä mutakuoppia ja merkitsimme juoksuradan niiden kautta. Jollei jaksanut hypätä vesiesteen yli, piti olla uimataitoinen.

Kenenpä lapsen ei tekisi mieli pitää lemmikkieläimiä pitkän kesän hupina. Meillä oli ensiksi harakanpoika, joka kunnostautui kätkemällä lusikoita ja muita kiiltäviä esineitä halkopinon rakoon. Tulivathan ne seuraavana kesänä esiin. Seuraavana kesänä otettiin kaksi variksenpoikaa; nimet Aaro ja Aakusti olivat mielestämme aluksi hyvä vitsi; pidimme nimet kuitenkin omana tietonamme, salassa kyläläisiltä. Nämä linnut, joita pidimme vapaina, ymmärsivät syysparveilun aikana liittyä lajikumppaneihinsa. Toisin kävi seuraavan, hiirihaukan. Vangitsimme melkein lentokykyisen poikasen pesästään. Taistelun kävi, kukas muu kuin Make varustettuna suojakseen ylimääräisellä pusakalla. Hiirihaukka hyväksyi meidät nopeasti keinovanhemmikseen. Se seurasi meitä retkillämme lentäen, välillä puiden oksilla odotustaukoja pitäen. Kun läksimme veneellä vesille, se lensi veneen kokkaan. Se ei löytänytäkään lajikumppaneitaan ja ajatusta oikeaan vapauteen ennen meidän muuttoamme elokuun lopulla Joensuuhun, vaan joutui muuttamaan mukanaamme. Järjestimme sille talvikortteerin sotilaspiiriin varastorakennuksessa. Se ei ollut luontokappaleen arvon mukaista ja haukka olikin keväällä nukkavieru. Se tunsikin keväällä luonnon kutsun ja lensi vapauteen. Kuitenkin se luotti liikaa ihmisiin ja istui tauolle kaupungin lähistöllä olevan talon pihapiiriin. Ymmärtämätön isäntä ampui linnun, huomasi kuitenkin renkaan sen jalassa ja toimitti jotain kautta meidän luonnonhistorian lehtorillemme Pynnöselle. Lintu rukka oli kyllä vapaudessa ulkonaisesti "vaurastunut" mutta meille tuli sen kohtalosta paha mieli.

Sarjassa "á la Kiljusen herrasväki" meidän seikkailumme liittyy Kallen kesäkissaan. Olimme rakentaneet havumajan kallionkoloon noin kilometrin päähän talosta. Tietenkin sinne piti tehdä yöretki, jolle kelpuutettiin neljä vanhinta, Kallen mukana hänen kesäkissansa. Iltahämärissä marssimme jonossa kantaen makuuksiamme pukkisängyn aisojen varassa. Pukkisänky oli varattu joukon johtajalle arvon merkiksi. Majoituttiin, syötiin eväät ja käytiin levolle huolettoman tyytyväisinä. Yöllä alkoi vähitellen sataa ja majan rakenteen mokat tulivat esiin pieninä vesitippuina eri puolilla havuista tehtyä loivaa kattoa. Käpristeltiin ja haettiin unissamme suojaisempia sijoja. Kunnes koko kämppään levisi kaamea löyhkä, Kallen kesäkissan kesäripulin tuotteet olivat pojan tyynyillä. Siitä ei selvitty muutoin kuin viheltämällä koko leikki poikki. Puhtaat, mutta märät makuuvaatteet sullottiin taas pukkisänkyyn, porukka hakeutui jonoon kotia kohti Kalle viimeisenä hajuraon päässä kera kissansa ja tyynynsä. Lie ollut kello kolme aamuyöllä, kun murheellinen saattue kotiutui Hinttalan pihapiiriin ja hiipi kukin koloihinsa makuuaittaan. Sateen pehmeä ropina pärekatolle auttoi seikkailijat pian syvään uneen.

Kuopion aikana ja Vehmersalmen Särkiniemen kesinä vahvistui perhetraditio täyden kolmen kuukauden kesäloman vietosta maalaismiljöössä ja luonnon ehdoilla. Veikko-isä oli luonnollisesti kesäelämässä mukana vain virkalamansa ajan, noin kolme-neljä viikkoa. Sille jaksolle sovitettiin vierailut ystäväperheiden kesähuviloilla ja vieraiden vastaanotot luonamme. Isä neuvoi alttiisti oppikoululaisille kasvien keruun ja kuivaamisen hienouksia. Syventääkseen kiinnostustamme botaniikkaan hän vei jonkun ystävän moottorikyydillä meitä kaukana Heinäveden reitin suunnalla olevalle Kuopion lyseon lehtori Kurt Envaldin huvilalle, jossa oli laaja kotipuutarha ja siinä erikoisiakin botaanisia hienouksia.

Aino-äidin johdolla ja hänen sisarensa Annan vahvalla myötäotteella tukevana opetettiin poikasarja yksinkertaiseen maalaiselämään, tekemään voimien ja taitojensa karttumisen myötä oman osuutensa perheen arkiaskareista ja kantamaan vastuuta pienemmistä veljistään. Tämän sisarusparin käden taidot tulivat täydellisimminkin esiin kesäelämän aikana yksinkertaisemmassa elinympäristössä, jossa ei ollut 1920-1930-luvuilla jo useimpiin Suomen pikkukaupunkeihin vakiintuneita kunnallispalveluita, sähköä ja puhelinta ja vesi- ja viemärlaitosta helpottamassa jokapäiväistä elämää. Kesälomilla me saimme perheen naisilta paljon käytännön oppia ja ohjausta arkielämään. Osallistumiseemme isäntä-talon töihin suhtauduttiin myönteisesti tukien. Täysi työpäivä talon heinäpellolla tai elonkorjuussa saattoi jopa vapauttaa vuoropäivin vaihtuvasta tiskinkuivausvelvollisuudesta.

Annan rooli äidin talousapulaisena oli vastuultaan hyvin laaja. Hänen auktoriteettinsa meidän poikien ohjaajana ja kasvattajana oli kiistaton. Anna-täti oli osa meidän perhettämme alkaen niin varhaisesta ajasta kuin kenenkään pojan muisti taaksepäin ulottuu. Hän kuului perheeseen yli sota-ajan. Perheen Helsingin ajan Anna oli sisarensa Edlan talossa ja palasi viimeisiksi elinvuosikseen takaisin Ainin ja Veikon kotiin Espoon Mankkaalle. Anna-täti kuoli Espoon kunnansairaallassa vuonna 1959 noin 66-vuotiaana.

Joensuun aika 1933 - 1937

Muutto Kuopiosta Joensuuhun tapahtui elokuun lopulla 1933 lyhyellä hälytysajalla niin kuin armeijan komennukset useinkin. Veikko määrättiin perustettavan Joensuun sotilaspiirin päälliköksi silloin kuulemani mukaan tehtävään ensin määrätyn upseerin kieltäytyttyä komennuksesta ”viimeisen susirajan” taakse. Meistä perheen jäsenistä tuntui siltä, että isä oli innostunut tehtävästä. Olihan siinä kysymyksessä uuden järjestelmän luominen ja omalla paikkakunnalla hyvin itsenäinen tehtävä. Tietokannan eli sen ajan mukaisesti kortiston luominen piirin resursseista ja asevelvollisten, niin reserviläisten kuin kutsuntoihin kutsuttavien henkilöiden osalta teetti käsin tehtynä paljon työtä. Henkilökuntaa ei ollut runsaasti ja päällikkökin joutui tekemään paljon pelkkää rutiinia yliajalla. Joskus viikonloppuisin oli menossa kutsuntakorttien allekirjoittaminen musteella ja joku pojista sai kutsun tulla avustamaan, kuivaamaan mustekynän jäljen imupaperilla päällystetyllä keinuvalla kuivurilla. Sotilaspiirin alueeseen ja paikallisiin viranomaisiin tutustuminen edellytti paljon matkustelua.

Muutto Joensuuhun merkitsi koko perheelle lähimmän elinpiirin muuttumista siviilipainotteiseksi. Ei asuttu enää kasarmilla suuressa varuskuntayhteisössä. Joensuun Rajavartioston esikunta ja Höytiäisen kasarit sijaitsivat Höytiäisen järven ja Höytiäisen kanavan tuntumassa lähes kymmenen kilometriä kaupungista. Rajavartioston komentajana oli jääkärieverstiluutnantti Erkki Raappana, sodissa sittemmin ansioitunut divisioonan komentaja. Toinen jo perinteinen sotilasmahdin edustaja oli Suojeluskuntapiirin esikunta ja piirin päällikkö jääkärieverstiluutnantti A.F. Sainio. En muista vanhempieni varsinaisesti seurustelleen mainittujen jääkäriupseeriparikuntien kanssa. Muodolliset visiitit lie kuitenkin tehty.

Meidän veljesten koulu-ura Joensuuhun muutettaessa oli seuraava. Make tuli Joensuun lyseoon neljännelle luokalle. Yki oli suorittanut keväällä sisänpääsyttökinnon Kuopion Lyseossa ja tuli lyseon ensimmäiselle luokalle. Eero ahkeroi kesän aikana ja suoritti sisänpääsyttökinnon Joensuussa ja tuli siten samalle luokalle. Kalle tuli kansakoulun toiselle luokalle. Olli aloitti kansakoulun vuoden kuluttua. Risto oli vasta elokuussa syntynyt.

Joensuussa ehdittiin siellä elettyjen neljän vuoden aikana asua kolmessa eri asunnossa. Ensimmäinen oli joen itäpuolelle vasta rakennetulla sotilaspiirin varastoalueella sijaitseva ilmeisesti tulevalle varastopäällikölle ajateltu uuden paritalon puolikas, moderni sen ajan normien mukaan mutta isolle perheelle vähän ahdas. Keväällä 1934 muutettiin vaneritehtaan johtajan asuntoon, joka oli vuokrattavissa koska tehdas seisoj pulajasta johtuen. Komea ja tilava asuintalo sijaitsi joen itärannalla rautatieaseman pohjoispuolella tehtaan tuntumassa. Johtajan asunto oli vuonna 2010 ulkoa entisen mallinen ja hyvässä kunnossa. Vaneritehtaan paikalla harjoitetaan kai nykyisinkin puun mekaanista teollisuutta. Kun tehdasta ryhdyttiin pistämään lamaan jälkeen keväällä 1935 taas käyntikuntoon, koitti perheelle jälleen muuton aika.

Kaupungin länsilaidalta Sepänkatu 7:stä löytyi vuokrattavaksi tarjolla SOK:n omistama omakotitalo, puolitoista kerroksinen päältä harmaaksi ja valkoiseksi rapattu rakennus, joka sijaitsi väljällä tontilla. Tontti oli päästetty pahasti villiintymään. Seurasi koko kynnelle kykenevän perheen talkoot pihamaan peruskunnostukseksi ja kauniin pihapuutarhan, suurimmalta osalta hyötykasvitarhan perustamiseksi. Kivi-

en kerääminen Hintalan pelloilta oli ollut lasten leikkiä nyt tapahtuvaan kovan jankon pehmittämiseen ja juolavehnän kitkentään verrattuna. Tämä oli muistini mukaan ensimmäinen ja pitkäksi aikaa poikkeukseksi jäävä ”työmaa”, josta meille maksettiin palkkaa. Kovan puolentoista päivän pituisen urakan päättyessä

Joensuun ajan kolmas asunto Sepänkatu 9, kuva 1936.

kukin poika sai palkkiokseen yhden markan. Eero, Kalle ja Olli lähtivät päivällisen jälkeen kaupungille. Kun ei poikia kuulunut ajoissa kotiin, lähetti äiti minut hakemaan heitä. Sattui silloin olemaan kaupungissa tivoli lyseon läheisellä urheilukentällä, jonne meiltä oli vain kolmen korttelin matka. Arvasin, että veljet olivat siellä. Siisään pääsyyn meni minun markkani niin kuin heidänkin oli mennyt. Sillä markalla pikkuveljeni saivat tyytyä katselemaan vain sitä tivolin menoa, mikä tapahtui telttojen ulkopuolella. Minä sain saamani tehtävän suoritettua.

Vanhempien ja myös koko perheen läheisimmät ystävät Joensuussa löytyivät siivilimaailmasta. Veikolle oli ilmeisesti tuttuja jo yliopistoajalta, "saman ajan civiksiä" useat hänen ikäisistään nyt Joensuussa muodostuneen läheisen ystävyyspiirin jäsenistä. Ystäväperheitä, joissa oli meidän ikäisiä lapsia ja joiden kanssa vierailut usein tapahtuivat koko perheen voimin, olivat Kankaanrinnat, Pyhälät ja Hirvoset.

Maisteri Yrjö Antti Kankaanrinta oli vaimonsa Toinin isän perustamassa Kotilainen Oy:n kauppahuoneessa toimitusjohtajana. Perheessä oli viisi poikaa meidän ikäluokassamme ja yksi selvästi nuorempi tytär. Vanhimmat kaksospojat Jorma ja Kyösti sekä seuraava Esko olivat kaikki kolme Maken luokalla, Timo yhtä luokkaa ylempänä ja Aapo luokkaa alempana kuin Yki ja Eero. Kaikki olivat ahkeria partiolaisia Joensuun Metsänkävijöissä ja lahjakkaita pesäpallon ja jääpallon pelaajia. Kyösti ja Esko kaatuivat sodassa 1941.

Kaupunginjohtaja Armo Pyhälä ja hänen vaimonsa Kaarina muodostivat toisen, myös Kankaanrintojen kanssa läheisen perheen, johon kuuluivat vanhin tytär Marja, 1925 syntynyt poika Veli sekä muutaman vuoden nuorempi pikkusisko Taru, sotien jälkeisenä aikana tunnettu iskelmälaulaja. Marja oli nuori kaunotar, johon moni poika oli ihastunut, mm. veljeni Markku. Marja ja Jorma Kankaanrinta menivät sotavuosina naimisiin.

Lyseon poikien voimistelunopettaja, lehtori Santeri Hirvonen (Santtu) ja hänen vaimonsa Liisa perheineen asuivat kesät huvilallaan Tikansaaressa, jonne vuokraamattamme Liperin Tutjunniemen kesäasunnolta oli noin kuuden kilometrin soutumatka. Perheiden välinen seurustelu painottui kesäisiin huvilavierailuihin. Perheessä oli kaksi tytärtä ja kaksi poikaa, Raimo ja Lauri meidän partiokavereitamme. Raimo kaatui sodassa 1943.

Veikon ja Ainon ystäväpiiriin kuuluivat lisäksi lapseton lääkäripariskunta Signe ja Alec Berg. He olivat hartaita uskovaisia. Varmaan ystävyys Veikon kanssa oli alkanut jo lääketieteen opiskelun ja/ tai Ylioppilaiden Kristillisen Yhdistyksen toiminnan ajoilta. Bergit lähtivät jo meidän Joensuun aikaamme lähetyslääkäreiksi Kiinaan. Signe Bergin viimeinen tallessa oleva kirje Ainolle ja Veikolle on lähetetty Taiwanista vuonna 1955.

Kaarina Pyhälä ja Aino Joensuun Siltakadulla 1936.

Edellä mainittujen perhetuttavien luoman ystäväpiirin lisäksi oli meillä pojilla omat laajemmat kaverisuhteemme koulutovereihin ja erityisesti partiossa läheisiksi tulleeisiin poikiin. Vahvimmat siteet syntyivät tietenkin sellaisiin, jotka kuuluivat näihin kaikkiin kolmeen sidosryhmään.

Joihinkin Joensuun aikaisiin ystäviin pidettiin vielä myöhemminkin yhteyttä. Ollessaan kesällä 1939 harjoittelijana Outokummun kaivoksella oli Make paljon tekemisissä Joensuun aikaisten kavereiden kanssa. Opiskeluvuosina 1939 ja 1940-41 piti Make yhteyttä erityisesti Kankaanrinnan veljeksiin, joista vanhimmat kaksoset opiskelivat Kauppakorkeakoulussa ja Esko kemiaa Helsingin Yliopistossa.

Ollessani 1990-luvun alussa Marjan kanssa kesämatkalla Pohjois-Karjalassa teimme pikavisiitin Jorma ja Marja Kankaanrinnan luona Joensuussa Kankaanrintojen vanhalla kesähuvilalla, joka sijaitsi aivan kaupungin lähellä Pyhäselän tuntumassa. Silloin Jorma sanoi muun jutustelun ohessa, etteivät he Pyhälän Marjan kanssa olisi näin yhdessä (naimisissa), jos Make olisi saanut elää. Että niin olivat Marjat kankaalla, ankarassa nuoruuden rakkaudessa. Jorma oli tullut isänsä jälkeen Kotilainen Oy:n toimitusjohtajaksi. 1990-luvulla tavatesamme oli Jorma jo firman vanha "Ekonomi" ja vastuu oli siirtynyt seuraavalle sukupolvelle.

Aino-äiti piti myös yhteyksiä yllä vanhoihin ystäviin. Erityisesti hän tapaili joensuulaisista Kaarina Pyhälää, joka usein vieraili nuorempien lastensa luona Helsingissä.

Ensimmäinen Joensuun ajan kesä vietettiin tutussa kesäpaikassa Vehmersalmella. Sitä seuraaviksi kesiksi 1935-1937 löytyi vuokrattavaksi oikein huvila Liperin Tutjunniemestä. Se sijaitsi isojen selkävesien, Jänisselän äärellä ja sopivasti laivareitin varrella. Tutjun laiturista oli kävelymatkaa vain noin 300 metriä. Varsinainen Tutjun kylä sijaitsi muutaman kilometrin päässä. Sinne kyläkauppaan meillä oli harvoin asiaa. Tutjunniemen rannat olivat rakentamattomia. Kesähuiloita ei meidän liikku-ma-alueellamme ollut muita kuin meidän vuokraamamme Niemelä ja sen omistajan, rouva Grönroosin pienen perheen itse asuma Kalliola. Meillä ei ollut kiinteätä yhteyttä maanviljelijäperheisiin lukuun ottamatta Mustanlahden perukalla sijainneen torpan emäntää, jolta tilattiin maan mainiot karjalanpiirakat. Maatalousyhteyden tulivat tavallaan korvaamaan kaksi lehmää, joiden hankinnasta aloitteen teki äidin sisar Anna, kotihengettäremme. Perusteeksi Anna esitti sen, että kasvavat pojat tarvitsevat kunnon maitoa. Niin lehmät tulivat perheeseen. Niille löytyi vuokrattu navetta kaupungissakin jopa samassa korttelissa, jossa asuntomme sijaitsi. Paitsi lehmistään tuli perheemme tutjulaisille tunnetuksi myös "komeasta (p.o. suuresta) veljesjoukostaan". Hiljaisessa kylässä tällaisetkin seikat ovat päässeet kylähistoriikkiin.¹⁰³

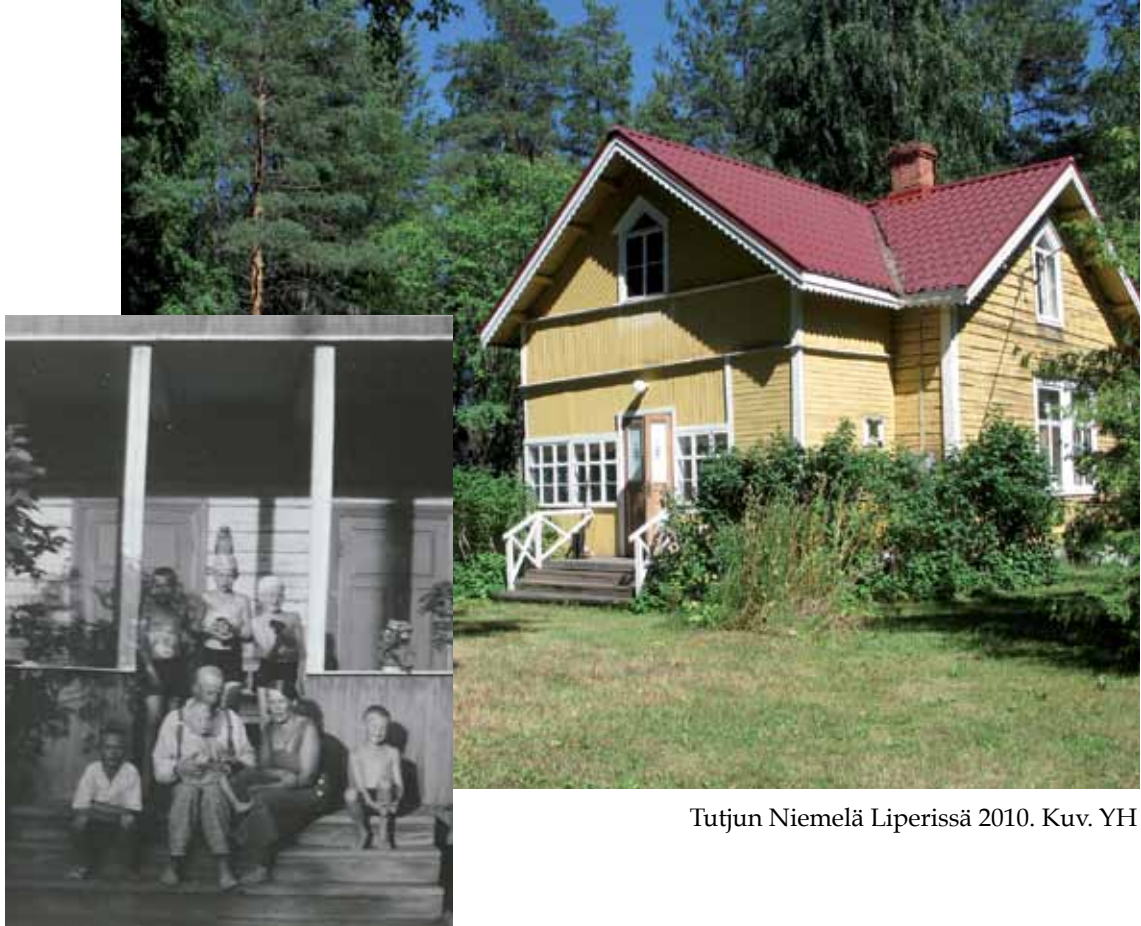
Kesäperheen nuoren voiman aktiivisuus suuntautui Tutjunniemen kesinä voimakkaasti luontoon. Luonto olikin antelias. Kalastusta harrastettiin voimaperäisesti kaikilla mahdollisilla koukkuvirityksillä, pitkällä siimalla ja vetouistelulla saaliskaloina haukea, ahventa, kuhaa, lahnaa, säynettä ja särkeä. Kalastuksen johtajan mela siirtyi äidiltä Markulle. Kalavedet olivat rikkaat. Meillä ei ollut kilpailijoita harrastuskalastuksessa lähivesillä. Reviirimme ulottui Mustalahdesta aina ohi eteläisen niemen kärjen. Näillä kaukaisimmilla kalavesillä pitkän siiman ollessa pyynnissä yövyimme nurin käännetyn veneen alla Lapaliko-nimisessä saaressa. Kylän vakinaisten asukkaiden kalastus näkyi yhteisen nuotanvedon merkeissä. Meistä joku pääsi joskus mukaan nuottakunnan apupojaksi hätistelemään kaloja isolla survimella nuotan peräl-

¹⁰³ Jukka Kauppinen (toim.), Tutju – kylä Saimaan latvavesillä, Gummerus, Jyväskylä 2002, ISBN 952-91-4866-6

Liperin Tutjunniemen kärkeä. Peruskartta 1:20.000 2000-luvulta

le. Nuottauksella saatiin aika runsaasti hyvän kokoista siikaa. Isäntämiesten sioista yökunnissa keittämä rantakala oli vahva kokemus. Kerran oli nuottaan tullut myös noin kolmikiloinen järvitaimen, jonka me saimme lunastaa pienellä hinnalla. Lohikala oli niin outo meidän naisväellemme, että äiti pyysi rouva Grönroosin käsittelemään saaliin. Tutjun kesinä olikin perheen ruokavalio niin kalavoittainen, että läski-soosi jäi lähes unohduksiin.

Tutjun Niemelä Liperissä 2010. Kuv. YH

Koko perhe Tutjun Niemelän lännen puoleisella portaalla 1936; kuvassa myös kesän elättilinnut, sarvipöllö ja nuolihaukat.

Toinen mahtava luonnon anti oli metsämarjojen runsaus. Muistiin on tallentunut samalle kesälle sellaiset ennätysaaliit, että ne kannattaa ihan kirjata tähän. Ollessamme ensimmäisen kerran kahvikutsuilla Hirvosen huvilalla Tikansaassa tulivat paikalliset marjapaikat puheeksi. Santtu Hirvonen neuvoi meitä käymään mansikka-aikaan Suursaassa. Suursaari on ensimmäinen merkittävä saari tultaessa Joensuusta Pyhäselän yli laivareittiä etelään. Saassa oli paljon vanhoja kaskimaita ja niillä runsaat mansikkasadot. Teimme ensi tutustumisen kahdella venekunnalla. Serkkumme Jorma oli silloin meillä lomailmassa. Siten meitä oli kolme aikuista ja koko veljeskunta. Tuli heti lottovoitto, 17 litran saalis. Määrä tuli mitattua, koska äiti säilöi siitä suurimman osan mehuna talven varalle. Seuraava käynti noin neljä päivää myöhemmin antoi "vaatimattoman" 12 litran saaliin. Tämä retki tehtiin valmistautuessa ystäväperheen Kankaanrintojen vierailuun. Kankaanrintojen perheessä oli yhtä monta lasta kuin meillä. Nyt sopi kattaa huvilan paraatipuolen lasiverannalle kahvipöytä,

jolle ”pakkopullavaiheen” jälkeen kannettiin kolme mahtavaa vadillista metsäman-sikoita ja santsit niiden perään. Saman kesänä saatiin parhaat päiväsaaliit myös mui-den metsämarjojen poiminnassa: metsävadelmia Tutjunniemen rantametsistä 35 litraa ja mustikoita Tikansaaresta 110 litraa. Näitä suursaaliita poimimassa oli kahdeksan te-hopoimijaa; poimureita ei tunnettu mutta kilpailu veljesten kesken oli kova.

Meillä pojilla oli kesälemmikkejä jälleen lintumaailmasta. Linnut pidettiin va-paina heti niiden tultua lentokuntoisiksi. Ne seurasivat meitä retkillä sekä järvellä että metsissä. Kaksi lokin poikasta onnistuttiin vierottamaan ennen niiden heimo-laisten syysmuuttoa. Siitä jäi hyvä mieli. Sarvipöllö ja kaksi nuolihaukkaa kiintyivät lujemmin. Niiden kohtaloksi tuli nukuttaminen ja täyttö isän työhuoneen koristuk-siksi.

Serkkumme Jorma oli muutaman viikon vieraanamme muistaakseni kesällä 1936. Retkellä Kotkuuvuorelle, jossa tiesimme olla varovaisia kyiden vuoksi, teki Jorma meille ehdotuksen kyyn ottamisesta vangiksi ”tieteellisessä tarkoituksessa”. Väinö-setä oli yrittänyt saada kyyn vangittuna ollessaan syömään ja epäonnistunut. Meidän piti yrittää paremmalla onnella tarjoamalla muonaksi eläviä hiiriä. Kyyn van-gittiin ja pantiin Hangon keksilaatikkoon ja se päälle katiskaverkko. Tämä sijoitettiin vinttihuoneeseen, jossa Jorma, Make ja Yki yöpyivät. Kyyn ei syönyt ja laihtui. Erää-nä varhaisaamuna Jorma näki kyyn karanneena ja nousseen ikkunaverhoja myöten melko ylös. Kyyn joutui takaisin keksilaatikkoon, johon hankittiin pienisilmäisempää katiskaverkkoa. Eräänä päivänä kaikkien muiden ollessa marjaretkellä oli Anna me-nossa noutamaan jotain ruokatarpeita kellarista, joka sijaitsi talon alla vastakkaisel-la puolen. Kyyn oli karannut ja kulkenut koko vinttikerroksen läpi ja pudottautunut kellarin oven eteen. Se oli pökertynyt mutta sellaisenakin säikäytti aran Annan, joka alkoi huutaa apua. Huuto toi paikalle Grönroosin Erkin, huvilan omistajan meitä hi-venen vanhemman pojan, joka lopetti kyyn ja rauhoitteli Annaa. Meidän tieteen har-joittamisemme kyiden maailmassa päättyi tähän.

Tutjun kesinä 1936 ja 1937 teki kahden vanhimman pojan mieli totuttautua työ-elämään ja tienata hieman omaa rahaa. Oli kuultu Grönroosin Erkiltä, että irtonai-sena uitetun puutavaran lajitteluun (”sortteeriin”) Tikan saaren suojaisella puolel-la otettaisiin tilapäistyövoimaa Juhannuksen jälkeen 4-5 viikoksi. Niin me kävimme Erkin kanssa ilmoittautumassa. Kaikki kolme hyväksyttiin töihin kahden markan tuntipalkalla. Ammattijätkä, jolla saattoi olla perhekin elätettävänä, tienasi kolme markkaa ja 75 penniä tunnilta. Tienestimme teki meistä mielestämme aikamiehiä. Saimme rahoitettua edessä olevat käynnit suuremmilla partioleireillä ja liittokokouksissa omalla rahalla. Maa- ja metsätaloudessa oli normaali työaika silloin kymme-nen tuntia päivässä kuutena päivänä viikossa. Työpäivämme muodostui seuraavan-laiseksi. Herätys puoli viisi, kiireellinen aamupala ja tunnin sou tu Tikansaareen, jalan sen poikki ja irtotukkisuman yli juosten ”sortteerin ponttuulle”. Virallinen työpäivä oli kymmenen tuntia, kello 6.00 -17.00 mukaan lukien tunnin ruokatauko, paluu ko-tiin noin kello 18. Ylitöiden sattuessa useimmiten ”poikamiehille” ehti kotiin vasta kello 20. Sitten saunominen, ateria ja nukkumaan. Eväinä meillä oli naisten tekemät tukevat voileivät kotitekoisesta ruisleivästä, meetvurstia päällä ja pullollinen maitoa mieheen. Venematkan teimme perheemme isommalla savolaisveneellä kahta hankaa soutu- en. Joskus sattui koviakin tuulia, jotka puhaltaessaan Jänisselän rannattomalta ulapalta nostivat Tikansaaren luona vaikean ristiaallokon. Perämies joutui silloin me-

lomisen asemesta äyskäröimään veneestä pois vettä, jota tuli joskus täydeltä laidalta. Työstä ei sopinut myöhästyä. Nämä työtökset olivat ainut Grönroosin Erkin ja meidän yhteinen kesäohjelma. Heidän perheensä halusi viettää huvilallaan lomaa omassa rauhassaan ja antaa vuokralaisille myös rauhan. Erkki oli oikein kohtelias poika, vuoden Makea vanhempi. Perhe oli ruotsinkielinen. Tästä kai johtui, että Erkki puhui myös tukkijätkille virheetöntä, virallista suomenkieltä täydellisesti artikuloiden, mutta hieman vieraasti korostaen. Erkki kaatui sodassa 1944.

Joensuun aikana (1936 tai 1937) vanhempamme selvittivät mahdollisuutta ostaa eräs Joensuun lähellä sijaitseva maatila, jonka hintapyyntö oli 300.000 markkaa. Isän kuukausipalkka noihin aikoihin oli noin 5000 markkaa, joka suurin piirtein riitti ja kului suuren perheen elättämiseen ilman mitään luksusta. Säästöjä ei ollut kertynyt, joten rahoituskuvio oli liian raskas. Tila, joka sijaitsi noin viiden kilometrin päässä kaupungin luoteispuolella, oli sen verran suuri, että sen hoito olisi edellyttänyt täysiaikaista isännän ja emännän panosta. Ajatus maatilán ostosta merkitsi myös, että isämme varmasti harkitsi tuolloin upseerin urasta luopumista. Onneksi tämäkään utopia ei toteutunut. Siitä puuttui realisuus.

Käkisalmen aika 1937 - 1940

Joensuussa syntyneitten ystävyys-suhteiden kehittymisen kannalta oli Veikon jälkeen nopealla aikataululla toteutettava siirto Käkisalmeen meidän nuorten kokemana ikävä. Piti lähteä muuttomatkalle suoraan maalta elokuun loppupäivinä ilman, että olisi ollut vähäisintäkään mahdollisuutta kavereiden hyvästelemiseen. En tiedä, miten vanhempamme tämän, sinänsä ammatissotilaan työkuvioihin luonnostaan kuuluvan "manööverin" mielsivät. Näin jälkikäteen arvioiden oli todennäköistä, että heillekin oli vaikeata jättää Joensuussa muodostunut aidosti läheinen ystäväpiiri. Se seikka, ettei siirto isälle ollut mikään ylennys, saattoi vaikuttaa myös siihen, etteivät he kokeneet siirtoa erityisen innostavana.

Upseeriperheen muutto tapahtui silloin ja varmasti nykyisinkin siten, että mies joutuu siirtokäskyn saatuaan jokseenkin välittömästi matkustamaan uudelle paikkakunnalle. Vaimo sai hoitaa perheen ja tavaran muuton. Muutto Joensuusta Käkisalmeen oli hieman tavallista raskaampi. Olihan perheessä jo kuusi poikaa, ja mukana matkasivat myös kaksi lehmää ja kaksi venettä. Hommat hoituivat kahden torpan-tytön, äidin ja Anna-tädin riuskoin ottein.

Perheen vastaanotossa Käkisalmissa oli alussa yllättäviä ikäviä piirteitä. Savon Jääkärirykmentin komentaja Käkisalmissa, jääkärieversti Aarne Blick suhtautui ainakin aluksi Veikkoon ja jopa perheeseen melko tyyli, kyykyttäen sekä isää että koko perhettä. Hän mm. panttasi perheen kulkulupia kasarmialueelle kirjoituspöydälleen allekirjoittamattomina viikkoja. Isä toi kotonakin esiin harmistumisensa tästä esimiehensä menettelystä. Me tarvitsimme kulkulupaa mm. päästäksemme kulkemaan kasarmilla olevaan saunaan, koska asuntokiinteistössä ei ollut kylpyhuonetta eikä vesivessaa. Tänä aikana eversti Blick ehti karkottaa meidät vanhimmat pojat kahteenkin kertaan kasarmin urheilukentiltä, tennistä ja jalkapalloa pelaamasta. Syynä siihen on ilmeisesti se, että Blick olisi toivonut lähimmäksi alaisekseen jon-

kun muun, ehkä paremmin tuntemansa upseerin. Kun ei saanut toivomaansa, niin kiukutteli virkaan nimitetylle ja perheellekkin. Sotiemme historiassa tunnetaan monia vastaavia henkilöstön valikoivia vastaanottotapauksia ja niihin liittyviä ristiriitoja Päämajan komento-osaston ja rintamakomentajien välillä. Nyt oli rauha ja omi tuinen tyytymättömyyden purkaus kohdistui alaisen perheeseen ja suoraan toisella kymmenellä oleviin lapsiin. Tällaista korkeassa asemassa olevan esimiehen käytöstapaa ei voi pitää muuna kuin sivistymättömänä. Suhteet B:n perheeseen normalisoituivat vasta Jatkosodan aikana äidin toimiessa B:n komentaman armeijakunnan alueella rintamasotilaskodin johtajattarena.

Jouduin tekemisiin Blickin perheen kanssa Oulussa kesätoissa ollessani 1947-48. Pelasin Ritva Blickin kanssa tennistä aika usein. Typpi Oy:n ensi vuosina 1952-54 kävin joitakin kertoja kylässä Oulussa 1.divisioonan komentajana olleen Aarne Blickin kotona. Sain käyn-teihin kutsut itse kenraalilta ja vain yksin (ilman puolisoa). Hänellä oli ilmeisesti tarve puhua asioista kahden miehen kesken. Ystävällisiä oltiin aina sinunkauppoja myöten. Tässä oli varmaan ripaus Käkisalmen ensi tapaamisten sovittelua ilman, että menneistä ongelmista suoraan puhuttiin.

Vanhat herrat Aarne Blick ja Veikko Heikinheimo ja puoliset olivat normaaleissa, ei kuitenkaan kovin läheisissä väleissä Aarne ja Kerttu Blickin viimeisinä elinvuosina Helsingissä. Lopullisena sovinnon eleenä aikaisemman suhteiden kireyden unohtamisesta voi pitää Aarne Blickin ja eräiden muiden Veikolle lähettämän 70-vuotisonnit-telusähkeen sanamuotoa: "Suurta Isänmaan ystävää onnittelevat jääkäritoverit".¹⁰⁴

Perheen isänä Veikko halusi hoitaa myös poikien ennakkoilmoittautumisen kouluun. Itä-Kannaksen ainoan oppikoulun Käkisalmen Yhteislyseon rehtori Hilma Hiilos suhtautui isäni kertoman mukaan hyvin epäluuloisesti "vieraasta koulukulttuurista", poikalypseosta tulevan viiden pojan ilmestymiseen hänen kouluunsa. "Eihän tiedä, minkälaisia huonoja tapoja he tuovat?" Hän saikin kevätlukukauden 1938 helmikuussa tilaisuuden paheksua Maken Joensuusta tuomaa ajatusta, että seitsemännen luokan oppilaat ovat tullessaan kouluun ensimmäisenä vanhimman luokan päivänä eli abien penkinpainajaisten jälkeisenä päivänä pukeutuneina pojat frakkiin ja sen vaatimiin päällystakkeihin ja silinterihattuihin ja tytöt vanhanaikaisiin pitkiin hameisiin. Luvan hän moiseen kevytmielisyyteen antoi "pitkin hampain". Myöhemmin Hilma Hiilos oli tullut toisiin ajatuksiin. Ollessaan isän kanssa yhteydessä sodan jälkeen hän pyysi anteeksi turhia epäluulojaan.

Edellä mainitut ihmeellisydet eivät kuulu lainkaan Kannaksen karjalaiseen luonteenlaatuun. Kotoutuminen Käkisalmeen sujui muutoin hyvin. Kannakselainen iloinen ja välitön luonteenlaatu teki tutustumisen ja ystävyysuhteiden luomisen helpoksi.

Jo muutaman viikon ennen perhettä Käkisalmeen siirtynyt Veikko-isä sai virka-asunnoksi saman Valtiontalon asunnon, joka oli ollut everstiluutnantti Ruotsalollakin. Uusi asuntomme sijaitsi kaupungilla osoitteessa Isokatu 19. Muut samassa kiinteistössä asuivat majuri Långghelmin, kapteeni Eino Müllerin, kapteeni Fritz Forssellin ja luutnantti Palon perheet. Nämä kaikki olivat perheinä ja siten myös niiden lapset paljon meitä nuorempia, joten koko perhettä koskevia kontakteja ei yhteisessä pihapiirissä asuvien kanssa tullut. Kolmessa ensin mainitussa perheessä oli

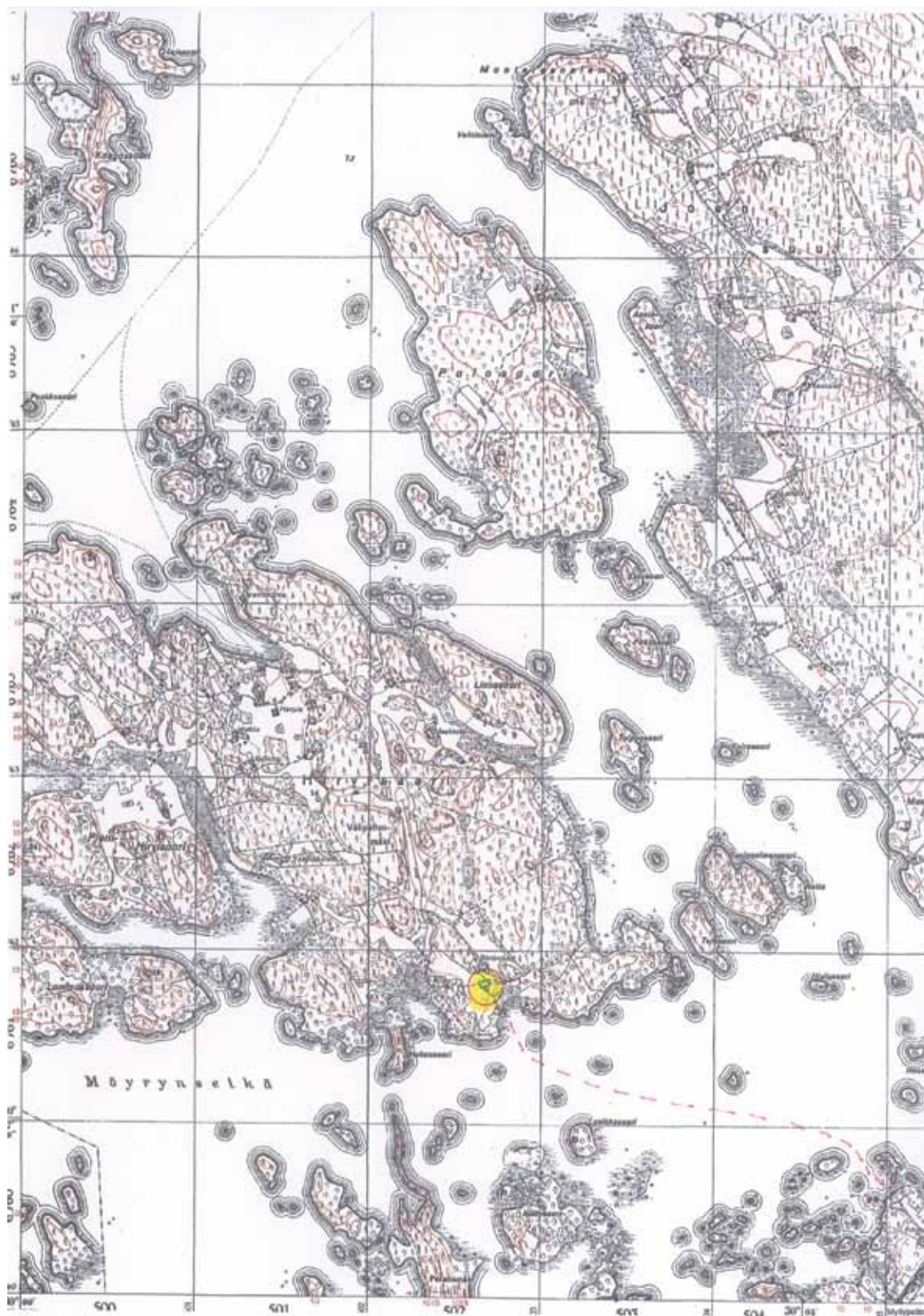
¹⁰⁴ Oesch, von Hertzen, Isakson, Arajuuri ja Blick; Kun nimet on laitettu sähkeeseen tässä järjestyksessä, lienee Blick tämän sähkeen tekstin kirjoittaja.

kussakin kaksi tyttärtä ja Palolla yksi poika Jorma, silloin vuoden pari vanha. Hänestä tuli myöhemmin tunnettu neurologian professori ja kirjailija.

Muodollisesta ja laajemmasta seurustelusta rykmentin upseerien kesken ei ole jäänyt muistikuvaa samanlaisista muodollisuuksista kuin Kuopiossa oli ollut. Nimiä muistissa ovat Valtiontalossa asuneiden lisäksi huoltopäällikkö majuri Wirkkula, jonka perheeseen kuului Eeron ikäinen tytär Liisa, koulussa kaksi luokkaa alempana. Rykmentin pastori Tauno Muukkonen oli erittäin kohtelias herrasmies. Kaupungilla vastaan tullessa hän vastasi lakin nostoon ystävällisesti hymyillen ja käsi lennähtäen sotilaallisen terävästi ja teräksen jäntevänä sotilaslakin lippaan; tuntui joskus siltä, että hän otti hiukan ennakkoa tähän liikkeeseen. Luutnantti Veikko Elovaara asui vaimonsa Vuokon kanssa Tenkalahden puolella, missä Vuokolla oli opettajan virka ja sen perusteella myös virka-asunto.

Sotilaskoti-aate oli jääkäreiden Saksasta tuoma. Aino-äiti oli varmaan mukana järjestössä jo Kuopion aikana. Se ei kuitenkaan ollut kovin näkyvää, koska silloin oli pienten poikien ja suuren perheen talouden hoito asia numero yksi. Ainon toiminta sotilaskotityössä tuli voimakkaaksi Käkisalmen aikana. Se toi hänelle myös oman ystäväpiirin, johon kuuluivat paikallisen Sotilaskotiyhdistyksen johtokunnan jäseniä, puheenjohtaja rouva Martta Grönlund, rouva Komonen ja rykmentin eläinlääkäriin Dammertin rouva, ja monia upseerien rouvia, joille tämä vapaaehtoistyö oli itsestään selvyys. Käkisalmen sotilaskotiyhdistyksen johtokunnan jäsenet pitivät keskenään yhteyttä sotien jälkeenkin. Kokoontumisia useammin kuin kerran oli myös Mankkaan kodissa.

Käkisalmen upseeripiiristä Ainolle ja Veikolle tulivat jo Käkisalmen ajoista alkaen ja koko loppuiän läheisimmiksi ystäviksi Vuokko ja Veikko Elovaara. Tämä ystävyys tiivistyi sodan jälkeen. Majuri Veikko Elovaara sai sodan jälkeen hyvin ”heppoisin” perustein langetetun usean vuoden pituisen vankilatuomion väitetyin sotarikoksen perusteella. Kun maahan tuli näissä sodan jälkiselvitykseen liittyneissä asioissa liennytyksen kausi Fagerholmin sosialidemokraattisen puolueen hallituksen aikana (Fagerholmin hallitus 1948-1949), tarttui isä Veikko tilaisuuteen ja ryhtyi onnistuneeseen hankkeeseen ystävänsä armahtamiseksi. Veikko Elovaara tuli juuri vapautuneena meidän perheemme koko juhannussyön 1949 kestäneisiin talkoisiin, Mankkaan päärakennuksen montun kaivuun lapiovoimin. Siinä työn sivussa Veikon tulevaisuuden suunnittelu ja ajatus hakeutumisesta osuuskassa-järjestön kassanjohdajakoulutukseen hahmottui. Se polku vei Veikko Elovaaran Vampulaan osuuskassan, myöhemmin Osuuspankin johtajaksi. – Inkeri Müller jäi miehensä Einon jälkeen suhteellisen varhain sodan jälkeen leskeksi ja eli itse yli satavuotiaaksi. Hän oli sodan jälkeisinä aikoina käkisalmelaisen ystävyyskolmikon Aino – Vuokko – Inkeri kolmas jäsen. Hän liittyi usein Vampulaan suuntautuneisiin matkoihin Elovaarojen suurina merkkipäivinä ja viimein myös hautajaisiin. Jollain viimeisistä matkoista, jolloin Aino-äiti ei enää ollut mukana, Inkeri Müller otti kanssani puheeksi Ainon elämän tarinan. Hänen mielestään se on niin merkittävä ja kaunis että se pitäisi kirjoittaa muistiin. Tämä keskustelu on osaltaan vaikuttanut tämän perhemuistelun kirjoittamiseen.

Käkisalmen mlk:n Hirvisaari. Peruskartta 1:20.000 vuodelta 1938.

Ruotsalolta eräänlaisena ”perintönä” siirtyi myös kesäasunnon vuokraaminen Hirvisaaren Tiiran talosta. Maalaiskunnan järvimaisemaan kuuluvan Hirvisaaren kaakkoispäässä olevassa Tiiran talossa oli päärakennus jaettu kahteen asuntoon. Toinen niistä oli vapaa vuokrattavaksi. Meillä oli siten jälleen kesäasuntona kohtuullisen kokoinen tupa ja kamari sekä yksi makuuaitta. Kaksi lehmäämme tulivat muurossa mukaan Joensuusta. Niille löytyi talvinavetta kaupungissa ihan naapurustossa ja nyt kesälaitumet Hirvisaareissa.

Hirvisaari ¹⁰⁵ oli saari Vanhassa Vuoksessa, joka oli aikanaan ollut Saimaan vesistön pääpurkuväylä. Paikallisten talonpoikien avattua Suvannon vesille uutta väylää nykyisen Taipaleenjoen kautta vesistön purku ryöstäytyi käsistä ja muodostui Vuoksen uudeksi pääväyläksi. Vesistötie Vuoksesta entistä reittiä Räisälän kautta Käkisalmeen säilyi kuitenkin muistona menneestä valtavirrasta. Räisälän, Kaukolan ja Käkisalmen kolmioon muodostui laaja järvimaisema lukuisine saarineen ja niemineen ja vuonoineen. Hirvisaari on kooltaan noin 5x3 kilometriä ja sijaitsee 10-15 km Käkisalmen kaupungista lounaaseen. Kaupungin ja em. kirkonkylien välillä oli kesäaikaan säännöllinen laivaliikenne. Laivat poikkisivat Hirvisaareissa sen luoteislaidalla suojaisessa lahdessa olevaan laituriin. Sillä laidalla sijaitsi saaren noin neljästäkymmenestä ”savusta” pääosa. Tiiran talolle oli laivalaiturilta noin kolmen kilometrin matka epätasaista kärrytietä myöten. Perheemme käytti kulkuun rautatietä Näpinlahden pysäkillä, jonka rannasta oli noin kolmen kilometrin soutumatka Tiiralle. Meillä oli vielä käytössämme Kuopion ajalta peräisin olevat kaksi soutuvenettä, joten tarpeelliset matkat voitiin joustavasti hoitaa.

Tästä paikallismaantieteestä johtuen perheen yhteydet Hirvisaareissa rajoituivat pääasiassa Tiiran taloon. Talo oli Hirvisaaren puitteissa yksi vauraimpia.

Veljekset kesäloman alkamistunnelmissa Valtiontalon pihalla keväällä 1938. Taustalla komea Puucee viidelle perheelle, kullekin oma.

Isäntäperhe oli väkimmäärältään pieni, isäntä Paavo ja emäntä Anni sekä Kallen ikäinen poika Albert ja paria vuotta nuorempi tytär Laura. Talon väkeen kuului myös isännän sisar, nimeltään myös Anni, oikeasti Anna kuten kälönsäkin. Käytetyt nimivariaatiot Anni – Anna aiheuttivat joskus asialle lähetetyn pojan päässä ”hakukierroksen”.

¹⁰⁵ Erkki Paukkunen (toim), Käkisalmen Hirvisaari – Karjalaisen saarikylän tarina – 267 s. ja liitekartta – ISBN 952-5398-12-9

Kolmen nimikaiman yhteistyö ruoka- ja maitotalouden puolella sujui hyvin. Talon vanha isäntä kuoli ensimmäisenä kesänä. Perheemme integroitui totutusti talon kesäelämään heinä- ja peltotöissä. Maan viljely oli vaatimattomampaa kuin mitä olimme Vehmersalmen Särkiniemen kylässä nähneet. Karjakin oli pienempi ja peltotöihin oli vain yksi hevonen. Paikalliseen tapaan harrasti isäntä säännöllisesti kalastusta Karjalan Kannaksella yleisesti käytetyillä isoilla rysillä. Nämä karjalaisten rysät olivat niin kookkaita, ettei niiden virittäminen ja kokeminen käynyt keskenkasvuisilta. Kesän peltotöiden vuoksi ei isäntä ehtinyt käydä rysiään kokemassa kuin kerran viikossa. Keskikesällä niitä oli pyynnissä vain yksi kappale. Saalis oli yleensä runsas mutta hukkaprosenttikin tuntuva.

Hirvisaaren Tiiran venerannassa vedetään hevosen kuljetuslauttaa (kopukkaa) kuivalle.
Kuva Eero 1939.

Talkooryhmä
Tiiran talon
lähellä, eturivi vas.
Olli, Risto,
Laura Tiira,
takarivi vas.
Kalle, Yki ja
Albert Tiira.
Kuva Eero 1939.

Me harrastimme omaa kalastustamme koukuilla, pitkällä siimalla ja uistele-malla ja pysyimme hyvin särpimessä. Muukin kesäinen harrastelu jatkui totutuil-la linjoilla. Sellaista yhteyttä kyläyhteisöön kuin Vehmersalmen kesinä oli ollut, ei täällä kuitenkaan syntynyt. Iän karttuminen toi vanhimmille veljeksille jo uu-sia kesäohjelmia. Make oli kesällä 1938 useita viikkoja Saksassa saksankieltä op-pimassa Greifswaldissa olevan Suomen jääkäreiden pataljoonan (JP 27) perinteitä vaalivan 92 Jalkaväkirykmentin komentajan majuri Bojen vieraana. Hän kirjoit-ti matkastaan kertomuksen Käkisalmen sanomiin. Lehtikirjoitus ei ole säilynyt kotiarkistossa. Make tuli ylioppilaaksi keväällä 1939 ja aikoi pyrkiä Teknilliseen korkeakouluun opiskelemaan vuori-insinööriksi. Siksi hän oli melkein koko ke-sän 1939 harjoittelijana Outokummun kaivoksella. Kotona oleva poikaryhmä oli silloin vailla johtajaansa.

Tiiran rannasta noin kilometrin päässä oli Käkisalmen kirkkoherralla Niilo Mustalalla oma Lusikkasaari ja siinä kesäasunto. Mustalan perhe oli Käkisalmen ajalta ainut, jonka kanssa oltiin ”perhevisiitti”-suhteissa sekä maalla että kaupun-gissa. Mustalan perheessä oli kolme meidän ikäistämme poikaa, Antero, Arvi ja Aarne, syntymävuodet haarukassa 1919 – 1927 ja yksi selvästi nuorempi tytär. Tuttavuussuhde Mustaloihin juontui varmasti Niilo Mustalan ja Veikon opiske-luvuosien toiminnasta YKY:ssä, Ylioppilaiden Kristillisessä Yhdistyksessä. Erna-rouva, syntyjään Ruuth, kuului sukuun, johon Veikon säätyläisverkostot ulottui-vat.

Me perheen pojat jouduimme muutossa Joensuusta Käkisalmeen kokemaan sen kulttuurishokin, että poikalyseovuosien jälkeen tulimme istumaan samas-sa luokassa tyttöjen tai paremminkin kolmen vanhimman luokilla jo nuorten

Perhe koossa Käkisalmessa Maken ylioppilasjuhlinnassa 1939.

naisten kanssa. Tietenkin se oli aikaa, jolloin uteliaisuus ja kiinnostus vastakkaiseen sukupuoleen alkaa herätä. Se haki toteutuakseen muotoja, jotka olivat täysin avoimia ja sen ajan moraalisten sääntöjen mukaisia. Maken VII – VIII luokka valmistautui siihen, että tämä joukko pian joutuisi hajoamaan, hakeutumalla yhteen iloisissa juhlissa ensin ”Vanhojen päivän” ja seuraavana vuonna penkinpainaisten merkeissä. Näiden perinnäisten juhlien lisäksi VIII-luokkalaiset halusivat irrotella mm. yksityisten tanssiaisten järjestämisellä. Niiden järjestämisessä päädyttiin kotihippoihin. Meidän äitimme teki ensimmäisenä avauksen. Kotimme sali ja ruokailuhuone järjestettiin juhlapaikaksi. Joku toi gramofonin ja tanssimusiikkilevyjä. Joku hankki korillisen tai kaksi limonadia. Kun kaikki abit halusivat keskittyä seurusteluun ja tanssimiseen, värvättiin Yki grammarin ja limonadikassan hoitajaksi. Palkkiona oli se, että sain kutsun muutamiin muihinkin abien tilaisuuksiin hoitamaan samoja tehtäviä. Viides luokka, jolla kaksi seuraavaa veljeksistä oli, valmistautui myös siihen, että useat tulisivat lopettamaan koulunkäyntinsä keskikoulutasolle. Eroon valmistauduttiin keväisillä latotansseilla luokan oman pelimannin tahdissa ja yhteisellä retkellä Savonlinnaan. Partiolaisilla Käkisalmen Metsänpojilla ja Metsäntytöillä oli myös yhteisiä yleisölle suunnattuja tilaisuuksia. Talvi-iltojen ratoksi soi joskus partiolaisten yhteisellä ”kololla” grammari kutsuen tanssiin. Kulttuurishokki poikalyseon ja yhteislyseon kesken ei sittenkään ollut ylipääsemätön. Me nuoret olimme ykskaks aitoja käkisalmelaisia.

Vaikka perhe oli Käkisalmessa vain kaksi vuotta, ehtivät perheen pojat päästä sisään uusien ikätovereittensa harrastuksiin. Partioharrastus oli Joensuun Metsänkävijöissä ollut innostunutta. Sen voimalla Käkisalmen Metsänpoikien joukkoon oli veljessarjassa tarjolla vartionjohtaja-ainesta, kokemusta ja myös aloittavia sudenpentuja. Make ja Yki saivat kumpikin ajallaan Mannerheim-soljen ja nousivat vihreän pillinauhan tasolle, partiojohtajiksi. Make liittyi Suojeluskuntaan syksyllä 1937, Yki vuotta myöhemmin. Yhteislyseon Toverikunta ja koulun urheiluseura vetivät luottamustehtäviin. Syntyi paljon hyviä ihmissuhteita, jotka katkesivat sodan myllerrykseen. Moni henkilö on sitten aikuisena tullut uudestaan läheiseksi.

Hämeenlinnan aika 1940 - 1945

Veikko oli syksystä 1940 alkaen aina eläkkeelle siirtymiseensä, joulukuun 4 päivänä 1944, saakka suurimman osan aikaa virassa Hämeenlinnassa Puolustuslaitoksen aluejärjestön eri tehtävissä.¹⁰⁶ Lukuun ottamatta lyhyehköä komennusta Lieksaan Jalkaväen koulutuskeskus 20 (Toipilaskoulutuskeskuksen) päälliköksi talvella 1941-42 oli hän perheessä se henkilö, joka enimmäin vastasi perheen kotirintaman toiminnasta Jatkosodan aikana. Aino oli eri vaiheissa sotilaskodin johtajana rintamalla. Hyökkäysvaiheessa kesällä 1941 hän oli hämäläisen 5. Divisioonan etenevien joukkojen myötä aina Viteleeseen saakka ja asemasotavaiheessa huomattavasti pidempiä jaksoja Syvärin kaupungissa (Podporozessa). Perheelle uskollinen Ainon sisar Anna oli hoitamassa taloutta Hämeenlinnassa aina silloin, kun Aino oli rintamalla.

Pitkäaikaisin Ainon johtama rintamasotilaskoti sijaitsi Syvärin kaupungissa (Podporoze) 1942-1944. Sisäkuvassa Aino ja nuorempi sotilaskotisisar.

Perhe palasi Talvisodan jälkeen yhteen eri tahoilta ja eri aikoihin. Veikolla ei ollut kevään ja kesän monien virkakomennusten johdosta pysyväistä asuinpaikkaa. Oppikouluikäiset neljä poikaa jouduttiin sijoittamaan Veikon sisarusten ystävällisesti tarjoamiin koulukoteihin, Yki ja Eero Elsa-tädin luokse Porvooseen sekä Kalle ja Olli Hannes-sedän kotiin Turkuun. Koulujen toiminta aloitettiin koko maassa elokuun 1940 alussa opiskelemalla kaksi kuukautta sen luokan oppimäärää, joka oli jäänyt keskeneräiseksi syksyllä 1939. Sitten siirryttiin seuraavalle luokalle. Näin Yki ja Eero tulivat ylioppilaiksi keväällä 1941 evakko-oppilaina Porvoon Suomalaisesta Yhteislyseosta. Hämeenlinnan koti oli perustettu syksyn

¹⁰⁶ Katso lukua Ammattisotilas.

1940 aikana. Joulu 1940 vietettiin koko perheen viimeisenä yhteisenä juhlanä. Koska perheen jäsenet sitoutuivat yksi toisensa jälkeen 1941 alkaneeseen Jatkosotaan, ei perhe-elämä Hämeenlinnan kodissa missään vaiheessa ollut kokonaista sen paremmin sisäisesti kuin suhteessa ympäröivään yhteiskuntaankaan. Hämeenlinnasta muutettiin Helsinkiin Ainin sisarelta Hannalta ja Uunolta vapautuneeseen Museokadun asuntoon syksyllä 1945.¹⁰⁷

Näissä oloissa oli arvokasta se, että Veikko oli jo kesäksi 1940 onnistunut vuokraamaan perheen kesäasunnoksi Janakkalan Irjalan kartanon entisen Heikkilä-nimisen torpan. Vuokrasuhde jatkui aina kesään 1945 saakka. Se osa perhettä, mikä kulloinkin oli kotona, saattoi nauttia kesästä maaseudun rauhassa. Metsän antimet ja oman keittiöpuutarhan tuotteet olivat tärkeä lisä sota-ajan niukkaan huoltotilanteeseen. Kaupunkiasunnon kellariin oli perustettu kanitarha. Sotavuosina moni perhe piti kanitarhaa muutoin niukan proteiinipitoisen ravinnon lisänä. Rintamalta kotilomalle tulijakin sai näin myös nauttia kotoisasta ruokahuollosta.

Kotijoukot Heikkilän torpan pihalla Janakkalassa loppukesällä 1942 Vas. Poikien serkku Katri Kemppainen, Olli, Risto, Aino ja Veikko.

Parhaat ystävät Vuokko Elovaara ja Aino tulossa sieniretkeltä. Heikkilän torppa Janakkalassa loppukesällä 1942.

¹⁰⁷ Museokatu 25 B, II kerros, kaksi huonetta, kylpyhuone, keittiö ja makuualkovi

Perhe sodassa ja rauhassa

Perheen sota 1939 – 1945

YH-kutsu 6.10.1939 merkitsi upseeri-isän välitöntä kiiruhtamista Ouluun siellä perustettavaan divisioonaan. Make ja Yki ilmoittautuivat vapaaehtoisina asepalvelukseen heti YH:n käynnistyessä. Käsky siviiliväen evakuoimisesta koski Käkisalmeakin. Neljä nuorinta poikaa matkustivat sukuloimaan Keski-Suomeen. Anna ja lehmät lähtivät myös pian evakkoon. Aino-äiti jäi Käkisalmeen joulukuun puoliväliin saakka jakaen aikansa kodin asioiden järjestämisen ja sotilaskotityön kesken. Sodan syttymispäivänä 30.11.1939 hän oli sotilaskotikomennuksella rajaseudulla Metsäpirtissä.

Isänmaan kutsu vei jo 1939 puolet perheestä maanpuolustuksen palvelukseen. Samalla jaolla lähdettiin Jatkosotaan kesäkuussa 1941, vanhimmat pojat Make ja Yki nyt suoraan rintamajoukkoihin, samoin pian myös äiti sotilaskodin johtajana.

Maken viimeinen matka Hämeenlinnan sankarihautaan 12.6.1942. Kantajat arkun vasen puoli edestä: Olli, Kalle, aseveli vänr. Eero Yrjönen, oikea puoli Yki. Uuno Kemppainen, aseveli luutn. X.

Make osoitti erityistä urheutta hyökkäystaisteluissa Korpiselässä ja Laatokan Karjalassa. Hän haavoittui vaikeasti elokuussa Sääntämässä. Velvollisuuden tunto vei hänet vielä rampana toipilaana takaisin pataljoonaansa. Vihollisen luoti tavoitti hänet kuolettavasti 2.6.1942 Syvärin voimalaitoksen lohkolla. Kolmen Makelle urheudesta myönnetyn Vapaudenristin jatkeeksi tuli äidille mustanauhainen Vapaudenristin sururisti.

Sodan jatkuminen merkitsi vielä kolmen seuraavan pojan astumista aseelliseen maanpuolustukseen. Yhteenlaskettuna perheen kahdeksasta jäsenestä seitsemän koki sodan itse siihen osallistuen.

Sota merkitsi Aino ja Veikko Heikinheimon perheen perhe-elämän päättymistä kokonaisuutena. Perhe kokoontui viimeisen kerran täysivahvuutena yhteen joulukuun 1940 Hämeenlinnaan.

Hopeahäitä vietettiin 25.2.1944 Hämeenlinnan kodissa laajan lähisuvun ollessa mukana. Kuvassa läsnä ollut oman perheen osa. Kuva E. Rytkönen.

Paluu rauhan töihin

Sodasta palanneet pojat jatkoivat opin tiellä siitä, mistä sotaan oli lähdetty. Kukin löysi aikanaan ammattinsa ja paikkansa.

Yhteiskirjeessään 22.9.1944 sotatiellä oleville pojilleen Veikko kertoi ajatuksistaan siirtyä Vapaussodan Invaliidien Liiton toiminnanjohtajaksi. Veikko erosi armeijan palveluksesta täysin palvelleena joulukuussa 1944. Vapaussodan Invaliidiin Liittoon valittiin nuorempi henkilö toiminnanjohtajaksi. Vuonna 1945 hankittujen suositusten mukaan Veikko pyrki löytämään "leivänjatkoa" ainakin urheilujärjestö-

jen ja lehdistön piiristä.¹⁰⁸ Hän löysi vielä joiksikin vuosiksi työtä lääketehdas Orionin palveluksessa. Se toi perheen Helsinkiin ja pienasunnon ahtauteen.

Kahden huoneen ja keittiön asuntoon Helsingin Museokatu 25:ssä mahtui hyvällä tahdolla koko kuuden-seitsemän hengen perhe. Se jousti vielä Anja-serkulle koulukodiksi ja erikoistilanteessa ottamaan majoitukseen poikien ulkomaisia vieraita kaksikin kerrallaan. Orionin lääkekonjakkiprojekti Askolan Monninkylän meijerissä tuli Veikon, vankan raattiusmiehen vastuulle. Samasta kylästä Lieson talon mailta löytyi vuokralle juuri ja juuri talvella asuttava kesämökki hengähdysaukoksi vapaaseen luontoon. Sodan jälkeisen puutteen torjumiseen edes osiltaan tarjoutui täälläkin mahdollisuus maalaiskeinoin. Keittiökasvitarhan tuotteiden lisäksi kasvatettiin pellavaa, joka loukutettiin kotona. Teetetyt langat Aino kutoi mm. pyyheliinoiksi. Ruokavarojen vahvistamiseksi kasvoivat possut ja pässit vähän liiankin kotoisiksi. Orionin lääkekonjakin kehittämisprojekti ei johtanut taloudellisesti kannattavan tuotannon alkamiseen. Projektin päättymisen merkitsi myös Veikon työsuhteen ja työuran loppumista.

Veikon vuonna 1948 hankkimien suositusten sisällöistä käy ilmi, että hän haki vielä uusia työmahdollisuuksia. Tällä kertaa tähtäimessä oli seurakuntien kiinteistöjen hallintotehtävä. Kuitenkin vuonna 1946 suoritettu tontin hankinta Vapaussodan Invaliidien Liiton hallintaan tulleealta asutustila-alueelta Espoon Mankkaalta oli jo käytännössä luonut pohjan toiveratkaisulle Ainon ja Veikon elämässä.

Kiinni maahan

Maalaiselämän ihannoiti näkyy Ainon ja Veikon yhteisen elämänkaaren alusta alkaen molempien mielipiteissä ja elämän puitteiden järjestelyissä. Ainolle, torpparin tyttäreille maaseutu oli luonnollinen elinympäristö. Veikko taas viittaa usein maalaispappilan taustaansa. Kihlausajan kirjeenvaihdossa he keskustelivat siitä, miten haluaisivat elinympäristönsä valita. Veikko kirjoitti morsiamelleen: "Ihmeellinen yhteensattuma, että samoilla hetkillä, kuin minä varmemmin kuin koskaan ennen tunnun pääseväni kiinni maahan ja siten koruttomaan maalaiselämään, Sinä, rakkaani tunnet, etenkin päinvastaisessa tapauksessa, ajattellessasi tulevaisuuttasi minun rinnallani kaupunkilaisena - - - , tunnet itsesi 'kuin maasta irti revityksi puuksi'. - - - Rakkaani, kun torstaina saat tämän kirjeen, olen jo mahdollisesti pientilan omistaja ja me alamme pian kotia rakentaa, - - - ." ¹⁰⁹ Tämä oli ensimmäinen yritys sitoa elämä omaan maapohjaan. Se ei onnistunut.

Perheen tapa viettää kesät aidossa maalaismiljöössä eläen täysillä paikallisten ihmisten ja luonnon elämän sykkeessä kertoo vanhempien suuntauksesta. Tämä traditio jatkui keskeytymättömänä 1920-luvun lopulta aina Mankkaan projektin toteuttamiseen saakka. Tämän kesäpaikkojen ketju on kertaamisen arvoinen: 1929 Vesanto (Talon nimi ei ole muistissa) - 1930-1934 Vehmersalmi, Särkiniemen kylä (Hinttala) - 1935-1937 Liperi, Tutjunniemi (Niemelä) - 1938-1939 Käkisalmen mlk., Hirvisaari (Tiira) - 1940-1945 Janakkala, Irjalan kartano (Heikkilän torppa) - 1946-1948 Askola, Monninkylä (Lieso).

¹⁰⁸ Ks. liikuntaa koskeva kappale ja JVH-arkistokansio "Suosituksia" / OMA

¹⁰⁹ Veikko Ainolle 28.8.1918

Pitkin yhteistä elämänpolkua oli Ainin ja Veikon mieli palanut oman maapaidan, joskus jopa suuren maatilan hankintaan. Ainin ja Veikon kestounelmat saivat täyttymyksensä, kun näköpiiriin tuli mahdollisuus hankkia vihdoinkin sopiva pala omaa maata Espoon Mankkaalla. Vapaussodan Invaliidien Liiton Helsingin paikallisosasto löysi nykyisin Lukupuron alueena tunnetun rappiolla olevan tilan, joka oli menossa pakkoluovutukseen ja asutustarkoituksiin. Se onnistuttiin ohjaamaan liiton jäsenille halpoina asutustontteina. Nyt, vuonna 1946 aukesi Ainolle ja Veikolle ensi kerran reaalin mahdollisuus päästä kiinni omaan maahan. Tonttimaan hintataso tällä ilmansuunnalla Helsingistä länteen Porkkalan läheisyydestä johtuen oli alhainen. Yksi tontti saatiin rahoitettua niillä valtion obligaatioilla, jotka Suomen valtio oli antanut Karjalaan jääneen irtaimen omaisuuden korvaukseksi. Kun vielä toinen tontti vapautui ostettavaksi, tehtiin jo velkaa. Näin tultiin lähes hehtaarin suuruisen maapaidan omistajiksi.

Talkoovoimaa ja -henkeä riitti. Veikon ”saman ajan civikset”, nyt professoritasolla, auttoivat hedelmätarhan ja sen salaojituksen suunnittelussa. Valtion huuto-kaupasta ostettiin kaksi suurta vanhaa latoa. Ne rojautettiin kasaan ja terveimmät laudat ja naulat käytettiin ulkovajan rakentamiseen omakotihankkeen esiprojektina: puucee, liiteri ja varastotila, joka toimi myös tilapäismajoituksena. Salaojat kaivettiin käsin ja omenatarhan istutukset suoritettiin pääosin 1947-1948. Päärakennuksen kellarikerroksen kaivuu suoritettiin juhannusyönä 1949. Lapiomiehinä olivat kaikki perheen miehet ja ystävä Veikko Elovaara. Taloon muutettiin asumaan jouluksi samana vuonna.

Rohkeus lähteä täysin velkavetoiseen hankkeeseen loi tilaisuuden toteuttaa Ainin ja Veikon elinikäinen unelma. Syntyi kaunis ”Mankkaan mummila” hedelmä- ja marjatarhoineen, kasvitarhoineen ja kanaloineen, joiden tuotolla hanke saatiin rahoitettua. Se onnistui taitavalla puutarhatuotannon suunnittelulla ja molempien uupumattomalla työllä.

Aino ja Veikko saivat elämänsä rakkaimman kodin, jossa he ehtivät elää viimeisen kolmannen elämästään. Siellä he saivat viettää monet valoisat hetket lastensa ja lapsenlastensa kanssa. Sinne he kutsuivat sukulaiset ja ystävät vieraikseen. Siellä he kumpikin ajallansa saivat painaa päänsä viimeiseen lepoon.

Aino trimmaa köynnöksiä Mankkaan kodin seinustalla. 1950-luku.

Suurperhe Mankkaan kodissa Ainon ja Veikon kultahäitä juhlimassa 25.2.1969.
 Seisomassa vasemmalta Pekka, Timo, Anja Piltz, Olli, Sami, Kalle, Riitta, Eero, Yki, Irja, Liisa,
 Markku ja Leena-Marja; istumassa vas. Kaisa, Edla Virkalevo, Aino, Veikko ja Sikke; lapsenlapset
 alarivissä vas. Antti, Petteri, Riikka, Tuomas, Oskari, Matti ja Juha.

Ainon ja Veikon kotitalo Mankkaalla. Kuva Oskari H. 1970-luku.

Epilogi

Ajalta ennen Ainon ja Veikon teiden kohtaamista on heidän nuoruutensa kasvu aikuisuuteen dokumentoitu hyvin eritasoisesti. Tämä ei kirjoitetussa elämäntarinassa tee oikeutta Ainolle, jonka lapsuuden ja nuoruuden puitteiden kuvaus on vain kerrotun perimätiedon varassa.

Ainon kasvu todella vaatimattoman, köyhän torpan tytön lähtökohdista henkisesti tulevan miehensä tasoiseksi valistuneeksi ihmiseksi ja viisaaksi perheen äidiksi on tarinan kiehtovin ydin. Hänen henkinen kasvunsa ja elämänkaarensa kehitys sai ponnistusvoimansa siitä läheiseksi kasvaneesta suhteesta, joka muodostui kirkkoherra Alexander Gummeruksen koko perheen ja nuoren torpantytön välille Pihtiputaan pappilassa ja erityisesti Ainon nuoruuden ajan (1910-1918) nivoutumisesta Ella ja Rurik Pihkalan perheeseen Tampereen Aitolahdessa. Aino sai Ellan ja Rurikin henkisesti ja taloudellisesti tukemana tilaisuuden opiskella aina kansakoulun opettajan tutkintoon saakka. Häntä tuettiin kuten perheen omaa tytärtä aina kihlaukseen ja avioliiton satamaan. Ainon ja hänen miehensä Veikon läheisistä suhteista kaikkiin Pihtiputaan Gummerus-perheen jäseniin näkyy monia merkintöjä puolisoitten keskinäisessä kirjeenvaihdossa, joka tärkeänä dokumentaationa on säilynyt ilmeisesti pääosin. Tämän kirjoittaja ja muutkin Ainon ja Veikon pojat ovat havainneet vanhempiansa ja Pihkaloiden monien tapaamisten yhteydessä lämpimien ihmissuhteiden läsnäolon.

Isäni Veikon elämänkaaren palapeliä kootessani minulle on syntynyt tunne, että isän ammatinvalinta, tai jo kerran valitun lääkärin uran muuttaminen vuoden 1918 tilanteessa sotilaan uraksi ei ollut oikea hänen taipumuksensa, perimmäiset intressinsä, henkilökohtaisen arvomaailmansa ja luonteensa huomioon ottaen. Hänen pedanttisuutensa ei olisi ollut rintamakomentajalle valtti. Häneltä puuttui sotilaan ja upseerin prototyyppiin useimmiten yhdistyvä karskius ja suoraviivainen riskinotto. Alun perin valitsemallaan alalla lääkärinä hänestä olisi tullut joko hyvä ja rakastettu maalaislääkäri tai loistava tutkija-professori ja mainio opettaja.

Milloin ja millä perusteilla Veikko teki tämän uranvalintansa tarkistuksen ja uuden päätöksen? Siitä meillä ole mitään tietolähdettä käytettävissämme. Olen taipuvainen uskomaan, että hänen motivaationsa olivat aatteellisia, eivät materiaalisia.

Suunnitellessaan yhteistä tulevaisuutta kohtaamansa elämänsä naisen kanssa hänellä oli tuoreena muistissa jääkärien Saksassa kokemat henkisesti raskaat ajat. Henkilökohtaisesti häntä painoi myös aatteellinen ristiriita isänsä kanssa, missä heijastuivat sukupolvien erilaiset näkemykset keinoista Suomen itsenäisyyden saavuttamiseksi ja jopa itsemääräämisen asteesta. Juuri voitettu vapaussota oli muuttunut katkeraksi veljessodaksi. Jääkärien ja vapauden aate kutsui vielä pysymään valmiina, isänmaan täydellisen vapauden vartijana.

Veikko oli antiikin henkeä, suuria aatteita ihannoiva humanisti, kulttuuriin monipuolisesti perehtynyt ja sen ilmiöitä elämänsä loppuun saakka aktiivisesti seuraava idealisti.. Hänen aatteellisuutensa synteesi ja huipentuma oli suuri isänmaan rakkaus ja Suomen kansan henkisen ja aineellisen vapauden puolesta käyty taistelu. Omassa vaikutuspiirissään hän oli näiden aatteellisten arvojen julistaja.

Veikon intressien suuntaus kohdistui luontoon, sen ilmiöiden syvälliseen tuntemiseen ja tutkimiseen. Hänen maailmansa oli sen mukaisesti ankkuroitunut luontoon ja agraariyhteiskuntaan. Veikon kihlausajan alussa morsiamelleen ilmaisema maalaiselämän ihailu kypsyi puolisoiden yhteisen taipaleen aikana. Veikon lähestyessä asioita teoreettisen pohdiskelun kautta Aino toi siihen kypsän käytännöllisyytensä. Torpan tytön ja pappilan pojan henkiset ja käytännölliset maailmat kohtasivat samalla tasolla. Se teki heidän pitkästä yhteiselämästään harmonisen ja onnellisen. Se loi pohjan poikien kasvatukselle.

Sekä Aino että Veikko olivat kotoaan perineet kristillisen uskon ja siveellisen arvomaailman. Usko oli heille henkilökohtainen asia. He olivat myös periaatteellisesti raittiuden kannalla. Näissä asioissa he kasvattivat perhettään esimerkillään, ei ohjeistuksella. Heidän ystävänsä löytyivät piireistä, jotka jakoivat heidän aate- ja arvomaailmansa.

Ainon ja Veikon, torpan tytön ja pappilan pojan yhteinen elämäntarina on kiehtova kertomus alun perin täysin erilaisista, toisilleen jopa vastakkaisista yhteiskunnallisista taustoista lähteneen kahden ihmisen kohtaloiden yhtymisestä ja täydellisesti sulautumisesta yhdeksi.

Aino ja Veikko kultahäissään kotona Mankkaalla 25.2.1969.
Teollisuusvalokuvaamo Mannelin, Helsinki 1969.

Henkilöhakemisto

Kirjan päähenkilöt

Lähdeaho, 1919 alkaen Heikinheimo, Aino Dagmar, kansakoulun opettaja
s. 9.11.1895 Pihtipudas, k. 17.6.1979 Espoo

Heikinheimo, 1906 saakka Heikel, Jalo Veikko, jääkärieverstiluutnantti
s.3.1.1890 Jyväskylän mlk, k. 15.11.1972 Espoo
kirjassa käytetty lyhenteinä VH tai JVH

Henkilöiden arvo tai ammatti on merkitty sen ajankohdan mukaisesti,
missä hän liittyy tämän kirjan tarinaan.

Kirjan henkilöt	Sivu	Kirjan henkilöt	Sivu
Abderhalden Emil, Jenan yliopiston prof.	37	- Henrik, Veikon serkku	42
Antinpoika		- Martin, Veikon serkku	42
- Antti	11	- Anna Kristina o.s. Heikel	26,28,34-36,42
- Mikko	11	Grönlund Martta, sotilaskotiyhd.pj.....	89
Arajuuri Johan Viktor, jääkärikenr.maj.....	29,88	Grönroos	
Arpalahti Terhi, ekonomi	7,12	- Elin, rouva	83
Aschan , professori	20	- Erkki, lyseolainen	86,87
Berg		Gummerus	
- Alec, lähetyslääkäri	82	- Alarik (Teppa)	14,51
- Signe, lähetyslääkäri	82	- Alexander, kirkkoherra.....	13,103
Bergman Ingrid, Veikon serku tytär.....	34	- Jaakko, piispa	51
Blick		Hagman Lucina, rehtori, koululaitoksen kehittäjä.....	18,19
- Aarne, jääkärieversti, jääkärikenraaliluutn.....	29,87,88	Hannula Bror Erik, jääkärieverstiltn.....	32
- Kerttu, rouva	88	Happonen	
- Ritva, ylioppilas	88	- Aaro, talollinen	76
Collin , mestarihihtäjä.....	63	- Aukusti, isännän veli	76
Dammert , rouva, sotilaskotisisar.....	89	- Aune, talollisen tytär.....	76
Devedelazs Aggi, kotiopettaja.....	18	- Eemil, talollisen poika.....	76
Donner Kai, johtava itsenäisyysaktivisti.....	31	- Heikki, talollisen poika.....	76
Ekström , patl.kom	40	- Ilmari, talollisen poika	76
Elfving , matem.prof	20,66	- Kauko, talollisen poika	76
Elovaara		- Maria Sofia, talon emäntä.....	76
- Veikko, luutn., maj., pankinjohtaja.....	89,100	- Martta, talollisen tytär	76
- Vuokko, rouva, opettaja.....	89,96	Hassinen , vääpeli.....	74
Engelberg Kaarlo, jääkäri, eläinlääkäri	36	Heikel	
Envald Kurt, luonnontiet.lehtori	80	- Augusta, rovastinna	7,24,42,51,65,66
Fagerholm , pääministeri.....	89	- Ivar August, prof., HY:n rehtori	20
Forssell Fritz, kapt.	88	- Karl Abiel (KAH), rovasti.....	17,22,25-27,32,34-35,42,45,46,51
Gerich von , majuri.....	40	Heikinheimo	
Grape		- Aarne . jääkärikapt.	40
- Emma, Veikon serkku	42		

Heikinheimo

- Airi, lapsi, koululainen	23,51
- Anna-Liisa, lapsi, FM.....	23, 25, 26
- Antti, koululainen	101
- Eero, lapsi, koululainen, DI	70,74,78,81,82,95,101
- Elli, rouva.....	24
- Elsa, matem. yo, FM.....	7,16,18,42,65,95
- Elsa, rouva	72
- Erika, FM.....	9
- Hannes, lääkäri	18,46,95
- Harras, lyseolainen, ups.kok.....	72,73
- Helmi, lääkäri.....	46,67,68
- Hilja, sairaanhoitaja.....	24
- Ilma-Hellin, koululainen	23, 24
- Ilmari, FM	57
- Ilmo, fil.lis, sukututkija	17
- Irja, miniä, ruokalan emäntä	101
- Jorma, FM	86
- Juha, koululainen.....	101
- Kaarlo (Kalle), lapsi, koululainen, kirvesmies.....	72,74,78,79,81,82,92,95,97,101
- Kaisa, miniä, HLL.....	9,101
- Leena-Marja, koululainen	101
- Liisa, koululainen	72
- Liisa, miniä, ikonitaiteilija	101
- Markku, koululainen	101
- Markku (Make), esikoispoika, tekn.yo, luutn	64,67,68,70,73,74,78,79,81-83,86-88,93,94,97
- Matti, koululainen	101
- Olai (Olli), lyseolainen	72
- Olavi (Olli) lapsi, koululainen, HLL.....	70,72,74,78,81,82,92,95,96,101
- Oskari, lääkäri Keuruulla	23,46,51
- Oskari, lapsi.....	101
- Otto, metsänhoitaja	72
- Otto-Matti, koululainen.....	72
- Pekka, koululainen.....	101
- Petteri, lapsi.....	101
- Riikka, lapsi	101
- Riitta, miniä, DI.....	59,101
- Risto, lapsi, HLL	55,92,96,101
- Sami, koululainen.....	101
- Sikke, miniä, lab.hoitaja.....	101
- Timo, koululainen.....	101
- Tuomas, lapsi.....	101
- Valma, rouva	51

- Veli Abiel, pappismies	51,67
- Väinö, lyseolainen, FM	18,19,21,22,42,46,51,67
- Yrjänä (Yki), lapsi, koululainen, DI	67,70,72,74,78,81,82,86,92,94,97,101

Heikkilä Jaakko Heikinpoika, oululainen

porvari.....	17
Heinonen Ilmari, taidemaalari	16
Heinrichs Erik, jääkäri, Oberzugführer.....	31
Heiskanen, jääkäriups., patl.kom.....	40
Heldt,Hauptman.....	29
Hellman Victor, pankinjohtaja	60
Hertzen von Gunnar, lääkäri, jääkärimajuri	29,32,36,88
Hiilos Hilma, yhteislyseon rehtori.....	88
Hindenburg von, Saksan presidentti	55
Hirvimies Artturi, pankinjohtaja.....	51
Hirvonen	
- Lauri, koululainen	82
- Liisa, rouva	82
- Raimo, koululainen	82
- Santeri, voimistelun lehtori.....	62,82,85
Hjalmarson, ruots. everstiluutn	39, 40
Hjelt Toini, matemaatikko.....	67
Hyypä Armi, sairaanhoitaja, rouva.....	59
Hämäläinen Timo, historioitsija	30
Isakson Selim, jääkärikenr.maj.	29,88
Iversen, matemaatikko.....	67
Jalander Bruno, kenr.maj., sotaministeri	54
Jalkanen Kalle, mestarihihtäjä.....	63
Juva e Juvelius Einar, prof.....	42
Kaila	
- Elmo, FM, itsenäisyysmies	53
- Kaino,	47
- Lempi (myöh. Juva), FM.....	42
Kankaanrinta	
- Aapo, lyseolainen	82
- Esko, lyseolainen	82,83
- Jorma, lyseolainen	82,83
- Kyösti, lyseolainen	82,83
- Timo, lyseolainen.....	82
- Toini, rouva.....	82
- Y.A., FM, TJ.....	82
Karlsson, mv. Holmö, Ruotsi	30
Kaukoranta Ilmari, jääkäri	42
Kaunisto Taavetti, mv, jääkäri.....	29, 30, 42
Kauppinen Jukka, kylähistorian kirjoittaja.....	83

Kemppainen	
- Katri, koululainen.....	96
- Uuno, talollisen poika, eläkeläinen.....	70,78,97
Kiiski Liisa, tietopalvelusihteeri	46
Kokkonen Aku, aktivisti	25
Komonen , rouva, sotilaskotisisar	89
Koskimies Jaakko, oikeustieteen lis.....	46
Koskinen , ”suurmurhamies”	42
Kustaa II Adolf , Ruotsin kuningas.....	54
Kustaa Vaasa , Ruotsin kuningas.....	11
Laalahti ,	
- neiti	42
- Fanni, kartanon vanha emäntä.....	51
Lauerma Matti, prof., historioitsija.....	30-34
Lihtonen Frans, jääkäri	31
Lindelöf , matem.prof.....	66
Linden (Väinönheimo), patl.kom.....	40
Loimaranta	
- Aili, rouva	66
- Lauri, johtaja.....	66
- Sakari, pappismies	42
- Hanna o.s. Reinilä, piir.opettaja.....	23,42,65
Lundqvist , jääkäriups., ptrin pääll.....	40
Långhjelm , majuri	88
Lähdeaho	
- Aapeli, torppari, talollinen.....	7,12,49,51,69
- Aapeli nuor., torpparin poika	12,49,69
- Anna, torpparin tytär,	
kotiapul.	12,49,69,78,80,83,86,95
- Hanna, torpparin tytär.....	12,49,69
- Martta, torpparin tytär.....	12,49,68,69
- Edla myöh. Virkalevo, torpparin tytär,	
maatilan emäntä	12,49,80,101
- Maria o.s. Paananen, torpparin	
vaimo	7,12,49,51,70
Malmberg Lauri, jääkärimaj.	39,40
Mannerheim Gustaf, ratsuväen kenraali	54,55
Matarainen Joonas, pyssyseppä	22
Matinpoika Kustaa,	11
Maximoff , venäl. amiraali	27
Merikallio Väinö, jääkäri.....	36
Mether Leif, toiminnanjohtaja	7
Milde	
- Käthe, Hochgeborenes Fräulein	36
- Margarethe, Hochgeborenes Fräulein	36,37
Mustala	
- Aarne, koululainen.....	93
- Antero, koululainen	93
- Arvi, koululainen.....	93
- Erna, rouva	93
- Niilo, kirkkoherra	93
Muukkonen Tauno, sotilaspastori	89
Müller	
- Eino kapt	88,89
- Inkeri, rouva, opettaja	89
Nenonen W.P., kenr.maj., sotaministeri	54
Nevanlinna , FT	67
Nikolai II , Venäjän tsaari.....	26
Niku Tapani, mestarihiittäjä.....	63
Nurmi Paavo, suurjuoksija	78
Nurmio Heikki, jääkäri, Hilfsgruppenf.	31,32
Nyholm , rovastinna.....	35
Nyström , matemaatikko	67
Oesch Lennart, jääkärikenr.maj.	
jääkärikenr.ltn	29,54,55,88
Ojanen Jaakko, vapaaeht. stm	8
Olenius	
- Brita, rouva	66
- Oiva, jääkärikenraali	32
Paananen Raimo, insinööri	7,12
Pakula Vihtori, historioitsija.....	35,41
Palo	
- luutnantti	8,88
- Jorma, professori.....	8,89
Paloheimo (Brand) Olli (Henrik), jääkäri.....	36
Palola Eino, historioitsija	43-45
Paukkunen Erkki, kylähistoriikin kirjoittaja	91
Pekanpoika Tapani	12
Penttilä Erkki, mestarihiittäjä	63
Pihkala	
- Juha, piispa	47
- Lauri (Tahko), urheilujohtaja	13,51,73
- Markku, agronomi.....	47,51
- Martti, suojeluskuntaupseeri.....	51
- Rauna, rouva	51
- Risto, lapsi	51
- Rurik (Rukki), agronomi	12,13,47,51,65,103
- Ella o.s. Laalahti,	
agronomi.....	12,13,14,47,51,65,103
Piilonen Juhani, FT, historioitsija	25,41
Piltz Anja, lääke-esittelijä.....	101
Pitkänen Pauli, mestarihiittäjä.....	63
Pohjanpalo Ilmari, poliisipääll., jääkärimaj.....	72
Pohjanpalo Katri, rouva	72

Pyhälä

- Armo, kaupunginjohtaja82
- Kaarina, rouva.....82
- Taru, lapsi82
- Veli, koululainen.....82
- Marja myöh. Kankaanrinta, koululainen,
rouva.....82,83

Pynnönen Albin, luonnontiet.lehtori.....79

Raappana Erkki, jääkärieverstiluutn.81

Remes Olli, kers., mestarihihtäjä.....73

Ritola Ville, suurjuoksija.....78

Ruotsalo, everstiluutn.55,88,91

Sainio A.F., jääkärieverstiluutn.....81

Sarkkinen Kari, valokuvaaja9

Siewert, ptrin pääll.40

Siilasvuo Hjalmar, jääkärikenr.maj.56

Sinisalo Uuno, historioitsija.....44

Stjernström, patl.kom.40

Söderström, professori.....20

Tarkkanen Ahti, prof.31

Thesleff, everstiluutn.....31

Tiira

- Albert, talollisen poika.....91,92
- Anna (Anni), talon emäntä.....91
- Anna (Anni), talollisen sisar91
- Laura, talollisen tytär.....91,92
- Paavo, talollinen91

Tuominen

- kapt.77

- Sirkku, rouva70

Tuompo V.E., jääkäri, Zugführer31

Törnvall

- kappalainen22

- Lasse, oppikoululainen.....22

Vahtola Jouko, prof., historioitsija26

Walden Rudolf, kenr.maj., sotaministeri54

Valve Väinö, jääkärikenraalilt29,32

Varis

- Helmi, torpparin tytär12,49

- Hilda, torpparin tytär12,49

- Hilma, torpparin tytär12,49

Vehkalahti

- Liisa Pekantytär, piika.....12

- Pekka Eliaksenpoika, talollinen.....12

Wetzer, ruots.eversti.....40

Wichman Einar, jääkäri, jääkärikapt.29,30,61

Winell Bertel, jääkäri36

Wirkkula

- majuri89

- Liisa, koululainen89

Vuorinen Ester, seuraneiti.....51

Välimaa Hilja,35

Ylikangas Heikki, prof., historioitsija39,42

Yrjönen Eero, vänrikki97

Ölander, matemaatikko67

Lähdekirjallisuus

- **Lammi Esko**, Isänmaan parhaaksi: Suojeluskunta- ja lottatyötä Sastamalan seudulla 1917-1944 / Vapaussodan ja Itsenäisyyden Perinneyhdistys ry. – Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja LXXXV. – Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2004. – 512 sivua. – ISBN 952-91-7618-X
- **Lauerma Matti**, Kuninkaallinen Preussin Jääkäripataljoona 27; Vaiheet ja vaikutus – Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1966 – 1096 sivua.
- **Markkanen Erkki**, Vanhan Viitasaaren historia – Kustantaneet Viitasaaren kunta ja seurakunta – Printari Oy, Saarijärvi 1983 - 664 sivua – ISBN 951-678-891-2
- **Pakula Vihtori**, Tyrvään seutu Suomen Vapaussodassa, Tyrvään Kirjapaino O.Y., Vammala 1926 – sidottu – 232 sivua.
- **Palola Eino**, Kertomus Suomen Punaisen Ristin Tampereen osaston toiminnasta kapinan aikana v. 1918, SKS:n Kirjapainon Oy, Helsinki 1920 – 161 sivua
- **Piilonen Juhani**, Sastamalan historia 3: 1860–1920 – Juhani Piilonen ja Sastamalan historiatoimikunta 1997. Vammalan kirjapaino Oy 1997. – 659 sivua – ISBN 951-97691-0-2
- **Sinisalo Uuno**, Suomen Punaisen Ristin Tampereen Osaston vaiheita 1914-1976, SPR:n Tampereen Osasto – Satapaino Tampere 1977 - 84 sivua – ISBN 951-99103-1-X
- **Suomalainen Jaakko** (päätoimittaja) ja toimituskunta, Suomen Jääkärit: Elämä ja toiminta sanoin ja kuvin, Toinen painos – Osakeyhtiö Sotakuvia, Kuopio 1933 – 1168 sivua.
- **Vahtola Jouko**, Suomen Historia – Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu 2004 – 496 sivua. - ISBN 951-1-17397-9
- **Ylikangas Heikki**, Tie Tampereelle – WSOY Porvoo 1993 - 569 sivua – ISBN 951-0-18897-2

